

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

RECHTSCONFLICTEN IN VERBAND MET AANVARINGEN OP ZEE

Aanvaringen op zee hebben steeds een ingewikkelde problematiek gesteld op juridisch gebied. Ongevallen op een bepaald staatsgebied bieden deze moeilijkheden niet. De wetgeving van de staat waar zij voorvallen is zonder aarzeling van toepassing. Voor de collisie in zee is het echter minder eenvoudig. Men dient in beginsel uit te maken welke wetgeving van toepassing is en daarbij moet men ook nog rekening houden met een niet onaanzienlijk aantal mogelijkheden. De problemen die zich voordoen hebben ongetwijfeld hun fundamentele principes in het volkenrecht, doch ook het internationaal privaatrecht heeft bepaalde regelingen ter zake. Tevens moet worden opgemerkt, dat het hierbij niet zozeer gaat om een wettelijke regeling maar om toepassingen van algemene rechtsbeginselen door de nationale rechtspraak van de onderscheiden staten en dat men derhalve niet kan spreken van wettenconflicten maar van rechtsconflicten omdat de comparatieve rechtspraak zich meer laat leiden door principes dan door eigenlijke wetten.

Historisch vindt men ook niet veel gegevens, die richtinggevend zijn voor de problematiek, die de kern van het probleem betreft. In de *Digesta* vindt men de opinie van Ulpianus, die het vraagstuk van het rechtsconflict niet heeft gesteld. De aanvaring ter zee is voor hem een zuiver vraagstuk van de quasi-delictuele fout. Het schip, dat schuld heeft is aansprakelijk en verder gaat zijn analyse niet (Dig. L.IX, d. II). Een grotere nuance treft men aan in de ordonnantie van Karel V van 19 juli 1551 (art. XLVI en art. XLVII) waarin reeds een onderscheid wordt gemaakt tussen de quasi-delictuele fout en het geval van overmacht. Door dit laatste wordt kennelijk het geval van zeenood bedoeld. Het beginsel dat in de ordonnantie in een dergelijk geval wordt vooropgesteld, is de verdeling van de schade. Iedere partij zal in deze omstandigheden haar eigen schade voor zichzelf nemen. Dezelfde oplossing treft men trouwens aan in de bekende Franse "Ordonnance de la marine" van 1681 (b. III, tit. VII,

art. 10 e.v.). Deze regelingen blijken echter geen van alle rekening te houden met het belangrijk probleem van het rechtsconflict, dat zich bij een dergelijke collisie kan voordoen¹.

De rechtsleer is ook slechts zeer laat tot een onderzoek van dit vraagstuk gekomen. Een overigens uitstekend auteur als Ortolan gaf alleen de raad om in geval van aanvaring in volle zee gebruik te maken van de diplomatieke en consulaire diensten van de vlaggestaat om na te gaan of in de staat waar een schip gedaagd werd een billijke, en rechtvaardige rechtspraak werd toegepast². Dit kan moeilijk als een juridische oplossing van het probleem worden beschouwd.

Alleen een internationale overeenkomst kon een oplossing brengen, doch ondanks een aantal internationale verdragen is nog steeds geen volledige regeling bereikt. De eerste conferentie werd gehouden te Brussel in 1910. Op 23 september 1910 werden twee verdragen ondertekend, het eerste tot het vaststellen van enige eenvormige regels betreffende de aanvaring, het tweede tot vaststelling van enkele eenvormige regels omtrent hulpverlening en berging op zee. De in het tweede verdrag opgenomen regels gelden ook bij aanvaringen.

Het eerste verdrag heeft vooral betrekking op het instellen van algemene regels betreffende de schuld en de schadevergoedingen. Er moet worden onderstreept dat daarbij geen onderscheid wordt gemaakt naar de plaats waar de aanvaring heeft plaatsgehad, ofschoon dit van essentieel belang is in verband met de rechtsconflicten die zich kunnen voordoen.

Het oude begrip dat reeds in vroegere ordonnaties werd aangetroffen, is in het verdrag behouden. Elke verplichting tot vergoeding berust op de fout.

¹ Voor het historisch overzicht, zie men R. RODIÈRE, *Traité général de droit maritime, événements de mer*, 1972, p. 19.

² T. ORTOLAN, *Règles internationales et diplomatiques de la mer*, 1845, I, p. 285.

Het schip dat de fout beging zal aansprakelijk zijn en tot vergoeding worden verplicht (art. 3). Indien de aanvaring het gevolg is van overmacht of werkelijke zeenood, zal de schade gedragen worden door hen, aan wie ze is opkomen (art. 2). In geval van schuld van wederzijde zal de aansprakelijkheid evenredig zijn aan het gewicht der wederzijds begane fouten. Indien die verhouding niet kan worden bewezen of wanneer de fouten tegen elkander schijnen op te wegen wordt de aansprakelijkheid gelijkelijk verdeeld. Ten aanzien van derden zullen de schuldige schepen echter solidair aansprakelijk zijn voor schade veroorzaakt door dood of verwondingen (art. 4, lid 3). Het wordt aan de nationale wetgevingen overgelaten de draagwijdte en de gevolgen vast te stellen van de contractuele of wettelijke bepalingen die de aansprakelijkheid der reders beperken ten aanzien van de zich aan boord bevindende personen (art. 4, lid 4).

De vastgestelde aansprakelijkheid blijft bestaan ingeval de aanvaring is veroorzaakt door de schuld van een loods, ook al is het gebruik van deze verplicht (art. 5).

Er bestaan geen wettelijke vermoedens omtrent schuld (art. 6, lid 2).

De verjaring werd bepaald op twee jaar na het ongeval. De termijn voor het instellen der vorderingen tot verhaal, toegelaten bij het derde lid van artikel 4 is echter een jaar. De nationale wetgevingen kunnen de gronden voor schorsing en stuiting dezer verjaringen bepalen (art. 7).

Het verdrag bevat ook een belangrijke bepaling, die tot het publiek zeerecht behoort. Deze legt aan de gezagvoerders de verplichting op na een aanvaring hulp te verlenen, voor zover zij het kunnen doen zonder ernstig gevaar voor het eigen schip, de bemanning en de passagiers. In de mate van het mogelijke moet ook de naam van het schip, zijn thuishaven, alsmede de plaatsen vanwaar het komt en waarheen het gaat aan het andere schip worden opgegeven (art. 8). Het bepalen van de strafrechtelijke sancties wordt aan de verdragsstaat zelf overgelaten (art. 9).

Indien alle belanghebbenden dezelfde nationaliteit hebben zal de wetgeving van hun eigen staat voorrang verkrijgen op de regels van het verdrag. Indien zich een aanvaring voordoet met een schip van een staat, die niet tot het verdrag is toetgetreden, mogen de verdragsstaten hun houding voor de toe te passen wetgeving doen steunen op reciprociteit (art. 12).

Het tweede verdrag bevat een aantal regels omtrent hulpverlening en berging op zee. Het stelt hoofdzakelijk normen voor het begroten van hulpen bergingsloon, doch het bevat ook een verplichting, die van toepassing kan zijn bij aanvaring. De gezagvoerder is n.l. verplicht hulp te verlenen aan iedere, zelfs vijandelijke persoon die in levensgevaar in zee wordt gevonden voor zover hij dit kan doen

zonder ernstig gevaar voor zijn schip, bemanning en passagiers (art. 11). Ook voor inbreuken op deze verdragsregel zullen de verdragsstaten zelf de sanctie bepalen (art. 12)³.

Een ander belangrijk verdrag werd te Brussel ondertekend op 10 mei 1952. Het bracht een bepaalde uniformiteit in de regels betreffende de strafrechtelijke vervolging. Aan de rechterlijke of administratieve overheid van de vlaggestaat wordt uitsluitende bevoegdheid toegekend (art. 2). De verdragspartijen hebben zich echter het recht voorbehouden hun eigen onderdanen administratief- en strafrechtelijk te vervolgen ter zake van aanvaringen en andere scheepvaartevenementen tijdens hun verblijf aan boord van vreemde schepen (art. 3). Het verdrag bevestigt ook een klassieke regel van het volkenrecht door te erkennen, dat in de havens en binnenwateren een staat soeverein is en dat derhalve alleen zijn eigen wetgeving van toepassing zal zijn. Voor aanvaringen in de territoriale zee is het verdrag minder formeel. Het laat de verdragsstaten vrij de wettelijke regelingen ter zake te treffen en alle voorbehoud te maken betreffende hun eigen bevoegdheid (art. 4).

Belangrijk is ook het feit, dat het verdrag een dwangcompromis bevat. Alle geschillen betreffende de toepassing of de interpretatie van het verdrag zullen door een internationaal scheidsgerecht moeten worden opgelost. Op deze regel is er evenwel een uitzondering, indien de staten die bij het geschil betrokken zijn, een declaratie hebben afgelegd waardoor zij de verplichte rechtspraak hebben erkend van het Internationaal Hof van Justitie (art. 5). Ofschoon de verdragstekst geen uitdrukkelijke verwijzing bevat naar art. 36 van het Statuut van het Hof, is het duidelijk dat deze tekst werd bedoeld, daar immers hierin is bepaald, dat een declaratie voor het bij voorbaat aanvaarden van de verplichte rechtspraak van deze jurisdictie mogelijk is.

De overige bepalingen van het verdrag hebben in hoofdorde betrekking op de ratificatie, de toetreding en het opzeggen van de overeenkomst (artt. 6-12)⁴.

Een ander verdrag werd ter ondertekening voorgelegd op 29 april 1958. Het is tot stand gekomen op de Zeerechtconferentie van Genève, ingericht door de Verenigde Naties voor de codificatie van het zeerecht. Dit verdrag heeft betrekking op de rechtsregelingen in volle zee. Andere protocollen betreffen de visserij, de territoriale wateren en de aansluitende zone evenals het continentaal plateau. Het verdrag inzake de volle zee bevat verschillende artikelen die verband houden met de aanvaring. Het

³ Zie G. RIPERT, *Droit maritime*, 1929, I, p. 946; R. RODIÈRE, *op. cit.*, p. 100; in België werden deze verdragen goedgekeurd door de wet van 14 september 1911.

⁴ J. QUÉNEDEC, *Droit maritime international*, 1971, p. 371 e.v.; in België werd het verdrag goedgekeurd bij de wet van 24 maart 1961.

neemt opnieuw het principe op van het verdrag van Brussel van 1952 waardoor alleen de vlaggestaat bevoegd wordt verklaard voor de strafrechtelijke vervolging en voor het toepassen van tuchtmaatregelen. Het vermeldt ook de bevoegdheid in dit opzicht tegenover personen die de nationaliteit hebben van een bepaalde Staat, ook indien zij zich schuldig hebben gemaakt aan boord van schepen onder een vreemde vlag. Het verdrag is echter nauwkeuriger dan het verdrag van Brussel op het gebied van de bekwaamheidsbrevetten. Deze zullen alleen kunnen ingetrokken worden door de staat die ze heeft afgeleverd, ongeacht de nationaliteit van de persoon die er houder van is. De intrekking kan slechts gebeuren na een regelmatige procedure (art. 11). Men heeft hierbij duidelijk de rechten van de verdediging willen handhaven. Het verdrag bevat eveneens de verplichting tot hulpverlening, die reeds voorkomt in de verdragen van Brussel van 1910, doch ook op dit gebied bevat het een meer precieze regeling. Het legt aan de verdragspartijen de verplichting op om een dienst te onderhouden voor bijstand aan schepen in nood en ook voor vliegtuigen die zich boven de zee bevinden. De verdragsstaten worden zelfs aangezet om regionale akkoorden te sluiten, indien zij op zichzelf een dergelijke dienst niet voldoende efficiënt kunnen doen functioneren (art. 12).

Tijdens dezelfde Zeerechtsconferentie werd ook een verdrag gesloten inzake de territoriale zee, waarin een veel nauwkeuriger bevoegdheidsbepaling dan die in het verdrag van Brussel van 1952 voorkomt is opgenomen (art. 19). De kuststaat zal zijn strafrechtelijke bevoegdheid niet uitoefenen over schepen, die gewoon op doorvaart zijn. Wanneer een misdrijf aan boord wordt gepleegd, dat gevolgen heeft op het grondgebied van de kuststaat, wanneer de openbare orde van de kuststaat wordt verstoord, zelfs al is het in de territoriale wateren of wanneer hulp wordt gevraagd door de gezagvoerder of de consul van de vlaggestaat of maatregelen nodig zijn voor de bestrijding van de handel in verdovende middelen, mag de kuststaat strafrechtelijk optreden. Alvorens op te treden zullen de autoriteiten van de kuststaat zich in verbinding stellen met de consulaire agenten van de vlaggestaat, wanneer dit door de gezagvoerder wordt gevraagd. De kuststaat kan ook aanhoudingen laten verrichten en onderzoeksmaatregelen treffen, indien het schip uit zijn eigen binnenwateren is afgevaren⁵. Het is duidelijk, dat dit verdrag van Genève een tweeledig doel heeft nagestreefd. Het heeft de vreedzame doorvaart, "in transitu", door de territoriale zee willen verzekeren maar tevens aan de kuststaat de gelegenheid willen bieden om zijn openbare orde in zijn eigen wateren te handhaven.

Op burgerlijk gebied kan hetzelfde worden vastgesteld. De kuststaat mag een schip op doorvaart in de territoriale zee niet van zijn weg afbrengen voor een burgerlijke vordering tegenover een persoon die zich aan boord bevindt. Er mogen op burgerlijk gebied geen uitvoerings- of bewarende maatregelen worden getroffen, tenzij voor verbintenissen of redenen van aansprakelijkheid in verband met de doorvaart door de territoriale zee of wanneer het schip blijft stil liggen in de territoriale wateren en het is afgevaren uit de binnenwateren van de kuststaat (art. 20).

Op 17 juni 1960 werd te Londen een verdrag ondertekend voor de beveiliging van mensenlevens op zee. Het verving een verdrag, dat ook te Londen werd getekend op 10 juni 1948. Het bevat een aantal technische regelingen, die in hoofddorde betrekking hebben op de signalisatie. Deze gelden voor schepen en in de mate van het mogelijke voor watervliegtuigen. Het verdrag werd aangevuld door een overeenkomst, die ook te Londen werd ondertekend op 20 oktober 1972⁶.

Verdragsrechtelijk zijn er dus wel een aantal regelingen ontstaan, die echter in hoofddorde betrekking hebben op strafrechtelijke vervolging. Op burgerlijk gebied zijn de regelingen zeer gering en heeft men eigenlijk maar de bepalingen van het verdrag van Genève van 1958 inzake de territoriale zee, dat de rechten van de kuststaat regelt in verband met de uitvoerings- en bewarende maatregelen. Het vraagstuk van de burgerlijke vorderingen is echter vrij ingewikkeld en is niet door een verdrag op algemene wijze geregeld. Het is zelfs slechts te benaderen indien een bijzondere systematiek in verband met aanvaringen wordt ingevoerd, waarbij rekening wordt gehouden met de verschillende soorten schepen en de plaats waar de aanvaring gebeurd is.

In de eerste plaats moet een onderscheid worden gemaakt tussen staatsschepen en schepen die in dienst varen van een internationale organisatie. Deze laatste varen onder de vlag van hun organisatie. Op het huidig ogenblik is dit het meest het geval voor schepen, die varen voor de Verenigde Naties. Deze schepen en hun bemanning hebben een jurisdictionele immuniteit, die steunt op het algemeen verdrag van 13 februari 1946 betreffende de voorrechten en immuniteiten van de Verenigde Naties en hun personeel. Volgens dit verdrag zijn de personeelsleden aangeduid door de secretaris-generaal en met goedkeuring van de algemene vergadering vrijgesteld van procedures voor de nationale rechtbanken (sec. 18). De secretaris-generaal kan echter

⁵ J. QUÉNEDEC, *op. cit.*, p. 6, 20; voor België: wet van 29 juli 1971.

⁶ Het verdrag werd goedgekeurd bij de wet van 21 januari 1966. In het K.B. van 25 januari 1965 werden de tijdens de Internationale Conferentie vastgestelde aanvullingen en wijzigingen betreffende de Internationale Bepalingen ter voorkoming van aanvaringen op zee reeds opgenomen. Het verdrag van 20 oktober 1972 werd goedgekeurd bij de wet van 24 november 1975 (Staatsblad, 12 juni 1976).

deze immuniteit opheffen wanneer hij dit wenselijk oordeelt voor een goede rechtsbedeling en de opheffing niet hinderlijk is voor de werking van de Verenigde Naties (sec. 20). De Commissie voor Internationaal Recht van de Verenigde Naties heeft echter een advies uitgebracht waarin werd vooropgesteld, dat in geval van aanvaring de aansprakelijkheid van hun schepen zo ruim mogelijk moest worden opgevat. Ofschoon de jurisdictionele immuniteit steunt op het aangehaalde verdrag, blijkt uit het advies, dat men geneigd zal zijn deze op te heffen in geval van aanvaringen⁷.

Een ander onderscheid heeft betrekking op handelsschepen en oorlogsschepen of schepen die varen in openbare dienst. Oorlogsschepen hebben in ieder geval de immuniteit en kunnen niet in een procedure voor een vreemde rechtbank worden betrokken. Zoals het verdrag van Genève van 29 april 1958 inzake de volle zee vooropstelt vertegenwoordigen zij in alle omstandigheden het gezag van hun vlaggestaat (art. 8, § 1). In vreemde territoriale wateren blijft deze immuniteit volledig gehandhaafd en kunnen zij zelfs asielrecht verlenen.

Deze regel werd herhaaldelijk bevestigd door de internationale rechtspraak en door bepaalde vonnissen van nationale jurisdicties. Een internationaal scheidsgerecht sprak zich uit in deze zin in een sententie van 26 maart 1872. Het incident betrof een aanvaring van het Noorse schip "Queen" met een Braziliaans oorlogsschip. Geen enkele nationale rechtbank was bevoegd en het geschil moest geregeld worden door een internationale rechter met instemming van de twee betrokken staten⁸. Dezelfde regel treft men ook aan in een sententie van de "General Claims Commission" van 15 april 1927. Deze arbitrale instelling werd opgericht door de Verenigde Staten en Mexico voor het rechterlijk regelen van een aantal geschillen. In dit geval ging het over de aanvaring tussen een koopvaardischip, de "Daylight", en een Mexicaans oorlogsschip. Ook hier werd de regel gehandhaafd, dat geen enkele nationale rechtbank bevoegd was⁹.

In de nationale rechtspraak vindt men dit beginsel eveneens terug. Het Brits Hof van de Admiraliteit heeft herhaaldelijk vonnissen in deze zin gewezen. Het belangrijkste is "in re Charkieh" van 19 oktober 1872. Het Hof weigerde de immuniteit betreffende een aanvaring omdat het schip toebehoorde aan de Khedive, die geen soeverein was maar een vazal van Turkije en ook omdat het schip gebruikt

werd voor handelsdoeleinden¹⁰. Dezelfde rechtspraak werd gehandhaafd "in re Jassy", een schip in dienst van de Roemeense regering, dat met een Grieks koopvaardischip een aanvaring had gehad en waarvoor men in Engeland voorlopige maatregelen vroeg¹¹. Een zeer merkwaardig, ofschoon praktisch niet geciteerd vonnis, is dat van de Rechtbank te Brugge van 21 februari 1914. Het betrof een aanvaring met een vuurtorenschip, dat buiten de territoriale wateren was gelegen en door een Duitse zeesleepboot was aangevaren. De rechtbank oordeelde, dat zij onbevoegd was omdat het schip voor een openbare dienst werd gebruikt¹². In een meer recente rechtspraak van 1962 heeft het Opperste Gerechtshof van Canada deze jurisprudentie bevestigd. Het ging over een aanvaring van een Cubaans schip. Het Hof achtte zich onbevoegd, omdat niet werd bewezen dat het schip niet voer in openbare dienst¹³. Het meest recente geval is een aanvaring van het Britse vliegdekschip "Ark Royal" met een Russische destroyer in de Middellandse Zee op 9 november 1970. Het incident werd niet voor een internationale scheidsrechter gebracht maar behandeld door middel van diplomatieke onderhandelingen¹⁴.

Een ander te maken onderscheid betreft de plaats waar de aanvaring is gebeurd. Van groot belang is het feit of deze heeft plaatsgegrepen in volle zee of in de territoriale wateren van een bepaalde staat. In dit laatste geval is de wetgeving van de kuststaat van toepassing. De territoriale zee ressorteert immers onder de soevereiniteit van deze staat, tevens brengt dit de toepassing met zich van het principe van de "lex loci delicti commissi". Deze regel werd ook bevestigd door de internationale rechtspraak. In een sententie van 29 november 1921 werd dit standpunt ingenomen door een internationaal scheidsgerecht. Het betrof een aanvaring tussen een Brits schip "Sidra" en het Amerikaanse schip "Potomac"¹⁵. De Belgische rechtspraak heeft eveneens dit standpunt ingenomen. In een vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen van 14 juli 1877 werd aangenomen, dat een aanvaring in de Belgische territoriale wateren moest beoordeeld worden naar de Belgische wet¹⁶. Dezelfde rechtbank heeft dit standpunt bevestigd door in een vonnis van 7 juni 1892 te beslissen, dat een aanvaring in de territoriale zee van Nederland naar de Nederlandse wet moest beoordeeld worden¹⁷. Het Hof van Beroep van Genua

¹⁰ Court of Admiralty, *British International Law Cases*, 1965, III, p. 276.

¹¹ Probate, Divorce and Admiralty Division, 14 mei 1906, *British International Law Cases*, 1965, III, p. 337.

¹² *Le droit maritime*, 1914, 364; het geval "Westhinder".

¹³ *Canada Law Reports*, 1962, p. 598.

¹⁴ C. ROUSSEAU, "Chronique de faits internationaux", *Revue générale de droit international public*, 1970, 282.

¹⁵ *Reports of International Arbitral Awards*, VI, p. 53.

¹⁶ *Jurisprudence du port d'Anvers*, 1877, I, 311.

¹⁷ *Id.*, 1892, I, p. 424.

⁷ M. VOELCKEL, "Les navires à équipages multinationaux dans la force multilatérale", *Annuaire français de droit international*, 1965, p. 747.

⁸ A. DE LAPRADELLE en N. POLITIS, *Recueil des arbitrages internationaux*, 1924, II, pp. 706-712.

⁹ *Reports of International Arbitral Awards*, d. IV, p. 164.

nam een gelijkaardige beslissing in een arrest van 8 juni 1928 in verband met een aanvaring, die gebeurd was in de Italiaanse kustzee¹⁸. In een arrest van 11 april 1932 nam het Opperste Gerechtshof van de Verenigde Staten eveneens dit standpunt in. Het geschil ging over een aanvaring tussen twee Canadese schepen op een van de noordelijke grote meren van de Verenigde Staten. De rechtbanken van de Verenigde Staten verklaarden zich bevoegd en de wetgeving van dit land werd toegepast¹⁹. In een arrest van 23 november 1962 heeft het Belgische Hof van Cassatie een gelijkaardig oordeel geveld. Het geschil had betrekking op een aanvaring tussen het Nederlandse schip "Axeldijk" en het Finse schip "Inga" in de territoriale wateren van Nederland. Het Hof oordeelde dat de "lex loci delicti commissi" moest worden toegepast²⁰. Het Hof van Beroep te Brussel heeft deze rechtspraak gevolgd in een arrest van 26 februari 1965 in de zaak "Kraivev v. Port Victor". Er werd opgeworpen, dat het eerste schip onder de vlag voer van de Sovjet-Unie en dat de wet van de vlaggestaat moest worden toegepast van het schip dat waarschijnlijk schuld had en het derhalve als verweerder werd gedaagd. Het Hof heeft echter het principe van de "lex loci delicti commissi" behouden. De aanvaring had ook plaatsgehad in de Nederlandse territoriale wateren²¹. Deze rechtspraak werd ook nog gehandhaafd in een vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen van 20 juni 1974²².

Deze regel, die als constant mag worden beschouwd, kent nochtans een uitzondering. De bevoegdheid "ratione loci" blijkt men niet te beschouwen als van openbare orde. De rechtspraak aanvaardt, dat de partijen vrij zijn in gemeenschappelijk overleg het geding in een vreemde staat voor te brengen. De rechtmatigheid van een dergelijke keuze werd reeds erkend door de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen in een vonnis van 28 november 1890²³. Zij werd bevestigd door een arrest van het Hof van Beroep te Aix van 10 november 1920²⁴.

De aanvaring in volle zee stelt echter veel moeilijker problemen. De plaats van de collisie is immers aan geen enkele soevereiniteit onderworpen en de schepen, die onder een verschillende vlag varen, zijn ieder onderworpen aan een eigen rechtsorde. Indien de aanvaring gebeurt tussen schepen van dezelfde vlaggestaat, is er geen probleem van rechtsconflict. Het is de wet van deze vlaggestaat, die zal worden

toegepast. Bij het voeren van verschillende vlaggen is echter het rechtsconflict niet uit te sluiten.

In de internationale rechtspraak is het "Lotus"-geval het meest opzienbarende geweest. Het betrof een aanvaring, die zich voordeed op 2 augustus 1926 tussen een koopvaardijship onder Franse vlag, de "Lotus" en een Turks handelsschip, de "Boz-Kourt", in de Middellandse Zee. Acht opvarenden van het Turkse schip verloren daarbij het leven. De bemanning van het Franse schip deed al het mogelijke om de Turkse matrozen te redden. Het Franse schip is daarop verder gevaren naar Constantinoel, waar de bevelvoerende officier door de Turkse autoriteiten van zijn vrijheid beroofd en door een Turkse rechtbank later tot gevangenisstraf veroordeeld werd. Tijdens de strafrechtelijke procedure waren er van Franse zijde verscheidene diplomatieke tussenkomsten om de vervolging te laten gebeuren door een Franse rechterlijke instantie, die de wet van de vlaggestaat zou toepassen. De twee betrokken regeringen tekenden ten slotte een compromis waardoor het geschil onderworpen werd aan het Permanent Hof van Internationale Justitie. Van Franse zijde werd voor deze rechterlijke instantie aangevoerd, dat alleen de wet van de vlaggestaat als van toepassing kon worden beschouwd. Turkije deed een beroep op zijn strafwetboek, dat in een dergelijk geval een vervolging toeliet. Het Hof oordeelde in zijn vonnis van 7 september 1927, dat Turkije niet gehandeld had in strijd met het volkenrecht²⁵.

Dit vonnis werd in de rechtsleer zeer scherp gekritiseerd²⁶. In de doctrine stond men op het standpunt, dat voor strafrechtelijke vervolging alleen de rechtbanken van de vlaggestaat bevoegd waren. De Internationale Associatie van Officieren van de Koopvaardij hield bijeenkomsten waar protesten tegen de uitspraak van het Hof werden geformuleerd. Dit was het geval op het congres te Antwerpen in 1930 en te Oslo in 1933. Tijdens deze bijeenkomsten werd er hoofdzakelijk op gewezen, dat door de stelling van het Hof een dubbele strafrechtelijke vervolging mogelijk werd²⁷. Door het reeds aangehaald verdrag van Brussel van 1952 en het verdrag van Genève inzake de volle zee van 1958 is het standpunt van de rechtsleer en ook de opinie van het professioneel midden in het verdragsrecht opgenomen.

Op burgerlijk gebied blijft er echter nog steeds een moeilijkheid, omdat er verdragsrechtelijk geen

¹⁸ *Revue de droit maritime comparé*, 1930, 435.

¹⁹ *Id.*, 1932, 260.

²⁰ *Pasicrisie*, 1967, I, 374.

²¹ *Jurisprudence du port d'Anvers*, 1965, 194.

²² *Id.*, 1974, 273.

²³ *Id.*, 1891, I, 132.

²⁴ *Revue internationale du droit maritime*, 1922, 47.

²⁵ *Recueil des arrêts de la Cour permanente de Justice internationale*, série A, nr. 9, p. 32.

²⁶ H. DONNEDIEU DE VABRES, "L'affaire du Lotus et le droit pénal international", *Revue de droit international*, 1928, 377; O. DE FERRON, *Le droit international de la mer*, 1958, I, p. 92-93; R. RODIÈRE, *op. cit.*, p. 104.

²⁷ Teksten: *The American Journal of International Law*, 1935, 495.

algemene regeling bestaat en men voor dit probleem van internationaal privaatrecht in de rechtspraak verschillende criteria aanwendt.

Soms wordt de wetgeving en de jurisdictie van de staat van de verweerder als bevoegd beschouwd. Dit was o.m. het geval voor de "Scotia", een Brits schip dat in volle zee in aanvaring was gekomen met een Amerikaans schip wegens een foutieve signalisatie van deze laatste. Het geschil is tot voor het Opperste Gerechtshof van de Verenigde Staten gekomen, dat de regel van de rechtbank van de verweerder bevestigde²⁸. Het Franse Hof van Cassatie nam in een arrest van 3 augustus 1892 dezelfde stelling aan²⁹, evenals de Rechtbank te Hamburg in de "Casablanca"-zaak met een vonnis van 10 juli 1930³⁰. Een ander criterium steunt op het beginsel van de "lex fori". Ook dit principe werd door het Franse Hof van Cassatie aangewend³¹ en ook door de Britse rechtspraak in 1927³². De Rechtbank te Dordrecht en te Rotterdam hebben het eveneens aangenomen³³ alsook het Hof van Beroep te Rennes en

de Rechtbank van Koophandel te Le Havre³⁴. Praktisch houdt deze regel in, dat de rechtbank waar het geding aanhangig werd gemaakt zich bevoegd verklaart en haar eigen wetgeving toepast.

Een ander criterium is het domicilie. Dit treft men aan in de "Administration of Justice Act" van 1956, sec. 7. De Britse rechtbanken worden daardoor bevoegd verklaard wanneer een van de partijen zijn woonplaats in Groot-Brittannië heeft³⁵. Ook de nationaliteit kan naar een andere opvatting een belang hebben. Naar een Chinese verordening van 1959 zijn de Chinese rechtbanken bevoegd wanneer schade werd toegebracht aan een onderdaan van hun staat³⁶.

Tegenover deze veelzijdigheid van criteria lijkt het wel wenselijk, dat ook op burgerlijk gebied een verdrag zou worden gesloten waardoor op universele wijze algemene criteria worden ingesteld. Het meest billijke schijnt daarvoor nog het "forum rei" te zijn en in geval van gedeelde aansprakelijkheid kan eventueel de "lex fori" worden aangenomen.

Prof. dr. E. VAN BOGAERT

²⁸ Vonnis 1871, L. ORFIELD v. E. RE, *Cases and Materials on International Law*, 1956, p. 417.

²⁹ Cass. civ. fr., 3 augustus 1892, D.P., 1892, I, 572.

³⁰ *Revue de droit maritime comparé*, 1933, 40-41.

³¹ Cass. Req., 5 augustus 1895, D., 1876, I, 56.

³² K. MC GUFFIE, *British Shipping Laws, the Law of Collisions at Sea*, 1961, IV, p. 86.

³³ *Revue de droit maritime comparé*, 1932, 453.

³⁴ *Droit maritime français*, 1966, 313.

³⁵ K. MC GUFFIE, *op. cit.*, p. 86.

³⁶ Tekst: *The American Journal of International Law*, 1969, 72.

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 19 MAART 1976

Eerste voorzitter: ridder Rutsaert

Raadsheer-rapporteur: de h. Gerniers

Advocaat-generaal: de h. Krings

Advocaten: mrs. van Hecke, Dassesse, De Gryse en Bützler

Rivierbevrachting—1. Toepasselijke wet—2. Van het bevrachtingscontract afwijkende cognossementsbedingen—Tegenstelbaar aan derde-cognossementshouder, niet aan contractspartij.

1. Nu ten deze vaststaat, dat de tussen de verkoper van goederen en de kopers gesloten overeenkomst een F.O.B.-verkoop was, waaruit volgt dat het deze laatsten als kopers toekwam met een vervoerder een contract tot bevrachting van een binnenschip aan te gaan, en dat de kopers te Antwerpen zodanig contract door bemiddeling van een bevrachter-tussenpersoon in de zin van art. 3 W. 5 mei 1936 op de rivierbevrachting, hebben

aangegaan, waren de bepalingen van die wet op de bevrachting toepasselijk.

2. Als het cognossement dat ter uitvoering van de voorafbestaande overeenkomst van rivierbevrachting is opgesteld, bedingen bevat die van de bepalingen van de bevrachting afwijken, kunnen deze bedingen weliswaar door de vervoerder aan een derde-cognossementshouder, die vreemd gebleven is aan de bevrachting, worden tegengesteld, maar ze hebben geen uitwerking ten aanzien van de partij die de bevrachting met de vervoerder heeft aangegaan en als cognossementshouder de koopwaar ter bestemming in ontvangst neemt, welke partij gerechtigd is zich aan de in gemeen overleg aangegane verbintenissen van de bevrachting te houden.

Van L. en De H. (eigenaar resp. schipper van het schip Polaris 2) t/ K. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 5 april 1974 door het Hof van beroep te Brussel gewezen;

Overwegende dat de voorzieningen ingeschreven op de algemene rol onder de nummers 1638 en 1673 tegen dezelfde beslissing zijn gericht en dienvolgens, bij toepassing van artikel 1083 van het Gerechtelijk Wetboek,

dienen samengevoegd te worden ;

I. Wat de voorziening van Van Laken en De Haan en de vordering tot tussenkomst en verbindendverklaring betreft :

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 9, inzonderheid lid 4, 33 en 59 van de wet van 5 mei 1936 op de rivierbevrachting en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de eisers aansprakelijk verklaart voor de aan de vervoerde waar ontstane schade, zulks op de grond dat "de vermeldingen op de te Bendorf onderstekende 'Ladeschein' niet kunnen ingeroepen worden tegen de beschikkingen van het te Antwerpen gesloten bevrachtingscontract, zodat de eis, waar het een internationaal vervoer betreft, bij toepassing van artikel 59 van de wet van 5 mei 1936 niet verjaard is",

terwijl, eerste onderdeel, het door tweede eiser onderschreven Ladeschein met vermelding van de verweerders als geadresseerden wel degelijk de rechtsverhouding tussen de eisers als transporteur en de verweerders als geadresseerde beheerst (schending van artikel 9 van de wet van 5 mei 1936),

tweede onderdeel, het Ladeschein een uitdrukkelijke verwijzing inhoudt naar de "Verladebedingen der Rhein-Ruhrhafen-Spediteure" waarin de verjaringstermijn op 6 maanden is bepaald, welke verkorting van de wettelijke termijn geldig en bindend is (schending van artikel 59 van de wet van 5 mei 1936),

derde onderdeel, de eisers in conclusie stelden dat de Duitse transportvoorwaarden waarnaar het Ladeschein verwees volstrekt geldig in het internationaal vervoer de ontlasting van aansprakelijkheid van de rederij en van de schipper in een dergelijk geval bepalen, zodat het arrest, door op die vraag betreffende het bestaan en de geldigheid van de ingeroepen exoneratieclausule niet in te gaan, niet naar behoren met redenen is omkleed (schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 33 van de wet van 5 mei 1936) :

Overwegende dat het arrest, zonder dienaangaande bestreden te worden, vaststelt, enerzijds, dat de tussen de naamloze vennootschap Simor en de consorten Kumpen gesloten overeenkomst een F.O.B.-verkoop was, waaruit volgt dat het aan de consorten Kumpen, als kopers, behoorde met een vervoerder een contract tot bevrachting van een binnenschip aan te gaan, anderzijds, dat de kopers te Antwerpen zodanig contract, door bemiddeling van een bevrachter, tussenpersoon in de zin van artikel 3 van de wet van 5 mei 1936 op de rivierbevrachting, hebben aangegaan ;

Overwegende dat de bepalingen van voormelde wet derhalve op deze bevrachting toepasselijk waren, inzonderheid artikel 59 luidens hetwelk alle rechtsovereenkomsten, voortvloeiende uit de onder deze wet vallende overeenkomst, bij internationaal vervoer na een jaar verjaren ;

Overwegende dat, zo het cognossement dat ter uitvoering van de voorafbestaande bevrachting werd opgesteld, bedingen bevat welke van de bepalingen van de bevrachting afwijken, deze bedingen weliswaar door de vervoerder aan een derde cognossementhouder, die vreemd is gebleven aan de bevrachting, kunnen worden tegengesteld ; dat zij evenwel geen uitwerking hebben ten aanzien van de partij die de bevrachting met de vervoerder heeft aangegaan en als cognossementhouder de

koopwaar ter bestemming in ontvangst neemt, partij welke ertoe gerechtigd is zich aan de in gemeen overleg aangegane verbintenissen van de bevrachting te houden ;

Dat het arrest derhalve wettelijk heeft kunnen beslissen dat de vermeldingen van het door tweede eiser te Bendorf onderschreven "Ladeschein" hetwelk een verwijzing inhoudt naar de "Verladebedingen der Rhein-Ruhrhafen-Spediteurs" waarin een korter verjaringstermijn is bepaald ten opzichte van de verweerders, niet kunnen ingeroepen worden tegen de bepalingen van het te Antwerpen gesloten bevrachtingscontract en dat, nu het een internationaal vervoer betreft, de eis bij toepassing van artikel 59 van de wet van 5 mei 1936 niet verjaard is ;

Overwegende dat het arrest het middel afgeleid uit de exoneratieclausule die in de voorwaarden van voormelde "Rhein-Ruhrhafen-Spediteurs" voorkomt niet meer behoefde te onderzoeken, daar het zonder belang geworden was tengevolge van de beslissing in verband met de niet toepasselijkheid van voormelde voorwaarden,

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 46 en 273 van boek II van het Wetboek van Koophandel, 30 van de wet van 5 mei 1936 op de rivierbevrachting en 97 van de Grondwet,

doordat het arrest de eisers aansprakelijk verklaart voor de aan de vervoerde waar ontstane schade, zulks op de grond dat de eisers krachtens de vermelde wetsbepalingen "aansprakelijk zijn voor de ontstane schade",

terwijl de eisers in hun conclusie stelden dat "hij (De Haan) niet kon instaan voor de eventuele nadelige gevolgen voortvloeiende uit het inladen van gevaarlijke waren... dat het schip Polaris 2 in de loop van oktober 1964 een partij 533 ton superfosfaat inscheepte op bevel van Alpina en dat hij onmiddellijk na de lossing van deze vracht, hetzij op 28 oktober 1964, bevel kreeg een lading lava in te schepen... dat alvorens zelfs de schipper terug aan boord was de belading van de kleiaarde reeds aangevangen was" en het arrest, door niet in te gaan op de vraag of de eisers aldus het hun ingevolge artikel 30 toekomende tegenbewijs niet hadden geleverd, niet naar behoren met redenen is omkleed :

Overwegende dat, om aan te tonen dat hen geen fout treft, de eisers in conclusie stelden dat De Haan niet kon instaan voor de eventuele nadelige gevolgen voortvloeiende uit het inladen van gevaarlijke waren, dat het schip "Polaris 2" op bevel van de naamloze vennootschap "Alpina", huurster van het schip in de loop van de maand oktober 1964 een partij superfosfaat inscheepte, dat hij onmiddellijk na de lossing van deze vracht bevel kreeg een lading lava in te schepen, dat 's anderendaags hij het bevel kreeg onmiddellijk een lading kleiaarde in te schepen en dat, alvorens hij terug aan boord was, de belading met de kleiaarde reeds aangevangen was ;

Overwegende dat het arrest voormelde omstandige conclusie niet beantwoordt ;

Dat het middel gegrond is ;

Wat betreft de door Emiel Kumpen, Vanbergen Maria, Paul Kumpen en Robert Kumpen tegen Florent Segers ingestelde vordering tot tussenkomst en verbindendverklaring :

Overwegende dat uit de stukken van de procedure blijkt dat de door de verweerders, tevens de eisers in tussenkomst en verbindendverklaring, ingestelde oorspronkelijke vordering ertoe strekte de eisers Van Laken en De Haan en verweerder in tussenkomst en verbindendverklaring Segers samen met twee andere gedaagden solidair, minstens in solidum, te horen veroordelen om aan de verweerders Kumpen schadevergoeding te betalen; dat de vordering, in zoverre zij tegen verweerder in tussenkomst en verbindendverklaring en tegen de twee andere oorspronkelijke gedaagden gericht was, werd afgewezen, dat verweerder in tussenkomst en verbindendverklaring buiten zaak werd gesteld omdat hem geen fout kon ten laste gelegd worden, wanneer de eisers op grond van de artikelen 46 en 273, Titel I van Boek II van het Wetboek van Koophandel, 3 en 30 van de wet van 5 mei 1936 werden veroordeeld;

Overwegende dat, nu uit voormelde uiteenzetting van de procedure blijkt dat de eisers in tussenkomst en verbindendverklaring voor de feitenrechter de veroordeling niet enkel van de eisers, Van Laken en De Haan, doch ook van andere partijen onder wie verweerder Segers hebben aangevraagd en, nu deze laatsten buiten zaak werden gesteld om een aan de veroordeling van de eisers vreemde reden, de door de verweerders ingestelde vordering in tussenkomst en verbindendverklaring van het arrest, bij gebrek aan belang niet ontvankelijk is;

Overwegende dat de eisers in tussenkomst en verbindendverklaring voor de feitenrechter geen verhaal in tussenkomst en vrijwaring tegen verweerder in tussenkomst en verbindendverklaring hebben gericht; dat de door hen ingestelde hoofdvordering gericht was tegen verschillende partijen, waaronder verweerder in tussenkomst en verbindendverklaring;

II. Wat de voorziening van de naamloze vennootschap "Alpina" betreft:

Overwegende dat de vernietiging van het arrest wat de beslissing op de hoofdvordering betreft, de vernietiging met zich brengt van het arrest in zoverre het over de vordering in vrijwaring uitspraak doet;

Om die redenen,

Voegt samen de zaken ingeschreven onder de nummers 1638 en 1673 van de algemene rol,

I. Rechtdoende op de voorziening van Van Laken en De Haan:

Vernietigt het bestreden arrest in zoverre het de partijen Van Laken en De Haan tot schadevergoeding veroordeelt en uitspraak doet over de kosten;

Verwerpt de eis tot verbindendverklaring van het arrest en veroordeelt de eisers in tussenkomst en verbindendverklaring tot de aan deze eis verbonden kosten;

II. Rechtdoende op de voorziening van de naamloze vennootschap "Alpina":

Zegt dat de vernietiging van het bestreden arrest, wat de hoofdvordering betreft, de vernietiging met zich brengt van de beslissing gewezen op de vordering tot vrijwaring;

Beveelt dat van dit arrest melding zal gemaakt worden op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing;

Houdt de kosten aan opdat erover door de feitenrechter zou worden beslist;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Gent.

NOOT—Zie G. VAN BLADEL, *Le contrat de transport par bateaux d'intérieur et l'affrètement au séjour*, nrs. 40 (toepasselijke wet) en 153 (afwijkende bedingen).

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 1 JUNI 1976

Voorzitter: de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur: de h. Versée

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Bützler

Ziekte- en invaliditeitsverzekering—Uitkeringen— Gemeenrechtelijke aansprakelijkheid van derde—Gedeeltelijke aansprakelijkheid van de gerechtigde—Proportionele uitbetalingsverplichting van het ziekenfonds.

Ingevolge art. 70, § 2, W. 9 augustus 1963 kan de verzekeringsinstelling van de ziekte- en invaliditeitsverzekering ten aanzien van de aansprakelijke derde slechts de vordering van de gerechtigde uitoefenen, en blijven de verzekeringsprestaties ten laste van de verzekering in zoverre voor de door het gemene recht of een andere wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend.

Daaruit volgt dat de verzekeringsinstelling gehouden blijft tot de uitbetaling van het gedeelte dat evenredig is met het deel aansprakelijkheid dat niet op de derde berust.

Kerkhofs t/ Landsbond der Christelijke Mutualiteiten, Amaury en Belgisch Bureau van Autoverzekeraars

Gelet op de bestreden arresten, respectievelijk gewezen op 14 november 1972 door het Hof van beroep te Brussel, afdeling Antwerpen, en op 6 november 1975 door het Hof van beroep te Antwerpen;

Gelet op het arrest op 11 juni 1974 door het Hof gewezen;

I. Op de voorziening gericht tegen het arrest van 14 november 1972:

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382 van het Burgerlijk Wetboek en 70, § 2, van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering,

doordat het bestreden arrest van 14 november 1972 beslist dat van de aan eiser ten laste van Amaury toekomende vergoeding, het totaal van de uitkeringen gedaan door het ziekenfonds, groot respectievelijk 275.479 frank en 156.734 frank moet worden afgetrokken en eisers schadevergoeding in die mate herleidt,

terwijl, ingevolge artikel 70, § 2, van de aangehaalde wet van 9 augustus 1963, de verzekeringsinstelling ten overstaan van de aansprakelijke derde slechts de vordering van het slachtoffer kan uitoefenen, en de verzekeringsprestaties ten laste van de verzekering blijven in zoverre voor de door het gemene recht of een andere

wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend,

terwijl hieruit volgt dat de verzekeringsinstelling gehouden blijft tot de uitbetaling van het gedeelte van de uitkeringen dat evenredig is met het deel aansprakelijkheid dat niet op de derde berust,

terwijl aldus ten deze de door de verzekeringsinstelling uitgekeerde vergoedingen voor de helft een eigen schuld uitmaken, vreemd aan de vergoedingsverplichting van de aansprakelijke derde, en dus niet in mindering van deze verplichting mochten worden gebracht, zodat het bestreden arrest van 14 november 1972 het totaal van de door de verzekeringsinstelling uitgekeerde vergoedingen niet kon aftrekken van het aan eiser toekomende schadebedrag, zonder de in het middel aangehaalde wetsbepalingen te miskennen :

Overwegende dat het arrest de totale schade die eiser ten gevolge van het ongeval waarvan hij op 23 april 1961 het slachtoffer was, bepaalt op 3.883.874 frank ; dat het, nu eiser zelf voor de helft aansprakelijk was voor deze gevolgen, de vergoedbare schade bepaalt op 1.941.927 frank ; dat het evenwel, om het bedrag te bepalen dat verweerder Amaury aan eiser moet betalen, dit bedrag vermindert met, benevens een reeds door deze laatste uitgekeerde provisie van 535.000 frank, "de uitkeringen gedaan door het ziekenfonds, groot respectievelijk 275.479 frank en 156.734 frank" of 432.213 frank ; dat in dit laatste bedrag begrepen is het bedrag van 315.682 frank, samengesteld uit 158.948 frank door het ziekenfonds aan eiser uitbetaald voor een deel van zijn periode van tijdelijke arbeidsongeschiktheid, en 156.734 frank voor de periode van blijvende arbeidsongeschiktheid ;

Overwegende dat het arrest dit bedrag van 315.682 frank op 1.624 frank na, toekent aan verweerder Landsbond van de Christelijke Mutualiteiten en Amaury bijgevolg veroordeelt om aan deze burgerlijke partij 314.058 frank te betalen ; dat deze beslissing gegrond is op de beschouwing dat de Landsbond "tot terugvordering gerechtigd is voor zover de uitkeringen de helft van de door het slachtoffer geleden schade niet overtreffen ; dat enkel voor het excedent de Landsbond betaald zou hebben ingevolge zijn eigen verplichtingen" ;

Overwegende echter dat ingevolge het in het middel aangehaalde artikel 70, § 2, van de wet van 9 augustus 1963, de verzekeringsinstelling ten aanzien van de aansprakelijke derde slechts de vordering van de gerechtigde kan uitoefenen en de verzekeringsprestaties ten laste van de verzekering blijven in zoverre voor de door het gemene recht of een andere wetgeving gedekte schade niet werkelijk schadeloosstelling is verleend ; dat hieruit volgt dat de verzekeringsinstelling gehouden blijft tot de uitbetaling van het gedeelte dat evenredig is met het deel aansprakelijkheid dat niet op de derde berust ;

Overwegende derhalve dat het arrest, dat weigert de aan de Landsbond toegekende sommen tot de helft te herleiden, en de uitkeringen door deze verzekeringsinstelling aan eiser gedaan volledig aftrekt van de schadevergoeding die aan deze laatste wordt toegekend, de zoëven aangehaalde wetsbepaling schendt ;

Dat het middel gegrond is ;

II. Op de voorziening gericht tegen het arrest van 6

november 1975 :

Overwegende dat eiser geen middel aanvoert ;

Om die redenen,

en zonder acht te slaan op het tweede middel door eiser ingeroepen, dat tot geen ruimere vernietiging aanleiding kan geven ;

Vernietigt het bestreden arrest van 14 november 1972 in zoverre het Amaury veroordeelt om aan eiser definitief 974.714 frank te betalen, en namelijk in zoverre het, om dit bedrag aldus te bepalen, beslist dat de aan eiser toekomende schadevergoeding van 1.941.927 frank onder meer dient vermindert te worden met het volledig bedrag van de uitkeringen gedaan door het ziekenfonds, groot respectievelijk 275.479 frank en 156.734 frank ;

Verwerpt de voorziening gericht tegen het arrest van 6 november 1975 ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ;

Veroordeelt eiser in de helft van de kosten en de drie verweerders in de overige kosten ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar het Hof van beroep te Gent.

NOOT—1. In dezelfde zaak werd reeds vroeger cassatieberoep ingesteld door het slachtoffer van het ongeval, Kerkhofs, en een derde, Amaury, maar Kerkhofs zag af van zijn voorziening, omdat het hof van beroep, nadat het in een vorig arrest de getroffene en de derde ieder voor de helft aansprakelijk had gesteld, bij arrest van 14 november 1972 gedeeltelijk definitieve en gedeeltelijk voorlopige schadevergoeding toekende wegens arbeidsongeschiktheid, en de beslissing te dien aanzien niet definitief was. Op het cassatieberoep van de derde werd uitspraak gedaan door Cass., 11 juni 1974, R.W., 1974-75, 1312, met noot van V. LUMAY, en Arr. Cass., 1974, 1119, met conclusie van de advocaat-generaal LENAERTS.

2. Waar de moeilijkheid juist zit, kan verduidelijkt worden door het volgende citaat uit de conclusie bij het arrest van 1974 (blz. 1120) :

"In de veronderstelling dat het slachtoffer een jaarloon van 100.000 frank geniet en zoals ten deze 85 t.h. arbeidsongeschikt is, bedraagt de schade wegens loonverlies 85.000 frank. Is de derde voor de helft aansprakelijk, dan is hij volgens het gemene recht dus de helft van 85.000 frank of 42.500 frank verschuldigd. Volgens het arrest zou het ziekenfonds de uitkeringen ten belope van dat bedrag kunnen terugvorderen.

"Het bedrag van de krachtens de ziekteverzekering verschuldigde uitkeringen staat *niet* in verhouding tot de graad van arbeidsongeschiktheid, maar is vastgesteld op een vast percentage van het begrensde verdiende loon indien de arbeidsongeschiktheid 66 t.h. of meer bedraagt, anders bestaat er geen aanspraak op uitkering. Het percentage van het loon is eenvormig vastgesteld, althans gedurende het eerste jaar van de ongeschiktheid, op 60 t.h. (Daarna 65 t.h. of 43,5 t.h. naargelang de verzekerde al dan niet gezinslast heeft.) Rekening houdend met dit percentage bedraagt de uitkering in het gegeven voorbeeld dus 60.000 frank. Volgens eiser zou de terugvordering beperkt zijn tot de helft van dit bedrag of 30.000 frank in plaats van 42.500 frank.

"In de eerste veronderstelling — die van het arrest — zou de derde dus de volledige door hem verschuldigde schadevergoeding van 42.500 frank betalen aan het ziekenfonds, dat uiteindelijk maar 60.000 — 42.500 = 17.500 frank ten laste neemt, en zou de verzekerde alleen de door het ziekenfonds betaalde 60.000 frank ontvangen.

"In de tweede veronderstelling zou de aansprakelijke derde maar 30.000 frank aan het ziekenfonds betalen, zodat hij nog 42.500 — 30.000 = 12.500 frank aan het slachtoffer verschuldigd is.

"Dit laatste zou dus in totaal, in plaats van 60.000 frank, 72.500 frank ontvangen, nl.

— van de derde 12.500 frank
— en van het ziekenfonds 60.000 frank, waarvan 30.000 frank ten laste van de derde en 30.000 frank ten laste van de ziekteverzekering."

3. Dat cijfervoorbeeld van de advocaat-generaal maakt het mogelijk het volgende schema op te stellen:

— jaarloon	100.000 fr.
— invaliditeit : 85 %	
— verlies : 85 % van het loon	85.000 fr.
— gehoudenheid van de derde t.o.v. de getroffene :	
50 % van het verlies, overeenstemmend met	
50 % van 85 % van het loon	42.500 fr.
— gehoudenheid van het fonds t.o.v. de getroffene :	
60 % van het loon	60.000 fr.

4. Bij arrest van 22 januari 1975 (R.W., 1975-76, 149; Arr. Cass., 1975, 570) besliste de derde kamer van het hof, op andersluidende conclusie van de advocaat-generaal DUCHATELET, dat niet regelmatig gemotiveerd is de beslissing die de terugbetaling waarop het ziekenfonds tegenover de arbeidsongevallenverzekeraar aanspraak kan maken, beperkt naar rato van de blijvende invaliditeit (50 %), zonder te preciseren wat de aldus aan het fonds toegekende som vergegenwoordigt in vergelijking met de verplichtingen van de arbeidsongevallenverzekeraar.

Hier beschikt men niet over duidelijke gegevens, aan de hand waarvan een schema als het bovenstaande kan worden opgemaakt. Men mag echter wel zeggen dat de invaliditeit 50 % bedroeg, althans t.o.v. de arbeidsongevallenverzekeraar, en dat, op basis van een loon van 100.000 fr., het verlies 50.000 fr. bedroeg. En het wordt dan wel duidelijk, dat er een verschil is tussen de twee gevallen.

In het geval van de aansprakelijke derde is deze gehouden tot betaling van 50 % van het verlies, overeenstemmend met 50 % van 85 % van het loon, zodat, volgens de rechtspraak van de tweede kamer, het ziekenfonds in dezelfde verhouding een regres heeft op de derde. Maar in het geval van de arbeidsongevallenverzekeraar wordt niet gezegd, in welke mate hij gehouden is t.o.v. de getroffene. In de veronderstelling dat hij 100 % gehouden is, dan betekent dit dat hij gehouden is tot betaling van 100 % van het verlies, overeenstemmend met 100 % van 50 % van het loon.

In het geval van de arbeidsongevallenverzekeraar heeft de feitenrechter de subrogatie niet laten werken in de mate van de gehoudenheid van de verzekeraar, maar in de mate van de invaliditeit van de getroffene. Getransponeerd op het geval van de derde aansprakelijke zou dit hierop neerkomen, dat het ziekenfonds een regres heeft ten belope van 85 %, en dit is manifest verkeerd. Vooralsnog blijkt derhalve niet, dat er een contradictie bestaat tussen de rechtspraak van de derde kamer en die van de tweede.

C.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 4 JUNI 1976

Voorzitter : de h. de Vreese

Raadsheer-rapporteur : de h. Châtel

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaat : mr. Houtekier

Handelshuur—Aanvraag tot hernieuwing—Aanvankelijke weigering gevolgd door de nog tijdige kennisgeving van andersluidende voorwaarden—Uitgelegd als akkoord met hernieuwing onder andere voorwaarden—Verzuim van de huurder zich binnen dertig dagen tot de rechter te wenden—Verval—Betekenis hiervan.

Op de aanvraag tot hernieuwing van de huur van een handelspand stuurde de verhuurder aanvankelijk een ant-

woord dat volgens de rechter als een weigering zonder reden moest worden beschouwd. Toen de huurder daarop dagvaarde om de hernieuwing geldig en van kracht te doen verklaren, stuurde de verhuurder nog tijdig een tweede antwoord, dat volgens de rechter "als een akkoord met de hernieuwing onder andere voorwaarden moet worden uitgelegd".

Gelet op de laatstvermelde constatering, kon het enig geding dat nog tussen de huurder en de verhuurder kon worden gevoerd, niet de hernieuwing van de huurovereenkomst tot voorwerp hebben, maar de voorwaarden betreffende de huurprijs, de bijdragen in de lasten, de wijze van genot of andere modaliteiten van de huur, en indien de huurder zich in zodanig geval ervan heeft onthouden de verhuurder binnen dertig dagen na dezes tweede brief van antwoord te dienen of zich tot de vrederechter te wenden, heeft dit verzuim, bij gebrek aan andere gegevens waaruit een akkoord met de door de verhuurder gestelde voorwaarden kan worden afgeleid, voor de huurder verval tot gevolg, m.a.w. uitsluiting van het recht op hernieuwing van de huurovereenkomst.

D. en De R. t/ N.V. Brouwerij R.

Gelet op het bestreden vonnis, op 18 februari 1975 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Leuven ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 13, 14, 16, 18, 19, 20 vervat in de wet van 30 april 1951 op de handelshuurovereenkomsten met het oog op de bescherming van het handelsfonds, zoals gewijzigd door de wetten van 29 juni 1955 en 27 maart 1970, welke eerste wet afdeling Ibis van hoofdstuk II van titel VIII van boek III van het Burgerlijk Wetboek vormt, 23, 29 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis oordeelt dat verweerster recht heeft op de huurhernieuwing van het handelshuis om de redenen dat zij met brief van 1 december 1971 regelmatig huurvernieuwing had gevraagd waarop eiseres op 3 december 1971 zeer dubbelzinnig antwoordde, met het gevolg dat verweerster, overeenkomstig artikel 14 van de wet, binnen de dertig dagen na dit antwoord moest dagvaarden op straffe van verval, en aldus het geding voor beslechting aan de vrederechter voorlegde ; dat de eisers echter bij brief van 7 februari 1972 hun standpunt van weigering wijzigden en zich akkoord verklaarden met de huurhernieuwing onder andere voorwaarden, voornamelijk wat de huurprijs betreft ; dat dit antwoord van 7 februari 1972 nog gegeven was binnen de drie maanden van verweersters verzoek tot huurhernieuwing zodat het nog tijdig gebeurde ; dat verweerster echter niet verplicht was hierop binnen de dertig dagen te antwoorden gezien reeds een geding aanhangig was bij de vrederechter ; dat het behoort verweerster toe te laten zich over de voorstellen van de eisers uit te spreken,

terwijl, eerste onderdeel, de eisers zich bij brief van 7 februari 1972 akkoord hadden verklaard met de door verweerster gevraagde huurhernieuwing op andere voorwaarden en verweerster, die zich niet binnen de dertig dagen van deze brief tot de rechter heeft gewend en ook niet beweert dat er in die termijn een akkoord tussen de partijen zou zijn gesloten, van haar recht op huur-

hernieuwing vervallen is (schending van de artikelen 13, 14, 18, 19, 20 vervat in de wet van 30 april 1951) ;

tweede onderdeel, verweerster met het exploit van rechtsingang van 31 december 1971 voor de vrederechter een geding tegen de eisers had ingeleid tot het bekomen van huurhernieuwing wegens het motief dat de eisers bij brief van 3 december 1971 haar aanvraag tot huurhernieuwing hadden geweigerd daar zij van plan waren het huis te verkopen en zulks geen geldige reden was om de gevraagde huurhernieuwing te weigeren ; dat enerzijds dit exploit vóór de brief van 7 februari 1972 werd betekend en anderzijds de daardoor aan de rechter onderworpen betwisting uitging van een ander motief, met name de weigering, dan hetgeen aangehaald werd in het schrijven van de eisers gedagtekend 7 februari 1972, met name het stellen van andere voorwaarden, zodat verweerster door dit vroegtijdige exploit geenszins van het verval ontheven is (schending van de artikelen 13, 14, 16, 18, 19, 20 vervat in de wet van 30 april 1951, 23 en 29 van het Gerechtelijk Wetboek) ;

derde onderdeel, het feit dat de brief van 3 december 1971, waarbij de eisers de huurhernieuwing oorspronkelijk weigerden, zeer dubbelzinnig was, geenszins tot gevolg heeft dat verweerster binnen de dertig dagen na dit antwoord moest dagvaarden daar de eisers de verkoop als reden van weigering inriepen, en deze motieven in geen geval van die aard zijn dat zij de beslissing rechtvaardigen daar het niet voldoende is dat er enig geding betreffende huurhernieuwing is om verweerster van haar verval te ontheffen (schending van de artikelen 13, 14, 16, I, 4°, en IV vervat in de wet van 30 april 1951, 23, 29 van het Gerechtelijk Wetboek en 97 van de Grondwet) :

Overwegende dat blijkens de vaststellingen van het vonnis,

1° verweerster als huurster met de eisers-verhuurders, met betrekking tot een te Kessel-Lo gelegen pand, een handelshuurovereenkomst had gesloten ;

2° verweerster op 1 december 1971, met naleving van de voorschriften van artikel 14 vervat in de wet van 30 april 1951 op de handelshuurovereenkomsten, om huurhernieuwing had verzocht ;

3° een eerste antwoord door de eisers op 3 december 1971 aan verweerster toegestuurd, "als een weigering zonder reden moest worden beschouwd" ;

4° verweesretr op 31 december 1971 de eisers voor de vrederechter dagvaardde om de verzochte huurhernieuwing "geldig en van kracht te horen verklaren" ;

5° de eisers vervolgens op 7 februari 1972, en dus tijdig, zoals de rechtbank constateert, aan verweerster een tweede aangetekende brief hebben toegestuurd, met een antwoord dat "moet worden uitgelegd als een akkoord met de huurhernieuwing onder andere voorwaarden, voornamelijk wat de prijs betreft" ;

Overwegende dat, gelet op laatstvermelde constatering, het enig geding dat nog tussen de huurster en de verhuurders kon worden gevoerd, niet de hernieuwing van de huurovereenkomst tot voorwerp kon hebben, maar de voorwaarden betreffende de huurprijs, de bijdragen in de lasten, de wijze van genot of andere modaliteiten van de huur, en dat, indien de huurster zich in zodanig geval ervan zou hebben onthouden de verhuurders, binnen dertig dagen na hun brief, van ant-

woord te dienen of zich tot de vrederechter te wenden, dit verzuim, bij gebrek aan andere gegevens waaruit een akkoord met de door de verhuurders gestelde voorwaarden zou kunnen worden afgeleid, voor de huurster, overeenkomstig de bepalingen van artikel 18 vervat in de wet van 30 april 1951, verval tot gevolg zou hebben, met andere woorden, uitsluiting van het recht op hernieuwing van de huurovereenkomst ;

Overwegende dat uit het vonnis niet blijkt dat verweerster binnen dertig dagen na de brief van de eisers, tot dezen een antwoord zou hebben gericht, zich tot de rechter zou hebben gewend of op enige andere wijze haar akkoord met de door de eisers gestelde voorwaarden zou hebben betuigd ; dat het vonnis integendeel oordeelt dat verweerster "niet verplicht was hierop binnen de dertig dagen te antwoorden, gezien reeds een geding aanhangig was voor de vrederechter" ;

Overwegende dat, nu uit wat voorafgaat blijkt dat dit geding vóór de verzending, door de eisers, van de brief van 7 februari 1972 werd ingesteld, en derhalve niet tot voorwerp had de voorwaarden door de eisers in bedoelde brief gesteld maar slechts de hernieuwing van de huurovereenkomst waarin de eisers met dezelfde brief hadden toegestemd, het vonnis niet zonder schending van artikel 18 vervat in de wet van 30 april 1951 verweerster kon ontheffen van het in voormelde wetsbepaling omschreven verval, en beslissen dat ze recht heeft op de huurhernieuwing ;

Dat de eerste twee onderdelen van het middel gegrond zijn ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan opdat erover door de feitenrechter zou worden beslist ;

Verwijst de zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel, zitting houdende in hoger beroep.

NOOT—Bovenstaand arrest is o.m. van belang voor de betekenis die het uitdrukkelijk aan het woord "verval" in art. 18 van de Handelshuurovereenkomst geeft, te weten "uitsluiting van het recht op hernieuwing". Zie A. PAUWELS, *Handels-huur*, (A.P.R.), nr. 293.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

1e KAMER — 17 NOVEMBER 1975

Voorzitter : de h. Liard

Raadsheren : de hh. Jans en Mahillon

Advocaten : mrs. Mahieu, Van Bruaene, Stroobants loco Putzeys en Tieleman

Verzekering—Motorrijtuigen—Uitgesloten schadelijders—Twee voertuigen met dekkingskaart voor één voertuig—Toevallig rijden met voertuig van derde—Ongeval in Frankrijk—Rechtstreekse eis tegen Belgische verzekeraar.

Moeder en dochter doen met de auto van de moeder in gezelschap van een vriend een reis in Frankrijk. Op

een ogenblik dat de vriend het voertuig bestuurt, veroorzaakt hij een ongeval ten gevolge waarvan de moeder en de dochter letsels oplopen. De moeder heeft een verzekering sedert 1952; de vriend, die twee eigen voertuigen heeft, is sedert 1954 verzekerd bij een andere verzekeraar.

1. De moeder, als verzekeringsneemster, en haar bij haar inwonende en door haar onderhouden dochter (zie hierover nader het arrest) zijn t.o.v. de verzekeraar van de moeder krachtens art. 7 van de polis uitgesloten van het recht op uitkering.

2. De polis van de vriend houdt weliswaar het beding in, dat zijn twee voertuigen niet gelijktijdig in het verkeer mogen worden gebracht en dat de bestuurder van het voertuig dat in het verkeer wordt gebracht, van een dekkingkaart voorzien moet zijn, maar dit beding doet niet af aan de bepaling (art. 4, 1°, b), die zijn aansprakelijkheid dekt als bestuurder van elk aan derden toebehorend motorrijtuig, dat hij toevallig bestuurt, zelfs terwijl het omschreven voertuig in gebruik is.

Uit het een en ander volgt, dat niet de verzekeraar van de moeder, maar de verzekeraar van de vriend dekking verschuldigd is.

3. De artt. 6, 7 en 9 van de Wet van 1 juli 1956 zijn niet toepasselijk, daar het ongeval in het buitenland gebeurd is, maar de moeder en de dochter kunnen een rechtstreekse vordering op de Belgische verzekeraar van de vriend uitoefenen, indien de buitenlandse wetgeving in een rechtstreekse vordering voorziet; dit laatste is inderdaad het geval in de Franse wet.

De C. en B. t/ K. en N.V. U.

en

K. t/ N.V. R. en N.V. U.

Gezien de eensluidende uitgifte van het vonnis der Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel van 25 januari 1968 tegen hetwelk op 13 en 27 juni 1968 beroepen, regelmatig naar vorm en termijn, werden ingesteld;

Gelet op de incidentele beroepen;

Overwegende dat de zaken ingeschreven onder nummers 62.229 en 62.643 van de algemene rol van het hof hetzelfde vonnis betreffen en als verknocht dienen samengevoegd te worden;

Overwegende dat de eis door Céline De C. en haar dochter Alice B. tegen Charles K. en de N.V. U. ingeleid de vergoeding nastreeft van de schade door deze aanlegsters geleden bij het hierna beschreven verkeersongeval;

Dat Charles K. de N.V. R. en de N.V. U. in tussenkomst en vrijwaring geroepen heeft;

Dat K. tevens, bij tegeneis, de vergoeding van zijn eigen schade vanwege Céline de C. vorderde; dat de eerste rechter deze eis evenwel afgewezen heeft; dat K. deze beschikking van het bestreden vonnis niet aanvecht, zodat deze tegeneis niet bij het hof aanhangig is;

Overwegende dat uit de overgelegde stukken en onder meer uit de niet betwiste afschriften van de Franse strafrechtelijke informatie blijkt, dat de drie appellanten België op 3 december 1960 in de voormiddag met de autopersonenwagen Chrysler, eigendom van Céline De C., hadden verlaten om zich naar het zuiden van Frankrijk te begeven; dat zij voornemens waren te Dijon te vernachten; dat Céline De C. eerst gestuurd had, vervolg-

gens haar dochter en eindelijk Charles K., die niet in dienstverband was van voornoemden, doch hen enkel als vriend vergezelde; dat, rijdend rond 17 uur 15, bij avondschemering te Daix, op de zes meter brede in open veld gelegen licht hellende en droge nationale baan 71 Langres-Dijon, Charles K., die sinds één uur ongeveer aan het stuur was, een personenwagen bestuurd door getuige Raimbaud Marc, die tegen 70 km/h verklaarde te rijden, inhaalde en vervolgens zelf door een sportwagen ingehaald werd, een dertigtal meters voorbij een bocht op de rechts van hem gelegen grasberm begon te rijden, in een daarin schuins gegraven greppel reed, het meesterschap over zijn stuur verloor en, na verschillende zwaaiingen te hebben uitgevoerd, met volle geweld tegen een links van de baan staande boom terecht kwam, zodanig dat het voertuig tot een wrak gemaakt werd en de inzittenden ervan zwaar gewond werden;

Overwegende dat, krachtens artikel 3 van het Burgerlijk Wetboek, de Belgische rechter, die kennis neemt van de burgerlijke vordering tot vergoeding van een schade veroorzaakt in het buitenland door een misdrijf of on-eigenlijk misdrijf, toepassing moet maken van de wet van het land waar de onrechtmatige daad werd gepleegd, wat betreft de elementen van het feit dat de verantwoordelijkheid in het leven geroepen heeft alsmede de wijze en de omvang van de vergoeding, tenzij deze wet strijdig zou zijn met de Belgische openbare internationale orde en behoudens afwijking bij een met de buitenlandse Staat gesloten conventie (Cass., 17 mei 1957, Pas., 1957, I, 1111);

Overwegende derhalve dat, daar bedoelde uitzonderingen ter zake niet ter sprake komen, ten deze toepassing gemaakt dient te worden van de Franse wet;

Overwegende dat geen enkel gebrek van het voertuig of fout van een derde bewezen of zelfs geformuleerd wordt, doch uit de omstandigheden van het ongeval duidelijk blijkt dat Charles K. in overtreding met artikel 320 van het Franse Strafwetboek, artikel 10 van de Franse verordening van 15 december 1956 op het wegverkeer en de artikelen 1382 en 1383 van het Frans Burgerlijk Wetboek, zijn voertuig op onvoorzichtige wijze bestuurd heeft en meer bepaald verzuimd heeft steeds meester te blijven van zijn snelheid en deze aan te passen aan de moeilijkheden van het verkeer en aan de voorzienbare hindernissen; dat hij door deze fouten het ongeval veroorzaakt heeft;

Overwegende dat geen enkele fout ten laste van Céline De C. of van Alice B., inzittenden van de wagen, kan worden gelegd; dat niets erop wijst, ook niet het ongeval zelf, dat zij onvoorzichtig geweest zijn met het stuur aan Charles K. over te laten of met plaats te nemen in de wagen door hem bestuurd, daar geen sprake is van enige intoxicatie en daar deze 62-jarige man, wiens gezondheidstoestand niet eens besproken wordt, een ervaren autobestuurder was, die zelf sinds jaren autovoertuigen bezat en bestuurde en met wie zij in het verleden reeds ettelijke en belangrijke autoritten hadden gemaakt;

Overwegende dat Charles K. derhalve uitsluitend verantwoordelijk verklaard moet worden voor het ongeval;

Overwegende dat de door Céline De C. en Alice B. gevraagde bedragen voor schade aan het voertuig, medi-

sche en andere kosten bewezen zijn ten belope van respectievelijk 2.460,90 en van 3.930,62 Franse frank ; dat, gelet op de thans gekende gevolgen van het ongeval, de toekennig van een provisie van respectievelijk 25.000 en 50.000 Belgische frank gerechtvaardigd voorkomt ; dat de aanstelling van een dokter-deskundige noodzakelijk is alvorens verder uitspraak te doen over de schadebedragen ;

Overwegende dat Céline De C. haar burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de schade, veroorzaakt door het motorvoertuig waarmede het ongeval gebeurd is, had laten verzekeren bij de N.V. R., volgens polis van 21 mei 1952, later aangepast onder meer aan de voorschriften van de Wet van 1 juli 1956 ;

Overwegende echter dat Céline De C., als verzekeringsneemster, en Alice B., haar bij haar inwonende en door haar onderhouden dochter, luidens artikel 7 van deze polis van het recht op uitkering uitgesloten zijn ; dat dit onderhoud van laatstgenoemde door haar moeder uit de overgelegde stukken blijkt en onder meer uit het fiscaal attest van 15 juni 1962, en niet tegengesproken wordt door de diploma's die haar dochter behaald had, noch door haar aanstelling tien jaar voor het ongeval als vereffenaarster van een familiezaak van haar moeder, noch door het feit dat zij haar verzorgingskosten zou hebben betaald ; dat uit niets blijkt dat zij iets noemenswaardig van haar vader geërfd heeft ; dat daarentegen vaststaat dat haar moeder zeer welstellend was en verschillende onroerende goederen bezat en dat het wel de dochter was die bij haar moeder inwoonde en niet omgekeerd ;

Overwegende anderzijds dat Charles K. zijn burgerrechtelijke aansprakelijkheid voor de schade veroorzaakt door zijn eigen twee niet in het ongeval betrokken voertuigen bij de N.V. U. had laten verzekeren, volgens polis van 23 maart 1954, eveneens later aangepast onder meer aan de voorschriften van voormelde Wet van 1 juli 1956 ;

Dat in deze polis bedongen werd dat er slechts één van de twee verzekerde voertuigen in het verkeer mocht worden gebracht en dat de bestuurder ervan drager moest zijn van de door de verzekeraar afgeleverde dekingskaart ;

Dat deze polis evenwel bovendien bepaalde dat de dekking van het contract zich uitstrekke, zonder dat hiervoor een verklaring vereist is, tot de burgerlijke aansprakelijkheid van de verzekeringsnemer als bestuurder van elk aan derden toebehorend motorvoertuig dat hij toevallig zou besturen, zelfs terwijl het omschreven motorrijtuig in gebruik was ;

Overwegende dat hieruit voortvloeit dat de burgerlijke aansprakelijkheid van Charles K., verzekeringsnemer, die het voertuig van een derde, Céline De C., toevallig bestuurde, door deze polis gedekt is ; dat K. daartoe niet in het bezit moest zijn van bovenbedoelde dekingskaart, enkel voorgeschreven bij gebruik van een der twee in de polis omschreven voertuigen ; dat de bepalingen van de polis betreffende de dekking van het vervangingsvoertuig niet toepasselijk zijn ter zake, vermits de wagen van Céline De C. de omschreven voertuigen niet verving, doch slechts toevallig door K. bestuurd werd ; dat de omstandigheid dat Céline De C., Alice B. en Charles K. om de beurt het stuur genomen hadden

geenszins aan het sturen door deze laatste zijn gelegenheidskarakter ontnemt ;

Overwegende dat, daar de verantwoordelijkheid van Charles K. voor de schade door Céline De C. en Alice B. geleden niet gedekt is door de polis die Céline De C. met de N.V. R. in 1952 had gesloten, niets belet, ook niet artikel 12 van de Wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen, dat de later in 1954 door Charles K. met de N.V. U. gesloten polis, deze schade zou dekken ;

Overwegende dat de uitbreiding van de dekking tot de verzekeringsnemer als toevallige bestuurder van de wagen van een derde, weliswaar slechts aanvullend is, doch niettemin ter zake toepassing vindt, daar de benadeelden geen vergoeding kunnen bekomen op grond van een ander verzekeringscontract ;

Overwegende dat, hoewel artikel 7 van de type-polis zowel van Céline De C. als van Charles K. bedingt dat de verzekeringsnemer zelf uit de waarborg gesloten is, zulks niet tot gevolg heeft dat Charles K. de waarborg van zijn polis niet zou mogen inroepen tot dekking van de schade die hij aan derden veroorzaakt heeft, namelijk aan Céline De C. en aan Alice B. ;

Overwegende dat de artikelen 6, 7 en 9 van de Wet van 1 juli 1956, een wet van politie en veiligheid, die aan de benadeelden een eigen recht en een eigen vordering tegen de verzekeraar toekennen, niet toepasselijk zijn voor het onderhavige ongeval daar dit in het buitenland gebeurde ; dat de benadeelden echter een rechtstreekse vordering kunnen uitoefenen op de Belgische verzekeraar wanneer de buitenlandse wetgeving in deze rechtstreekse vordering voorziet ;

Overwegende nu dat de Franse wetgeving in deze rechtstreekse vordering voorziet, namelijk bij toepassing van artikel 53 van de Franse Wet van 13 juli 1930 op het verzekeringscontract ;

Overwegende dat Céline De C. en Alice B., die in eerste aanleg hun eis gebaseerd hebben op de artikelen 6, 7 en 9 van de Belgische Wet van 1 juli 1956, gerechtigd zijn bovengenoemde Franse wetgeving voor de eerste maal in graad van hoger beroep tegen de N.V. U. in te roepen, krachtens de artikelen 807 en 1042 van het Gerechtelijk Wetboek, daar de nieuwe op tegenspraak genomen conclusies berusten op een feit of akte in de dagvaarding aangevoerd, namelijk op het besproken verkeersongeval, de erin betrokken verantwoordelijkheid van Charles K. en de eruit voortvloeiende schade van Céline De C. en Alice B., alsmede op de polis tussen Charles K. en de N.V. U. gesloten ;

Overwegende dat uit de bovenuiteengezette beschouwingen moet worden besloten dat Céline De C. en Alice B. gerechtigd zijn volledig herstel van hun schade vanwege Charles K. en de N.V. U. te vorderen, dat de eis tot tussenkomst en vrijwaring van K. niet gegrond is in zover hij tegen de N.V. R. gericht is, doch ontvankelijk is in zover hij tegen de N.V. U. gericht is ;

(..)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER — 28 APRIL 1976

Voorzitter : de h. Van Hecke

Raadsheren : mevr. Vanstreels en de h. Marinus

Advocaat-generaal : de h. Rigaux

Echtscheiding—Rechtspleging—Hoger beroep—Kennisgeving aan de griffier van de rechtbank—Verzuim—Verval.

Als de appellant de bij art. 1273 Ger.W. voorgeschreven kennisgeving van zijn hoger beroep niet binnen acht dagen heeft gedaan, wordt het opgelopen verval niet weggenomen door de omstandigheid dat de griffier van de rechtbank die het beroepen vonnis heeft gewezen, tijdig kennis heeft gekregen van het hoger beroep doordat hem met toepassing van art. 723 Ger.W. om toezending van het dossier van de rechtspleging werd verzocht, noch door het feit dat hij bij die gelegenheid op de kant van het vonnis melding heeft gemaakt van het hoger beroep. Het wordt evenmin gedekt door het arrest dat, alvorens het verval van ambtswege wordt uitgesproken, overeenkomstig art. 774 Ger.W. de heropening van het debat heeft bevolen.

D. t/ M.

Gelet op het tussenarrest van 16 december 1975 dat een heropening van de debatten heeft bevolen ten einde appellante toe te laten het bewijs bij te brengen dat aan het voorschrift van artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek werd voldaan ;

Overwegende dat appellante geen bewijs heeft overgelegd dat het hoger beroep tegen het vonnis waarbij de echtscheiding werd toegestaan, binnen de acht dagen na de dag waarop het beroep is ingesteld, bij deurwaardersexploot ter kennis werd gebracht van de griffier van de rechtbank die de bestreden beslissing heeft gewezen ;

Overwegende dat deze ter kennisbrenging is voorgeschreven op straffe van verval ;

Overwegende dat appellante aanvoert dat dit verval van hoger beroep in zake niet van toepassing kan zijn :

1^o omdat deze kamer van het hof op 18 november 1975 reeds een mondeling arrest zou gewezen hebben, waarbij een college van psychiaters-deskundigen zou aangesteld zijn om de geestestoestand van appellante te onderzoeken ;

Dat zulks tegenstrijdig is met de vermeldingen van het zittingsblad, dat zegt dat op voornoemde datum van 18 november 1975 de debatten werden gesloten en dat de zaak voor arrest werd gesteld op de zitting van 16 december 1975, waarop het hierboven vermelde tussenarrest werd geveld, dat ambtshalve een heropening van de debatten heeft bevolen ;

Dat ter zitting van 18 november 1975 enkel het mogelijk nut en de modaliteiten van een eventueel te bevelen deskundigenonderzoek werd besproken met de partijen, waarna de zaak voor arrest werd gesteld op de zitting van 16 december 1975 ;

Dat bijgevolg artikel 864 van het Gerechtelijk Wetboek, waarop appellante impliciet steunt, niet van toepassing kan zijn ;

2^o omdat de ter kennisbrenging aan de griffier van de rechtbank, die de bestreden beslissing heeft gewezen, ter zake tijdig en onbetwistbaar gebeurde door de toepassing van artikel 723 van het Gerechtelijk Wetboek, namelijk de aanvraag van het rechtsplegingsdossier van eerste aanleg door de griffier van het hof van beroep op 24 juli 1975, zodat bij toepassing van artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek de nietigheid gedekt is bij ge-

brek aan belangenschade ;

Dat echter de pleegvorm van artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek is voorgeschreven op straffe van verval ;

Dat ingevolge artikel 862, § 1, 1^o en 4^o, de regel van artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek niet geldt voor een verzuim of onregelmatigheid betreffende :

a) de termijnen op straffe van verval of nietigheid voorgeschreven ;

b) het optreden van de ministeriële ambtenaar ;

Dat bijgevolg het hof niet dient te onderzoeken of de begane onregelmatigheid van pleegvorm de belangen van de partijen al of niet heeft geschaad ;

Dat ingevolge artikel 862, § 2, de nietigheid of het verval wordt uitgesproken door de rechter, zelfs ambtshalve ;

3^o omdat het verval en de nietigheid zoals bepaald in artikel 862 van het Gerechtelijk Wetboek zijn gedekt door het tussenarrest van 16 december 1975 en dit ingevolge artikel 864 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Dat echter dit tussenarrest enkel een beslissing is die de heropening van de debatten ambtshalve heeft bevolen, zoals aan de rechter opgelegd door artikel 774 van het Gerechtelijk Wetboek "alvorens de vordering geheel of gedeeltelijk af te wijzen op grond van een exceptie, die de partijen niet voor hem hadden ingeroepen" ;

Dat bijgevolg het hof, alvorens in casu het verval van het hoger beroep te kunnen uitspreken, vooraf een heropening van de debatten diende te bevelen ;

Dat die beslissing tot heropening van de debatten dient te worden gelijkgesteld met een maatregel van inwendige aard, daar anders de uitspraak van een nietigheid of verval ambtshalve onmogelijk zou worden daar ze dan telkens zou gedekt zijn door de beslissing die een heropening van de debatten beveelt, een verplichting aan de rechter opgelegd door artikel 774 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Dat de opsomming van beslissingen of maatregelen van inwendige aard in artikel 1046 van het Gerechtelijk Wetboek niet limitatief is ;

Dat deze gelijkstelling ook af te leiden is uit artikel 776 van het Gerechtelijk Wetboek en artikel 1046 van het Gerechtelijk Wetboek, die geen beroep toelaten tegen een beslissing tot heropening van de debatten en de beslissingen en maatregelen van inwendige aard, terwijl artikel 1050 van het Gerechtelijk Wetboek toch bepaalt dat in alle zaken hoger beroep kan worden ingesteld zodra het vonnis is uitgesproken, zelfs al is het een beslissing alvorens recht te doen of een verstekvonnis ;

Dat de beslissing tot heropening van de debatten ingevolge artikel 774, lid 2, van het Gerechtelijk Wetboek bijgevolg niet kan worden gelijkgesteld met een vonnis of arrest op tegenspraak gewezen zonder dat het verval of de nietigheid door de partij is voorgedragen of door de rechter ambtshalve is uitgesproken (art. 864), aangezien de nietigheid ambtshalve uit te spreken door de rechter juist wordt aangevoerd als reden waarom, ingevolge de voorschriften van artikel 774, lid 2, van het Gerechtelijk Wetboek, de heropening bevolen moet worden ;

Dat appellante uit artikel 864 van het Gerechtelijk

Wetboek meent te kunnen afleiden, dat de door de rechter ambtshalve ingeroepen nietigheid opgeworpen dient te worden vóór de sluiting van de debatten wordt bevolen ;

Dat zulks echter door geen enkel artikel van het Gerechtelijk Wetboek wordt voorgeschreven en dat de aanvaarding van die stelling aan artikel 774, lid 2, van het Gerechtelijk Wetboek alle zin zou ontnemen ;

4^o omdat ingevolge de opvraging van het rechtsplegingsdossier door de griffier van het hof van beroep, de griffier van de rechtbank van eerste aanleg op de kant van de bestaande beslissing melding maakte van het ingestelde beroep met als gevolg dat het voorschrift van artikel 1273, § 2, van het Gerechtelijk Wetboek werd nageleefd, zodat bij toepassing van artikel 867 van het Gerechtelijk Wetboek er geen nietigheid van rechtspleging kan zijn ;

Dat dit artikel 867 van het Gerechtelijk Wetboek in casu niet van toepassing is, daar niet de vermelding van een vorm werd verzuimd, doch wel het naleven van de vorm zelf die voorgeschreven was op straffe van verval ;

Overwegende dat appellante bijgevolg vervallen dient te worden verklaard van het door haar ingesteld beroep bij verzoekschrift van 24 juli 1975 daar de voorschriften van artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek niet werden nageleefd, die bepaald zijn op straffe van verval ;

(...)

NOOT—Het hoger beroep tegen een vonnis dat de echtscheiding toestaat (art. 1273 Ger.W.).

1. Bovenstaand arrest verdient om meer dan één reden een nadere bespreking. De antecedenten kunnen als volgt samengevat worden. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen had bij vonnis van 26 juni 1975 de echtscheiding toegestaan in het voordeel van geïntimeerde en ten laste van appellante. Deze laatste tekende tegen dit vonnis hoger beroep aan met een gemotiveerd verzoekschrift van 24 juli 1975. Zij liet echter na dit hoger beroep binnen acht dagen bij deurwaardersexploot ter kennis te brengen van de griffier van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen, zoals voorgeschreven is door art. 1273 Ger.W.

Met een tussenarrest van 16 december 1975 heeft het Hof van Beroep te Antwerpen de heropening van de debatten bevolen "ten einde appellante toe te laten het bewijs bij te brengen dat aan het voorschrift van artikel 1273 van het Gerechtelijk Wetboek werd voldaan". Uit het besproken arrest blijkt dat dit bewijs niet geleverd werd. Het hof stelt dan ook dat appellante vervallen dient te worden verklaard van haar hoger beroep, nu de voorschriften van art. 1273 Ger.W. duidelijk op straffe van verval zijn bepaald.

2. Appellante liet echter gelden dat dit verval ter zake niet van toepassing kon zijn, o.m. omdat de kennisgeving aan de griffier van de rechtbank van eerste aanleg tijdig en onbetwistbaar gebeurde door de toepassing van art. 723 Ger.W., namelijk de aanvraag van het rechtsplegingsdossier van eerste aanleg door de griffier van het hof van beroep, zodat het doel dat door art. 1273 Ger.W. wordt nagestreefd, toch gerealiseerd zou zijn.

Het hof heeft deze argumentatie terecht verworpen, erop wijzende dat de pleegvormen van art. 1273 Ger.W. zijn voorgeschreven op straffe van verval, zodat ter zake de bepalingen van art. 862, § 1, 1^o en 4^o, en § 2, van toepassing zijn. De formele tekst van art. 1273 Ger.W. laat nu eenmaal geen andere interpretatie toe. Het is de uitdrukkelijke bedoeling geweest van de wetgever deze verplichting op straffe van verval te behouden, ondanks de toepassing van art. 723 Ger.W.

Een constante rechtspraak van de hoven van beroep leert overigens dat wanneer het hoger beroep tegen een vonnis dat de echtscheiding toestaat, niet binnen acht dagen na het instellen van het hoger beroep, bij deurwaardersexploot

betekend werd aan de griffier van de rechtbank die de bestreden beslissing gewezen heeft, het hof van beroep, zonder de grond van de zaak te onderzoeken, *het verval van het hoger beroep* uitsprekt en voor recht zegt dat het vonnis waartegen hoger beroep zijn volle uitwerking zal hebben (zie E. POITEVIN en G. HIERNAUX, "Divorce et séparation de corps. Chronique de Jurisprudence", *J.T.*, 1974, 706, nr. 61 en de aldaar aangehaalde rechtspraak). De eisende partij in hoger beroep kan slechts ontheven worden van dit verval, als zij bewijst dat een geval van overmacht haar verhinderd heeft deze termijn te respecteren (Hof Brussel, 5 juni 1973, *J.T.*, 1974, 9). Art. 1273 Ger.W. geldt zowel wanneer het hoger beroep bij verzoekschrift wordt ingesteld, als voor een hoger beroep bij deurwaardersexploot (Hof Brussel, 5 juni 1973, *gecit.*). Voor het verzet tegen een verstekvonnis dat de echtscheiding toestaat, geldt dezelfde regeling als voor het hoger beroep, namelijk art. 1266 Ger.W. (Hof Brussel, 10 januari 1970, *Pas.*, 1971, II, 76 ; Rb. Doornik, 10 maart 1969, *Pas.*, 1969, III, 87 ; A. LE PAIGE, *De rechtsmiddelen*, nr. 37).

In een recent arrest van 26 september 1975 heeft het Hof van Cassatie nog beslist dat de sanctie van art. 1273 Ger.W. dient toegepast te worden in geval van te late kennisgeving van de beroepsakte aan de griffier van de rechtbank die de bestreden beslissing had gewezen, behoudens wanneer de eisende partij in hoger beroep overmacht kan aantonen, wat in casu niet aanvaard werd (Cass., 25 september 1975, *R.W.*, 1975-76, 1844 ; *Arr. Cass.*, 1976, 125 ; zie ook : Cass., 21 april 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 791).

3. De rechtspraak van het Hof van Cassatie van vóór het Gerechtelijk Wetboek is trouwens in dezelfde zin gevestigd (Cass., 30 september 1971, *R.W.*, 1971-72, 615). Art. 1273 Ger.W. is immers de bijna letterlijke overname van het oude art. 262, lid 5, B.W. Het blijkt eveneens uit de voorbereiding dat het Gerechtelijk Wetboek in deze materie geen vernieuwing heeft aangebracht (zie noot onder Cass., 30 september 1971, *Pas.*, 1972, I, 107). Beide voormelde wetsbepalingen hebben tot doel de griffier van de rechtbank van eerste aanleg op de hoogte te brengen dat hoger beroep werd aangekend tegen het vonnis dat de echtscheiding toestaat, zodat dit vonnis niet kan worden betekend aan de ambtenaar van de burgerlijke stand om overgeschreven te worden in de registers van de burgerlijke stand. Deze overschrijving is, zoals men weet, afhankelijk van een verklaring van de griffier van de rechtbank van eerste aanleg, dat geen hoger beroep werd ingesteld tegen het uitgesproken vonnis.

4. De rechtspraak wijst erop dat de toezending van het dossier van de rechtspleging door de griffier van de rechtbank van eerste aanleg aan de griffier van het hof van beroep, bij toepassing van art. 723 Ger.W., niet gelijk staat met de pleegvorm opgelegd door art. 1273 Ger.W. en deze laatste niet geldig kan vervangen (Hof Brussel, 5 juni 1973, *gecit.* ; Hof Luik, 20 december 1972, *Jur. Liège*, 1972-1973, 154). Door de aanvraag van het rechtsplegingsdossier wordt de griffier van de rechtbank van eerste aanleg namelijk alleen in kennis gesteld van het feit dat er hoger beroep werd ingesteld, maar niet van de *inhoud van de beroepsakte*.

Volgens de rechtspraak nu is de kennisgeving van de akte van hoger beroep bij deurwaardersexploot aan de griffier van de rechtbank van eerste aanleg alleen vereist, wanneer het hoger beroep de eventuele wijziging van de staat van personen betreft, maar niet wanneer het enkel betrekking heeft op de bijkomende beschikkingen van het vonnis, zoals de hoede over de kinderen, de onderhoudsuitkering na echtscheiding (Hof Brussel, 8 juni 1971, *Pas.*, 1971, II, 301 ; J. DE GAVRE, "Le divorce et la séparation de corps", *T.P.R.*, 1975, 202-203). In welke mate de akte van hoger beroep de wijziging van het vonnis a quo beoogt, wordt niet ter kennis gebracht van de griffier van de rechtbank van eerste aanleg, wanneer hem de toezending van het dossier van de rechtspleging gevraagd wordt met toepassing van art. 723 Ger.W. De beroepsakte wordt hem immers niet overhandigd. Vandaar dan ook de bijkomende formaliteiten opgelegd door art. 1273 Ger.W.

Men kan zich evenwel afvragen of de betekening bij deurwaardersexploot daartoe wel de geschikte vorm is, rekening houdend met de bijkomende kosten, die hieraan verbonden zijn. Daar de griffier van het hof van beroep het dossier van de rechtspleging dient aan te vragen aan zijn collega bij de rechtbank van eerste aanleg, zou men even-

tueel *de lege ferenda* kunnen voorschrijven dat hij bij zijn aanvraag een afschrift van de beroepsakte voegt. Deze werkwijze, die beslist eenvoudiger is en minder kosten meebrengt, biedt nochtans dezelfde waarborgen en realiseert eveneens de doelstellingen van art. 1273 Ger.W.

In ieder geval lijkt mij de sanctie gesteld op de miskenning van de voorschriften van art. 1273 Ger.W., namelijk het verval van het hoger beroep, te zwaar en onevenredig met de *finaliteit van de norm*. Het strookt niet met de vereisten van een modern procesrecht de vervallenverklaring van het hoger beroep uit te spreken wegens niet-naleving van een bepaald vormvoorschrift, wanneer het door deze norm nagestreefde doel *in feite* op een andere wijze bereikt werd, ondanks het vormgebrek (cfr. R. DE CORTE, "Men schiet geen vliegtuig neer omwille van een navigatiefout — Enkele bedenkingen over nietigheden in het gerechtelijk recht", in *Actori incumbit probatio*, blz. 51-52, nr. 9). Inderdaad, wanneer aan de griffier van de rechtbank van eerste aanleg een verklaring van ontstentenis van hoger beroep gevraagd wordt, terwijl hem het hoger beroep niet betekend werd, zoals vereist door art. 1273 Ger.W., maar waarvan hij wel kennis heeft door toepassing van art. 723 Ger.W., zoals ten deze het geval was, zal hij voorzichtigheidshalve in zijn verklaring melding maken van het hoger beroep, waarvan hij "kennis" heeft, en het hof van beroep zal oordelen of de appellant van zijn hoger beroep vervallen verklaard dient te worden (A. LE PAIGE, *De rechtsmiddelen*, nr. 37). In het onderhavige geval nu had de griffier van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Mechelen om die reden geweigerd een verklaring van niet-beroep af te leveren.

5. Als tweede belangrijk argument werd door appellante aangevoerd dat het verval in casu zou gedekt zijn, ingevolge art. 864 Ger.W., door het tussenarrest van 16 december 1975, waarbij de heropening van de debatten werd bevolen, dit bij toepassing van art. 774 Ger.W. Het hof heeft terecht dit argument verworpen, op grond dat de beslissing tot heropening van de debatten dient te worden gelijk gesteld met *een maatregel van inwendige aard*. De rechter is namelijk volgens art. 774 Ger.W. verplicht de heropening van de debatten te bevelen, "alvorens de vordering geheel of gedeeltelijk af te wijzen, op grond van een exceptie die de partijen voor hem niet hadden ingeroepen", ten deze het verval van hoger beroep.

Uit de voorbereidende teksten blijkt dat de rechter, wanneer hij een exceptie opwerpt, onder meer, van onbevoegdheid, nietigheid, verjaring, uitsluiting, niet-ontvankelijkheid, de heropening van de debatten moet bevelen (Verslag DE BAECK, *Parl. Doc.*, *Senaat*, 1964-1965, nr. 170, blz. 133). De rechtspraak van het Hof van Cassatie oordeelt eveneens in deze zin (Cass., 1 oktober 1971, R.W., 1971-72, 1305, met noot; Cass., 9 december 1971, R.W., 1971-72, 1147; Cass., 21 september 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 70).

Belangrijk is wel dat het hof de beslissing, waarbij de heropening van de debatten wordt bevolen, als een maatregel van inwendige aard beschouwt. Art. 1046 Ger.W., waar het arrest naar verwijst, geeft hiervan een enuntiatieve opsomming. Volgens deze bepaling zijn beslissingen of maatregelen van inwendige aard niet vatbaar voor verzet of hoger beroep. Art. 776 Ger.W. bepaalt dat tegen de beslissing van de rechter over de aanvraag tot heropening van de debatten geen hoger beroep openstaat. Uit de samenvoeging van deze artikelen kan men dan afleiden dat de beslissing van de rechter, waarbij ambtshalve de heropening van de debatten wordt bevolen, een maatregel van inwendige aard inhoudt in de zin van art. 864 Ger.W.

Overigens, als men de argumentatie van appellante zou volgen, zou de rechter nooit ambtshalve de nietigheid of het verval kunnen uitspreken, aangezien de rechter volgens art. 774 Ger.W. eerst de heropening van de debatten moet bevelen en door deze beslissing zou dan de nietigheid of het verval gedekt zijn. Zoals het besproken arrest terecht opmerkt, kan die redenering, die aan art. 862, § 2, Ger.W. alle zin zou ontnemen, duidelijk niet aanvaard worden. Niettemin zou het wenselijk zijn dat in het Gerechtelijk Wetboek duidelijk zou worden bepaald dat de beslissing, waarbij de rechter ambtshalve de heropening van de debatten beveelt, een maatregel van inwendige aard inhoudt, in de zin van art. 864 Ger.W.

Ten slotte zij nog opgemerkt dat tegen dit arrest een voorzetting in cassatie werd ingesteld. *Alois Van Oevelen*

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

5e KAMER — 14 MEI 1976

Voorzitter : de h. Vroomans

Raadsheren : de hh. Slachmuylder en Wauters

Advocaten : mrs. Buelens en Peeters

Lening—Landbouwer geeft landbouwmachine in bruikleen aan landbouwer—Eis tot teruggave—Art. 2279 irrelevant—Te leveren bewijs—Onmogelijkheid de verbintenis schriftelijk te laten vaststellen—Gebruik dat het opmaken van een geschrift verhindert.

Eiser, een landbouwer, beweert een landbouwwagen in bruikleen gegeven te hebben aan verweerder, die ook een landbouwer is, en vordert de teruggave ervan.

Nu eiser niet een zakelijke vordering tot revindicatie heeft ingesteld, maar een vordering die hij fundeert op de verplichting van de bruikleener de geleende zaak terug te geven, is een op art. 2279 B.W. steunend verweer irrelevant. Eiser moet slechts die verplichting tot teruggave en niet zijn eigendomsrecht bewijzen.

Wat het bewijs betreft, wordt van art. 1341 B.W. afgeweken als de schuldeiser in de onmogelijkheid verkeert om de jegens hem aangegane verbintenis schriftelijk te laten vaststellen (art. 1341 B.W.). Dit is het geval als in het maatschappelijk leven gebruiken ontstaan, die het opmaken van een geschrift verhinderen.

Als standvastig, zeker en algemeen te beschouwen is het gebruik tussen burenen, meer bepaald tussen naburige landbouwers, elkaar werktuigen en landbouwmachines te lenen zonder daarvan een geschrift op te maken. Daar art. 1341 B.W. de openbare orde niet raakt, mogen de partijen er impliciet van afwijken door zich naar voormeld gebruik te gedragen.

Van der A. t/ Van C.

Overwegende dat appellant aan het bestreden vonnis (Rb. Leuven, 3 maart 1972) verwijt zijn rechtsoverweging tegen geïntimeerde, strekkende tot teruggave van een landbouwwagen als niet-gegrond te hebben afgewezen ;

Overwegende dat de eerste rechter, na te hebben vastgesteld, eensdeels, dat geïntimeerde ontkent deze wagen in bruikleen te hebben ontvangen en anderdeels dat geïntimeerde zich op de regel van artikel 2279 B.W. "voor roerende zaken geldt bezit als titel" beroept, zijn beslissing heeft gestaafd met de overweging dat "de argumenten die eiser naar voren brengt om zijn eigendomsrechten over de wagen te laten gelden tot dusver onvoldoende zijn" ; dat de eerste rechter bovendien het aanbod van bewijs, gedaan door appellant in ondergeschikte orde, als strijdig met artikel 1341 B.W. heeft beschouwd en, om die reden, heeft afgewezen ;

Overwegende dat het Hof de stelling van de eerste rechter niet kan aanvaarden ;

Overwegende dat appellant tegen geïntimeerde, houder van de zaak, over twee vorderingen beschikte :

a) een persoonlijke eis tot teruggave ;
b) een zakelijke eis tot vindicatie die echter lamgelegd zou kunnen worden door de bezitter die ingevolge het wettelijk vermoeden van artikel 2279 B.W. vermoed

wordt voor zichzelf te bezitten en als eigenaar, zolang niet bewezen wordt dat zijn heerschappij over de zaak op een onrechtmatige wijze is begonnen en, met name, dat ze gebreken vertoont ;

Overwegende dat de partij Van der A. in het exploit van rechtsingang heeft verkozen een persoonlijke eis tot teruggave in te stellen, stoelende op de plicht van teruggave van de bruiklener ; dat het verweermiddel van geïntimeerde, aanleunende op artikel 2279 B.W., tegen dergelijke vordering irrelevant is ;

Overwegende dat de eerste rechter ten onrechte het bewijs heeft geëist van een eigendomsrecht in hoofde van een eiser die zich op een verbintenis tot teruggave beroept ; dat de eerste rechter immers enkel het bewijs kon eisen van het bestaan van dergelijke verbintenissen ;

Overwegende dat de eerste rechter, uitspraak doende over de bewijsvoering van die verbintenis tot teruggave, bovendien ten onrechte beslist heeft dat het bewijs van bruikleen door alle bewijsmiddelen, getuigen inbegrepen, ten deze niet toelaatbaar is ;

Overwegende dat van artikel 1341 B.W. wordt afgeweken wanneer de schuldeiser in de onmogelijkheid verkeerde om de jegens hem aangegane verbintenis schriftelijk te laten vaststellen (artikel 1348 B.W.) ; dat zulks namelijk het geval is wanneer in het maatschappelijk leven gebruiken ontstaan die het opmaken van een geschrift verhinderen ;

Overwegende dat als standvastig, zeker en algemeen te beschouwen is het gebruik tussen burens, meer bepaald tussen naburige landbouwers, elkander werktuigen en landbouwmachines te lenen zonder daarvan een geschrift op te maken zodat, aangezien artikel 1341 B.W. de openbare orde niet raakt, het de partijen toegelaten is er impliciet van af te wijken door zich naar voormeld gebruik te gedragen (De Page, III, nr. 905) ;

Overwegende dat inzake bewijsvoering de vermoedens hetzelfde gebied van toepassing als de getuigenissen krijgen ;

Overwegende dat er ten deze gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens voorhanden zijn, die op overtuigende wijze aantonen dat appellants in 1970, vermoedelijk in de loop van de maand april d.i. het tijdstip waarop geïntimeerde aan de geleende zaak herstellingen heeft laten uitvoeren, de betwiste zaak aan geïntimeerde in bruikleen heeft gegeven ; dat zulks blijkt uit de door partijen overgelegde stukken, onder meer uit het geseponeerd strafdossier,

— eensdeels, uit het niet betwiste feit dat appellants eigenaar was van de betwiste landbouwwagen die hij, wegens zijn verhuizing van Reet naar Haacht, aan de genaamde Emiel Verbeeck, wonende te Hemiksem, heeft toevertrouwd ; dat het bovendien niet bewezen is dat appellants zijn eigendom zou hebben vervreemd ;

— anderdeels, de verklaring afgelegd door Emiel Verbeeck, op 24 februari 1973 aan de politie te Hemiksem en volgens welke appellants, in aanwezigheid van Emiel Verbeeck en op verzoek van zijn gebuur Van C., deze laatste zou hebben toegestaan de zaak te gebruiken ; dat volgens Verbeeck, appellants uitdrukkelijk bedongen zou hebben dat de wagen zijn eigendom bleef ;

Overwegende dat geïntimeerde de bewijskracht van deze vermoedens niet ontzenuwt, zelfs niet door het bewijs van het feit dat hij aan die wagen sommige her-

stellingen, in april en mei 1970, heeft laten uitvoeren ; dat geïntimeerde namelijk niet bewijst noch aanbiedt te bewijzen dat bedoelde wagen hem geschonken zou zijn ;

Overwegende dat er geen aanleiding toe bestaat om de subsidiaire stellingen van appellants met betrekking tot de bewijsvoering en de desbetreffende verweermiddelen van geïntimeerde te onderzoeken ;

Overwegende dat vaststaat dat geïntimeerde zijn verbintenis van teruggave van de ontleende zaak niet heeft nageleefd ;

Overwegende dat appellants, onverminderd zijn eis tot teruggave, ten laste van geïntimeerde heeft gevorderd,

— een schadevergoeding van 100.000 fr. bij wijze van gelijkwaardige uitvoering ingeval, na berekening van het geschil, de zaak hem niet zou worden teruggegeven ;

— een schadevergoeding van 200 fr. per dag vanaf 2 juli 1971 wegens gebruiksderiving ;

Overwegende dat het Hof zich niet voldoende ingelicht acht om het geschil nopens deze schadevergoedingen te berechten ; dat de hiernabepaalde onderzoeksmaatregel noodzakelijk is ; dat echter thans beslist kan worden dat de schade wegens gebruiksderiving slechts te begroten is vanaf 8 juli 1971, datum van de inmorastelling m.b.t. de wanprestatie van geïntimeerde inzake de teruggave ;

Om die redenen,

Rechtsdoende op tegenspraak, ontvangt het hoger beroep en verklaart het gegrond ; doet het bestreden vonnis teniet en opnieuw wijzende, verklaart de eis tot teruggave gegrond ;

Veroordeelt geïntimeerde om de hem door appellants in bruikleen gegeven landbouwwagen met twee assen, draaiende voortrein en rubberen banden gemaakt van een vrachtwagen merk Wartburg, aan appellants terug te geven ;

Zegt voor recht dat de schade wegens gebruiksderiving op 8 juli 1971 een aanvang neemt ;

En alvorens verder recht te doen over de gevorderde schadevergoedingen,

Benoemt als deskundige de heer Beel Willy, burgerlijk werktuigkundig ingenieur, wonende te Gent, Rooigemlaan 520, met opdracht, na voormelde landbouwwagen nader te hebben beschreven, advies uit te brengen ;

1° voor het geval dat het tuig bij aanvang van zijn opdracht niet teruggegeven zou zijn doch steeds kan onderzocht worden, over de huidige waarde ervan, daarbij inachtnemende de datum van aankoop en de staat waarin het zich bevonden zou hebben na een normaal gebruik en onderhoud ;

2° in dezelfde veronderstelling doch voor het geval dat het tuig niet meer zou bestaan, over de waarde van een gelijkaardig tuig dat sinds de datum van aankoop van het geleende tuig normaal gebruikt en onderhouden zou zijn ;

3° nopens de gebruiksderiving geleden door appellants sedert 8 juli 1971 daarbij in acht nemende de periodes van het jaar tijdens welke dergelijke tuigen in het landbouwbedrijf van appellants werkelijk kunnen gebruikt worden ;

en zijn bevindingen en adviezen uit te brengen in een

beredeneerd, en overeenkomstig art. 979 van het Gerechtelijk Wetboek, onder eed te bevestigen verslag, neer te leggen ter griffie van dit Hof binnen drie maanden na de datum waarop hij door de meest gerede partij daartoe aangezocht wordt;

Veroordeelt geïntimeerde om aan appellant, bij wijze van provisionele schadevergoeding, de som van *vijftien duizend frank* te betalen;

Kosten voorbehouden;

Zegt dat de verdere behandeling van de zaak aan het Hof toekomt.

ARBEIDSHOF TE GENT

8e KAMER — 23 JANUARI 1976

Voorzitter : de h. Dierick

Raadsheren : de hh. Van Doorslaer en Vlieghe

Eerste advocaat-generaal : de h. Vandermeersch

Advocaat : mr. Rummens loco van Schoote

Excepties—Nietigheid—Rechtsingang—Dagvaarding—Gebrek aan vermelding van datum.

De vermelding van de datum van het exploit van dagvaarding is noodzakelijk om de gevolgen van die akte te beoordelen, o.m. in verband met de termijn van verschijning, de aanvangsdatum van de gerechtelijke interessen, de eventuele stuiting van de verjaring.

Het verzuim de datum te vermelden heeft de nietigheid van de dagvaarding ten gevolge, en daaraan doet niet af dat het aan de gedaagde betekende afschrift wel een datum vermeldt.

N.V. G. t/ A.

Advies van het Openbaar Ministerie

1. Bij verzoekschrift neergelegd ter griffie van het Arbeidshof te Gent op 21 maart 1973 heeft de N.V. G. verklaard hoger beroep in te stellen tegen een vonnis gewezen tussen partijen door de Arbeidsrechtbank te Gent op 24 januari 1975, waarbij de vordering ingesteld door Rita A. ontvankelijk werd verklaard en voor een groot deel ingewilligd.

Er zijn geen aanmerkingen te maken nopens de ontvankelijkheid van het hoger beroep.

2. Bij gerechtsdeurwaardersexploot, waarvan het in het dossier van de rechtspleging berustend exemplaar geen datum draagt, door gerechtsdeurwaarder Jean V. te Gent betekend, en ter griffie van de Arbeidsrechtbank te Gent neergelegd op 21 september 1973, heeft Rita A. de tegenpartij gedagvaard tot betaling van :

a) de sommen van 7.600 fr. en 12.000 fr. overeenkomend met het loon voor op 29 november 1972 overblijvende dagen van een op 27 juli 1972 betekende opzeggingstermijn, die volgens haar een aanvang had genomen op 31 augustus 1972 om principieel te verstrijken op 30 november 1972, doch gedurende een aantal verlof- of ziekte-dagen werd geschorst;

b) de som van 15.930 fr. wegens vakantiegeld à 12 % over de prestaties van 1972 (op 132.758 fr.);

c) de som van 12.009 fr. wegens dertiende maand.

3. Bij conclusie neergelegd op 3 juli 1974 heeft de eiseres bepaalde onderdelen van haar eis uitgebreid en meer bepaald van 12.009 fr. (en niet 13.009 fr. zoals in het vonnis van 22 november 1974 te lezen staat), wegens "tegoed aan opzegging door schorsing opzegging ingevolge ziekte" tot 19.200 fr. en van 15.930 tot 17.622 fr. wegens "tegoed aan vakantiegeld prestaties 1972".

4. Bij een tussenvonnis van 22 november 1974 heeft de Arbeidsrechtbank te Gent ambtshalve een exceptie van nietigheid opgeworpen spruitend uit het feit dat het ter griffie neergelegd origineel van het exploit van dagvaarding geen volledige datum droeg, en heeft ze de debatten heropend.

5. De partijen hebben nopens de opgeworpen exceptie geconcludeerd en bij het aangevochten vonnis van 24 januari 1975 heeft de Arbeidsrechtbank te Gent beslist dat daar het aan de verweerde partij overhandigd afschrift van het betekend exploit de datum droeg van 17 september 1973, de exceptie van nietigheid niet diende aangehouden te worden, hoewel de vrije kopie in handen van eiseres de datum droeg van 18 september 1973. De vordering werd derhalve ontvankelijk verklaard.

6. Ten gronde heeft de arbeidsrechtbank beslist :

— dat de op 27 juli 1972 betekende opzeggingstermijn slechts een aanvang had genomen op 31 augustus 1972 daar de opzegging betekend werd toen de werknemer ziek was en ziek gebleven is tot 30 augustus 1972;

— dat de opzeggingstermijn derhalve principieel begon te lopen op 31 augustus 1972 om te eindigen op 30 november 1972, doch geschorst werd gedurende de 16 verlofdagen die de eiseres had genomen, en gedurende de dagen afwezigheid wegens ziekte;

— dat toen de verweerder op 29 november 1972 een einde maakte aan de overeenkomst, er aldus nog respectievelijk 16 en 24 dagen van de termijn te lopen waren en er dus een overeenkomende verbrekingsvergoeding van 17.292 fr. verschuldigd was;

— dat eiseres recht had op 14.607 fr. vakantiegeld à 12 % voor de prestaties van het jaar 1972;

— dat zij ook recht had op 11.008 fr. prorata verdienste voor een contractueel bedongen 13e maand.

7. In haar grievenschrift wordt door appellante aangevoerd :

a) dat in strijd met de beslissing van de arbeidsrechtbank, de inleidende dagvaarding, wegens het ontbreken van datum wel degelijk nietig was zodat de eis niet ontvankelijk moest worden verklaard;

b) dat de opzegging geldig werd gegeven op 27 juli 1972 en er geen reden was om de ingangsdatum van de opzeggingstermijn te verplaatsen van 1 augustus 1972 tot 31 augustus 1972, daar geïntimeerde niet bewijst dat zij ziek was op het ogenblik dat de opzegging werd gegeven, of tijdens de opzegperiode;

c) dat geheel het verschuldigd vakantiegeld werd betaald;

d) dat het vakantiegeld niet verschuldigd was, daar betrokkene op 31 december 1972 niet meer in dienst was (voorwaarde gesteld bij collectieve arbeidsovereenkomst).

8. Geïntimeerde betwist de nietigheid van de inleidende dagvaarding, in elk geval het aanhouden ervan.

Ten gronde vordert zij de bevestiging van het aangevochten vonnis.

Bespreking

Over de ontvankelijkheid van de vordering (eventuele nietigheid van de inleidende dagvaarding).

Het ter griffie van de Arbeidsrechtbank te Gent op 21 september 1973 en in het rechtsplegingsdossier berustend origineel exploit van dagvaarding draagt geen andere dagtekening dan "Ten jare 1900 drieënzeventig, de". Het exploit houdt betekening in met oproeping om te verschijnen op de vijftiende oktober 1900 drieënzeventig.

In het dossier neergelegd door de volmachtdrager van geïntimeerde berust een *niet getekend* afschrift van bedoeld exploit van dagvaarding, waarop de hiervoor aangemerkte dagtekening "Ten jare 1900 drieënzeventig, de" in machineschrift is aangevuld met "18 september".

In het dossier neergelegd door de raadsman van appellante berust een *niet* voor eensluidend verklaarde fotokopie van een exploit van dagvaarding, dat uiterlijk het uitzicht heeft van een origineel exploit, en dat de datum draagt "Ten jare 1900 drieënzeventig, de 17 september", de woorden "17 september" met de hand geschreven zijnde. Dit stuk is *geen fotokopie* van het stuk dat ter griffie werd neergelegd, en is blijkbaar enkel een fotokopie van het stuk dat door de gerechtsdeurwaarder aan de toenmalige verweerder, huidige appellante, werd overhandigd. Appellante, die zelf deze fotokopie voorlegt, betwist evenwel niet dat het conform is aan laatstbedoeld stuk.

Overeenkomstig artikel 45 van het Gerechtelijk Wetboek moet het aan de betekende overhandigd afschrift van een exploit van betekening gelijkkluidend zijn met het origineel. Dit is ter zake ongetwijfeld *niet* het geval, aangezien het aan de verweerder (thans appellant) overhandigd afschrift een datum draagt en het origineel niet. De niet-gelijkvormigheid wordt principieel gesanctioneerd met nietigheid.

Het gemis aan evenvormigheid is evenwel niet opgenomen bij de onregelmatigheden die worden gesanctioneerd met een nietigheid die de rechter zelfs ambtshalve moet opwerpen. Deze onregelmatigheid kan dus enkel in aanmerking worden genomen als ze de belangen van de partij schaadt.

Nu laat het geen twijfel dat de juiste dagtekening van een dagvaardingsexploit, dat niet enkel de datum bepaalt waarop een zaak voor de rechtbank aanhangig wordt gemaakt en de termijn van verschijning doet ingaan, maar ook de gerechtelijke interessen doet lopen en de verjaring van de rechtsvordering stuiten kan, van belang is voor de verweerder en dat het gemis aan datum zijn belangen schaadt. De vermelding van de juiste datum van de akte is ook van belang om na te gaan of de betekening niet geschiedde op een dag waarop de gerechtsdeurwaarder niet mag instrumenteren (zondag, wettelijke feestdag) en dies meer.

De vermelding op een zo beweerd eensluidend verklaard afschrift van een datum die op het origineel niet voorkomt, moet als niet bestaand worden beschouwd omdat niet eensluidend kan zijn de weergave van een vermelding die niet bestaat.

De vermeldingen op een afschrift hebben maar waarde indien zij overeenkomen met de vermeldingen op het origineel. Wanneer de datum van de akte op origineel en afschrift verschillen, staat dat gemis aan overeenstemming gelijk met afwezigheid van elke datum en is het exploit nietig (Cass. fr., 9 november 1921, *Journal des huissiers*, t. C, p. 4).

De eerste rechter heeft opgemerkt dat het aan de verweerder overhandigd afschrift van het dagvaardingsexploit *voor hem* als origineel geldt.

Het Hof van Cassatie heeft dit duidelijk gesteld in arresten van 6 september 1962 (*Pas.*, 1963, I, 29) en 26 november 1964 (*R.W.*, 1964-65, 1821), doch er dient te worden opgemerkt dat in bedoelde gevallen het origineel wellicht juist was, doch het overhandigd afschrift was onregelmatig. Het Hof van Cassatie heeft enkel gesteld dat de verweerder vermocht zich te beroepen op de onregelmatigheid van het *hem* overhandigd afschrift alsof het een origineel zou zijn. Uit deze beslissingen mag niet worden afgeleid dat de verweerder zich niet zou mogen beroepen op onregelmatigheden voorkomend in het origineel.

Niet de verweerder maar de eiser dient het bewijs over te leggen van de regelmatigheid van de procedure. Het is niet voldoende dat het aan de verwerende partij overhandigd afschrift alle vereiste vermeldingen bevat. De regelmatigheid van de akte moet blijken uit het door de eiser voorgelegd stuk, ter zake het ter griffie van de arbeidsrechtbank neergelegd gerechtsdeurwaardersexploot (Cass., 27 februari 1964, *R.W.*, 1965-66, 1155; *Pas.*, 1964, I, 687).

De verwerende partij kan trouwens niet verplicht worden het hem overhandigd afschrift over te leggen (artikel 877 is enkel toepasselijk op *het bewijs* van een ter zake dienend feit, d.w.z. een feit dat de beoordeling ten gronde aanbelangt, en niet op een stuk van de rechtspleging).

Het ter griffie neergelegd origineel van de dagvaarding die aan de huidige geïntimeerde werd betekend, vermeldt de datum niet van de akte. De vermelding van deze datum is vereist om de gevolgen ervan te beoordelen. Deze gevolgen zijn die welke verbonden zijn aan de akte zelf, en kunnen niet beoordeeld worden in het licht van latere rechtshandelingen (*R.P.D.B.*, V^o Exploit n^o 60). De nietigheid moet ambtshalve door de rechter worden uitgesproken.

Ter zake vindt artikel 867 van het Gerechtelijk Wetboek geen toepassing. In zijn verslag noteert de Koninklijke Commissaris Van Reepinghen: "De verrichting van de formaliteit die de wet voorschrijft maakt ongetwijfeld het essentiële element uit. Vandaar dat het verzuim de nietigheid van de rechtspleging niet met zich kan brengen, wanneer de formaliteit werkelijk werd vervuld, maar de vermelding ervan in de akte onregelmatig of onvolledig is, indien het bewijs van de verrichting van de formaliteit kan blijken uit andere processtukken" (*Verslag over de gerechtelijke hervorming*, 1964, uitg. Belg. Staatsbl., blz. 353).

Het is maar al te duidelijk dat bedoeld artikel ter zake niet toepasselijk is en gevallen beoogt waarin een aan de eigenlijke akte externe formaliteit, in de akte moest vermeld worden, zoals bijvoorbeeld de aangifte van een afschrift aan de betekende, de vermelding in een

vonnis van de openbaarheid van de uitspraak, van het advies van het openbaar ministerie, enz.

Ter zake gaat het om de vermelding van de datum van het origineel dagvaardingsexploot. De vermelding van de dagtekening is geen externe formaliteit. Trouwens uit geen enkel ander stuk *kan* blijken dat de akte van dagvaarding gedateerd is, aangezien deze akte geen datum vermeldt, m.a.w. uit het afschrift kan niet blijken dat het origineel dat voorligt de datum van de akte vermeldt.

Advies

Het hoger beroep is ontvankelijk en gegrond.

De dagvaarding voor de arbeidsrechtbank, waarvan het origineel in het rechtsplegingsdossier van deze rechtbank berust onder nummer 1 is nietig. De rechtsvordering werd niet rechtsgeldig aanhangig gemaakt, en is dus niet toelaatbaar.

De tussen te komen beslissing laat de rechten die de oorspronkelijke eiseres uit de bepalingen van artikel 866 van het Gerechtelijk Wetboek kan putten onverkort.

Arrest

Overwegende dat de eerste rechter, bij vonnis van 22 november 1974, ambtshalve de debatten heropen- de in verband met de eventuele nietigheid van de dagvaarding wegens het ontbreken van de dag en de maand van de betekening ;

Overwegende immers dat het origineel van de dagvaarding, op 21 september 1973 neergelegd ter griffie van de Arbeidsrechtbank te Gent, enkel vermeldt : "Ten jare 1900 drieënzeventig, de";

Overwegende dat de eerste rechter in het bestreden vonnis van oordeel was dat het verzuim van vermelding van maand en dag van de akte de nietigheid van de rechtspleging niet ten gevolge had, daar uit andere gedingstukken bleek dat de vorm werkelijk in acht werd genomen ;

Overwegende dat de eerste rechter daartoe aanvoerde "het aan de appellante afgegeven en betekend afschrift waarop als datum van betekening 17 september 1973 voorkomt";

Overwegende dat de eerste rechter derhalve de vordering toelaatbaar verklaarde ;

Overwegende dat hij ze tevens gegrond verklaarde ten belope van 42.907 frank, met interesten en de appellante ook veroordeelde in de kosten van het geding ;

Overwegende dat de appellante zowel de ontvankelijkheid van de vordering als de vordering zelf blijft betwisten, terwijl de geïntimeerde de bevestiging vraagt van het vonnis van 24 januari 1975 ;

Overwegende dat de op 21 september 1973 ter griffie van de Arbeidsrechtbank te Gent neergelegde (originele) dagvaarding volgens artikel 43 van het Gerechtelijk Wetboek nietig is omdat ze de dag en de maand van de betekening niet vermeldt ;

Overwegende dat, hoewel de rechter een proceshandeling alleen dan nietig kan verklaren indien het aangeklaagd verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt (artikel 861 van het Gerechtelijk Wetboek), die regel niet geldt voor een verzuim of een onregelmatigheid betreffende de vermelding van de datum van de akte

wanneer die noodzakelijk is om de gevolgen van de akte te beoordelen ;

Overwegende dat in dit geval de nietigheid, zelfs ambtshalve, door de rechter dient te worden uitgesproken ;

Overwegende dat vermelding van de datum (dag, maand, jaar) van het exploot van dagvaarding noodzakelijk is om de gevolgen van die akte te beoordelen, onder meer in verband met de termijn van verschijning, de aanvangsdatum van de gerechtelijke interesten, de eventuele stuiting van de verjaring ;

Overwegende dat de inleidende dagvaarding dan ook nietig is ;

Overwegende dat, in zoverre het zou gaan om een verzuimde of onregelmatige vermelding van een vorm, uit de gedingstukken niet blijkt dat de datering werkelijk in acht werd genomen ;

Overwegende dat als een gedingstuk niet kan worden beschouwd de in het dossier van de appellante aanwezige, maar niet eensluidend verklaarde, fotokopie van de dagvaarding met als datum : "Ten jare 1900 drieënzeventig, de 17 september" ;

Overwegende bovendien dat, wat als eensluidend verklaard afschrift betekend wordt, slechts bewijskracht heeft in zoverre het werkelijk met het origineel overeenkomt en het afschrift niet méér kan bewijzen dan het origineel ;

Op die gronden,

Het Arbeidshof,

Recht doende op tegenspraak en overeenkomstig het advies van het openbaar ministerie ; (..)

Verklaart het hoger beroep ontvankelijk en gegrond ;
Doet het bestreden vonnis teniet en opnieuw wijzende ;
Verklaart de inleidende vordering niet toelaatbaar ;
Verwijst de geïntimeerde in de kosten van het geding.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

1e KAMER — 18 DECEMBER 1975

Voorzitter : de h. J. Cornette

Rechters : mevr. L. Bafcop-Spinoy en de h. A. Kiebooms

Openbaar ministerie : de h. Kinart

Advocaat : mr. H. Tobback

Minderjarige — Wettelijk beheer — Tegenstrijdigheid van belangen tussen een der ouders en het kind—Geen beheerder ad hoc.

In geval van tegenstrijdigheid van belangen tussen slechts één van de ouders en de minderjarige, blijft de andere ouder, als beheerder, de minderjarige geldig vertegenwoordigen.

Een beheerder ad hoc kan slechts worden aangesteld voor het geval er tegenstrijdigheid van belangen zou bestaan tussen beide ouders en de minderjarige.

Overwegende dat vertoger mededeelt :

1. dat hij gehuwd was met mevrouw Van G., die

overleed op 14 juli 1972, nalatend 4 minderjarige kinderen ;

2. dat van de ontbonden huwelijksgemeenschap deel uitmaakten o.m. een handelszaak en twee onroerende goederen, waarin de minderjarigen gerechtigd zijn ;

3. dat hij een tweede maal in het huwelijk is getreden met Van den E. Mariette, onder het stelsel van scheiding van goederen ;

4. dat Van den E. Mariette de vier minderjarige kinderen van vertoger uit zijn eerste huwelijk heeft gewettigd door adoptie ;

Dat vertoger verzoekt om de aanstelling van een beheerder ad hoc (gelet op de tegenstrijdigheid van belangen) om namens de minderjarigen :

a) erin toe te stemmen dat de aandelen van de minderjarigen in de handelszaak en onroerende goederen in hypotheek gegeven worden tot waarborg van een kredietopening ten bedrage van 596.500 fr. ten bate van de handelszaak ;

b) de voogdijafrekening in ontvangst te nemen, goed of af te keuren en bij goedkeuring doorhaling te verlenen van de wettelijke hypotheek te zijnen laste genomen als vader-voogd ;

De wettiging door adoptie door de tweede echtgenote van vertoger voert opnieuw het ouderlijk gezag in van de beide ouders over de kinderen (zie Hof Brussel, Jeugdkamer, 24 juni 1971, *Revue du notariat belge*, 1972, 145) ; derhalve is krachtens de wet een einde gekomen aan de voogdij en wordt dit stelsel opgevolgd, wat het beheer van de goederen van de minderjarigen betreft door het stelsel van het wettelijk beheer van de ouders.

Op grond van art. 389 B.W., zoals gewijzigd door de wet van 1 juli 1974, voeren de ouders niet alleen samen maar ook elk afzonderlijk en op voet van gelijkheid het beheer over de goederen van hun minderjarige kinderen ; zowel vader als moeder zijn de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarigen ; in geval van tegenstrijdigheid van belangen tussen slechts één van de ouders en de minderjarigen, blijft de andere ouder, als beheerder, de minderjarigen geldig vertegenwoordigen ; een beheerder ad hoc kan dus slechts worden aangesteld voor het geval er tegenstrijdigheid van belangen zou bestaan tussen beide ouders en de minderjarigen.

De afrekening van de voogdij dient gedaan te worden aan de ouders als wettelijke beheerders ; klaarblijkelijk bestaat er een tegenstrijdigheid van belangen tussen de vader, als vroegere voogd, die de afrekening dient te doen, en de minderjarigen ; er bestaat echter geen tegenstrijdigheid van belangen desbetreffend met de moeder, aangezien de afrekening plaatsheeft bij de aanvang van haar beheer en betrekking heeft op een beheer waarbij zij uiteraard niet betrokken geweest is ; de afrekening kan dus geldig gebeuren in handen van de echtgenote van vertoger, die ook gerechtigd is om namens de minderjarigen opheffing te verlenen van de wettelijke hypotheek, indien daartoe aanleiding bestaat (zie Rb. Nijvel, 21 november 1967, *Rec. jur. Niv.*, 1968, 160, aangehaald in *Tijdschrift vrederechters*, 1969, 30) ; trouwens, als medebeheerder over de goederen van de minderjarigen, met de verantwoordelijkheid die zulks meebrengt en de eventuele aansprakelijkheid bij het einde van het beheer, kan aan de huidige echtgenote van

de vader, vroegere voogd, het recht niet ontzegd worden dat de afrekening in haar handen zou geschieden ; medebeheer veronderstelt bovendien dat het te beheren vermogen ter beschikking van beide beheerders wordt gesteld ; er bestaat dus geen aanleiding toe om een beheerder ad hoc aan te stellen om de afrekening in ontvangst te nemen en de goedkeuring met de doorhaling van de hypotheek te verlenen.

Wat het verlenen van hypotheecaire waarborg betreft namens de minderjarigen voor de kredietopening ten voordele van de handelszaak, die het gemeenschappelijk eigendom is van vertoger en zijn minderjarige kinderen, dient eveneens opgemerkt te worden dat er geen tegenstrijdigheid van belangen bestaat, aangezien de kredietopening wordt aangegaan in het belang van de gemeenschappelijke handelszaak ; derhalve zijn de belangen alsmede de opgenomen verbintenissen van ouders en kinderen gelijklopend ; de ouders of een van beiden kan derhalve ter zake optreden zowel in eigen naam als in naam van de minderjarigen.

Uit de uiteenzetting van vertoger blijkt dat de kredietopening met de daaraan gekoppelde waarborgen, zal aangewend worden tot uitbreiding van de gemeenschappelijke handelszaak ; de voorgenomen operatie kan de zaak ten goede komen ; de voorgenomen hypotheekstelling kan ingewilligd worden ;

Om die redenen,

De Rechtbank,

Machtigt vertoger en zijn echtgenote Van den E. Mariette beiden, of elk afzonderlijk, om namens de minderjarigen toe te stemmen in de voorgenomen hypotheekstelling tot waarborg van een kredietopening ten belope van 596.500 fr. ten bate van de handelszaak.

Zegt voor recht dat er geen aanleiding bestaat tot aanstelling van een beheerder ad hoc om de voogdijafrekening in ontvangst te nemen en doorhaling te verlenen van de werkelijke hypotheek ten laste van de vader, vroegere voogd.

NOOT—Tegenstrijdige belangen van ouder en kind

1. Het hierboven gepubliceerd vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen biedt ons de gelegenheid even te blijven stilstaan bij een interessant maar door de rechtsleer tot nog toe nogal verwaarloosd probleem : dat van de tegenstrijdige belangen van ouder en kind. Het probleem kan ontleed worden in twee vragen :

1. Wat zijn tegenstrijdige belangen ?
2. Wat moet er gebeuren in geval van tegenstrijdigheid van belangen ?

2. Maar overlopen we vooreerst de feiten :

Jozef G. huwt met Roza Van G. Uit het huwelijk worden vier kinderen geboren. De moeder overlijdt op 14 juli 1972. De ontbonden huwelijksgemeenschap omvat o.m. een handelszaak en twee onroerende goederen, waarin de minderjarigen gerechtigd zijn. Jozef G. hertrouwt met Mariëtte Van den E., onder het stelsel van scheiding van goederen. Van den E. Mariëtte wettigt door adoptie de vier minderjarige kinderen uit het eerste huwelijk van Jozef G. Jozef G. wenst de handelszaak, waarvan hij en zijn kinderen mede-eigenaars zijn uit te breiden. Hij dient bij de burgerlijke kamer van de rechtbank van eerste aanleg een verzoekschrift in ten einde de aanstelling van een beheerder ad hoc te bekomen om namens de minderjarigen

a. erin toe te stemmen dat de aandelen van de minder-

jarigen in de handelszaak en onroerende goederen in hypotheek gegeven worden tot waarborg van een kredietopening ten bedrage van 596.500 fr. ten bate van de handelszaak;

b. de voogdijafrekening in ontvangst te nemen, goed of af te keuren en bij goedkeuring doorhaling te verlenen van de wettelijke hypotheek te zijnen laste genomen als vader-voogd.

De rechtbank acht het onnodig een beheerder ad hoc aan te wijzen, machtigt de echtgenoten beiden, of elk afzonderlijk, voormelde goederen in hypotheek te geven en acht de echtgenote bevoegd om de voogdijafrekening in ontvangst te nemen.

3. Primordiaal is de vraag wat onder tegenstrijdige belangen begrepen dient te worden. Een precies antwoord daarop geven is onmogelijk. Daarvoor is het begrip belang te vaag, te algemeen.

Volgens Van Dale is een "belang" "iets dat iemand raakt, doordat zijn voordeel, zijn voorspoed ermee gemoeid is".

De belangen van individuen kunnen gelijklopend zijn of tegenstrijdig. Twee personen hebben tegenstrijdige belangen als ze tegenover elkaar staan als contracterende of gedingvoerende partijen.

De grens tussen tegenstrijdige en niet-tegenstrijdige belangen is niet altijd gemakkelijk af te bakenen.

De Page schrijft in verband met de tegenstrijdigheid van belangen tussen voogd en pupil: "Il faut qu'il y ait opposition d'intérêts entre le tuteur et le pupille, et non pas seulement identité d'intérêts. Mais, en revanche, l'opposition d'intérêts ne doit pas être actuelle; il suffit qu'elle soit éventuelle pour que le tuteur ait l'obligation de s'abstenir; ce qui, dans la pratique, rendra souvent vaine la distinction entre l'identité et l'opposition d'intérêts"¹. De Page denkt hier klaarblijkelijk aan het probleem van de verdelingen: alle partijen hebben er hetzelfde belang bij dat de te verdelen goederen tegen een zo hoog mogelijke prijs worden verkocht; hun belangen worden slechts tegenstrijdig als iedereen zijn aandeel in de prijs moet krijgen.

4. Tegenstrijdigheid van belangen tussen ouders en kinderen bestaat bijvoorbeeld wanneer:

— een wettige vader het vaderschap over zijn kind ontkent;

— een natuurlijk kind een vordering tot onderzoek naar het vaderschap of naar het moederschap of een vordering op grond van artikel 340b tegen zijn natuurlijke ouder of waarschijnlijke vader instelt;

— een ouder op grond van het vroegere artikel 305 B.W. — opgeheven door artikel 12 van de wet van 1 juli 1972 — bij echtscheiding door onderlinge toestemming de helft van zijn vermogen aan zijn kind moet afstaan²;

— ouder en kind bij de verdeling van een zelfde nalatenschap betrokken zijn³ of meer algemeen uit de onverdeeldheid willen treden⁴;

— de vader-voogd, nadat zijn voogdij geëindigd is en van rechtswege vervangen wordt door het regime van de ouderlijke macht, door de erkenning, de adoptie of wettiging door adoptie van zijn minderjarig kind door zijn echtgenote⁵ of nieuwe echtgenote⁶, voogdijafrekening en opheffing van de wettelijke hypotheek tot waarborg van zijn voogdij wil krijgen⁷;

¹ DE PAGE, II, nr. 103. Een vonnis van Rb. Luik van 10 juni 1913 (*Pas.*, 1914, III, 7) spreekt juist van "une simple juxtaposition d'intérêts".

² Hof Brussel, 24 juni 1964, *R.W.*, 1964-65, 103.

³ Rb. Gent, 8 juni 1943, *Tijd. Not.*, 1945, 11; Vred. Brassaat, 24 maart 1972, *Tijd. Not.*, 1972, 182.

⁴ Rb. Nijvel, 31 januari 1967, *Rec. jur. Niv.*, 1968, 25, m.n.; Jrb. Tongeren, 17 januari 1973, *D.M.J.*, I, 260; Hof Brussel, 8 februari 1971, *R.W.*, 1970-71, 1830; Hof Luik, 27 mei 1868, *Pas.*, 1868, II, 377.

⁵ Erkenning, adoptie of wettiging door adoptie van het natuurlijk kind, erkend door de vader, door diens echtgenote op het ogenblik van of na hun huwelijk.

⁶ Adoptie of wettiging door adoptie van een kind uit het eerste huwelijk door de nieuwe echtgenote.

⁷ Rb. Nijvel, 21 november 1967, *Rec. jur. Niv.*, 1968, 160.

— de minderjarige een vordering tot onderhoudsgeld instelt tegen zijn vader;

— de vader-wettelijke beheerder de sommen die zijn minderjarige kinderen geërfd hebben, wil aanwenden om zelf een handelszaak over te nemen⁸;

— de vader-wettelijke beheerder de legaten gedaan in het voordeel van zijn minderjarige kinderen betwist⁹;

— de ontzetting uit de ouderlijke macht gevraagd wordt. Geen tegenstrijdigheid van belangen tussen ouder en kind is er:

— indien de vader bij het opmaken van de inventaris van de goederen die deel uitmaken van een nalatenschap, waarvan de ouders het vruchtgebruik en de kinderen de naakte eigendom gelegateerd krijgen, als vertegenwoordiger van zijn kinderen optreedt¹⁰;

— indien de vader de kinderen van hem en zijn overleden vrouw, van wie hij uit de echt gescheiden was, vertegenwoordigt in een geding tot betwisting van de erkenning van de moeder, gevoerd ten einde de kinderen uit een nalatenschap uit te sluiten¹¹;

— indien de vader-wettelijke beheerder tot waarborg van een kredietopening ten voordele van de *gemeenschappelijke* handelszaak van hem en zijn kinderen, gemeenschappelijke goederen hypothekeert¹²;

— indien de vader een levensverzekering voor zijn kinderen afsluit en deze in hun naam aanvaardt.

5. Die tegenstrijdigheid van belangen kan tot uiting komen naar aanleiding van een procedure ingeleid door een derde, de procureur des Konings bij ontzetting uit de ouderlijke macht; door één of beide ouders tegen het kind, of in naam van het kind tegen één of beide ouders. Het minderjarig kind kan uiteraard zelf geen vordering tegen zijn ouders inleiden. Het moet vertegenwoordigd worden.

Bij een vordering tot onderzoek naar het vaderschap of naar het moederschap wordt het minderjarig kind vertegenwoordigd door zijn voogd: de vader of moeder die het kind erkend heeft (art. 396bis B.W.) of een datieve voogd indien het kind door geen van beide ouders werd erkend (art. 405 B.W.). Deze voogd is gehouden, alvorens de vordering in te stellen, zich door de familieraad te doen machtigen. Bij een vordering op grond van artikel 340b tegen de waarschijnlijke vader ingesteld, wordt het minderjarig kind vertegenwoordigd door zijn wettelijke vertegenwoordiger, meestal de moeder.

Wanneer een van de ouders zijn verplichting zijn kinderen kost, onderhoud en opvoeding te verschaffen niet nakomt, kan de andere ouder een vordering instellen namens het kind, zeker sinds de wet van 1 juli 1974; wanneer beide ouders hun plichten veronachtzamen zou het openbaar ministerie namens het kind moeten kunnen optreden; indien de ouder-voogd in gebreke blijft stelt de toeziende voogd in naam van de minderjarige de onderhoudsvordering in.

6. Grotere moeilijkheden duiken op wanneer de ouder(s)-wettelijke beheerder(s) in een rechtsgeding optreden in eigen naam en in naam van hun minderjarig kind, terwijl hun belangen tegenstrijdig zijn. Een eerste moeilijkheid bestaat erin uit te maken of die belangen inderdaad tegenstrijdig zijn — de betwistingen in verband met verdelingen bijvoorbeeld werden reeds aangehaald. Een ander probleem is hoe deze onduidelijke toestand verholpen kan worden.

7. Het Burgerlijk Wetboek besteedt aandacht aan de tegenstrijdigheid van belangen tussen de minderjarige en zijn voogd, niet aan de tegenstrijdigheid van belangen tussen de minderjarige en zijn wettelijke beheerder.

Artikel 420 B.W. bepaalt dat er in elke voogdij een toeziende voogd is, benoemd door de familieraad, wiens taak erin bestaat de belangen van de minderjarige waar te nemen, wanneer deze in strijd zijn met de belangen van de voogd.

⁸ Rb. Brussel, 13 december 1884, *Pas.*, 1885, III, 73.

⁹ Rb. Brussel, 22 november 1875, *Pas.*, 1876, III, 53.

¹⁰ Cass., 9 juli 1903, *Pas.*, 1903, I, 332.

¹¹ Rb. Brussel, 3 juni 1967, *Pas.*, 1967, III, 110, *R.P.N.*, 1967, 290.

¹² Besproken vonnis.

Bepaalde handelingen zijn de voogd, wegens de tegenstrijdigheid van belangen, zelfs geheel verboden: roerende of onroerende goederen van de minderjarige kopen (art. 450, lid 3, en 1596, lid 2, B.W.), schuldvorderingen ten laste van zijn pupil opkopen (art. 450, lid 3). Voor andere handelingen is, naast het optreden van de toeziende voogd, machtiging van de familieraad nodig, zo voor het in huur nemen van goederen die aan de pupil toebehoren (art. 450, lid 3, B.W.). Voor daden van beschikking betreffende de goederen van de minderjarige is, naast machtiging van de familieraad, homologatie van de rechtbank nodig (artt. 457-458 B.W.; Cass., 6 mei 1943): zo voor het hypothekeken van goederen van de minderjarige of voor het maken van een beding van onverdeeldheid. Heeft de voogd daarbij tegenstrijdige belangen, dan treedt bovendien de toeziende voogd op.

8. In uitzonderlijke gevallen kan een voogd ad hoc benoemd worden: bijvoorbeeld wanneer meerdere aan dezelfde voogdij onderworpen minderjarigen tegenstrijdige belangen hebben bij een verdeling of nog wanneer voogd én toeziende voogd belangen hebben die tegenstrijdig zijn met die van de minderjarige¹³. In het laatste geval is het betwist of een voogd ad hoc dan wel een toeziende voogd ad hoc benoemd moet worden.

Artikel 1206 Ger. W. bepaalt dat bij een verdeling, waarbij een minderjarige betrokken is, de toeziende voogd steeds tegenwoordig moet zijn, zonder dat de strijdigheid van belangen tussen hem en de minderjarige grond tot vervanging oplevert.

Dit betekent dat in geval van tegenstrijdigheid van belangen tussen de toeziende voogd alleen en de minderjarige geen toeziende voogd ad hoc benoemd kan worden¹⁴. Een toeziende voogd ad hoc kan wel benoemd worden wanneer én de voogd én de toeziende voogd belangen hebben die tegenstrijdig zijn met die van de minderjarige(n) en de toeziende voogd op grond van artikel 420 B.W. de voogd vervangt¹⁵. Soms wordt in dat geval een voogd ad hoc benoemd en blijft de toeziende voogd zijn oorspronkelijke functie behouden. De Page is meer bepaald van oordeel dat het, gezien de specifieke functie van de toeziende voogd bij een verdeling in het kader van artikel 1206 Ger. W., verkieselijk is de voogd die een bod wil doen bij de openbare verkoop van een goed waarvan hij en zijn pupil medeëigenaars zijn, te vervangen door een voogd ad hoc en niet door de toeziende voogd¹⁷.

9. Het Burgerlijk Wetboek behoudt het stilzwijgen over de tegenstrijdigheid van belangen tussen de ouder-wettelijk beheerder en het minderjarig kind.

Artikel 318 B.W. bepaalde tot voor kort weliswaar dat een vordering tot ontkenning van het vaderschap over een minderjarig kind tegen de door de familieraad aangewezen voogd ad hoc ingesteld diende te worden.

Daaruit werd door zekere, vooral oudere, rechtspraak en rechtsleer afgeleid dat in alle gevallen van tegenstrijdigheid van belangen tussen ouder en kind een voogd ad hoc door de familieraad benoemd moest worden. Als argumenten werden, naast artikel 318 B.W., aangehaald dat geen enkele wettekst de rechtbank, rechtstreeks of onrechtstreeks bevoegd maakt en dat "l'opposition d'intérêts existant entre les enfants et leurs père et mère les privant de la garantie naturelle attachée par la loi à l'exercice normal de l'administration légale et les plaçant dans une situation analogue à celle en vue de laquelle la tutelle a été organisée, il y a lieu, pour la sauvegarde de leurs droits, de procéder conformément aux règles légales de la tutelle"¹⁸.

¹³ DE PAGE, II, nr. 137.

¹⁴ Vred. Brasschaat, 24 maart 1972, *Tijd. Not.*, 1972, 182; Hof Brussel, 8 februari 1971, gecit.

¹⁵ LAURENT, IV, nr. 427, §§ 2 en 3; DE PAGE, II, nr. 103; R.P.D.B., v° *Minorité tutelle, émancipation*, nr. 687bis; Rb. Charleroi, 4 april 1901, *Pas.*, 1902, III, 152; Rb. Luik, 10 juni 1913, *Pas.*, 1914, III, 7; Vred. Jumet, 16 januari 1963, *T. Vred.*, 1963, 338, m.n.v. A. GIAUX.

¹⁶ R.P.D.B., o.c., nr. 687bis; Hof Luik, 20 december 1916, *Pas.*, 1917, II, 126; DE PAGE, II, nr. 137.

¹⁷ DE PAGE, II, nr. 210.

¹⁸ Hof Parijs, 1 maart 1901, *Rev. not.*, 1902, 95. Zie ook

Een andere strekking in rechtspraak en rechtsleer verdedigde de stelling dat er van een "voogd ad hoc", benoemd door de familieraad, alleen sprake kan zijn onder het regime van de voogdij. Onder het regime van het wettelijk beheer bestaat de familieraad immers niet. Daarom moet door de rechtbank van eerste aanleg een "beheerder" ad hoc worden aangesteld¹⁹. Bij stilzwijgen van de wet bezit de rechtbank van eerste aanleg immers een algemene bevoegdheid van toezicht op de uitoefening van de ouderlijke macht en de attributen die er deel van uitmaken²⁰.

Door de Wet van 22 juni 1976 tot wijziging van art. 318 B.W. (*Staatsblad*, 8 augustus 1976) wordt aan deze betwisting een einde gemaakt: deze wet bepaalt immers, dat ook bij ontkenning van vaderschap de voogd ad hoc voortaan door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg wordt aangewezen. Uiteraard geldt dit dan ook voor de andere gevallen van tegenstrijdige belangen tussen ouder en kind.

Onlangs rees in het gerechtelijk arrondissement Tongeren een merkwaardig geschil over de bevoegde rechtbank. De Rechtbank van Eerste Aanleg te Tongeren oordeelde zich onbevoegd om over de aanstelling van een beheerder ad hoc te oordelen. De arrondissementsrechtbank verwees de zaak naar de jeugdrechtbank die, door deze uitspraak gebonden, een beheerder ad hoc benoemde, hoewel ze zich terecht niet bevoegd achtte²¹.

10. Zijn de belangen van beide ouders duidelijk tegenstrijdig met die van hun minderjarig kind, dan laat de aanwijzing van een beheerder ad hoc geen twijfel.

Delicater is het probleem, als de belangen van slechts één ouder in strijd komen met de belangen van het kind. Een vonnis van Rb. Nijvel van 31 januari 1968²² oordeelt dat ingeval moeder en kind bij een verdeling tegenstrijdige belangen hebben, het kind vertegenwoordigd kan worden door zijn vader en dat geen beheerder ad hoc aangewezen moet worden. Een arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 24 juni 1964²³ daarentegen aanvaardt niet dat de moeder als beheerster ad hoc zou fungeren bij tegenstrijdigheid van belangen tussen vader en kind²⁴. Hetzelfde arrest neemt echter wel aan dat na echtscheiding, in geval van tegenstrijdigheid van belangen tussen de moeder en het kind waarover ze de hoede heeft, de vader de rol van beheerder ad hoc vervult. In dat geval is er inderdaad veel minder kans op beïnvloeding van de ene echtgenoot door de andere.

Een vonnis van Rb. Nijvel van 21 november 1967²⁵ be-

Hof Luik, 27 mei 1868, *Pas.*, 1868, II, 377 (waar evenwel sprake is van een deliberatie van de familieraad, gehomologeerd door de rechtbank); Rb. Brussel, 22 november 1875, *Pas.*, 1876, III, 53; Hof Bordeaux, 30 april 1900, *J.J.P.*, 1901, 394; DEMOLOMBE, VI, nrs. 421-422; AUBRY-RAU, I (5e uitg.) § 123, 775-776, noten 6bis en 7; BELTJENS, *Code civil*, art. 389, nr. 22.

¹⁹ Rb. Dinant, 24 maart 1879, *Cl. et Bonj.*, XXIX, 541; Rb. Brussel, 13 december 1884, *Pas.*, 1885, III, 73; Hof Bordeaux, 4 februari 1901, *Rev. not.*, 1901, 621; Rb. Marche-en-Famenne, 19 december 1902, *Rev. not.*, 1903, 195; ARNTZ, I, nr. 675, LAURENT, III, nr. 453, en IV, nrs. 310 en 420; *Pand. Belges*, v° *Père administrateur légal*, nrs. 68-69; DE PAGE, I, nr. 802; KLUYSKENS, *Personen- en familierecht*, nr. 631.

²⁰ Hof Bordeaux, 4 februari 1901, gecit. Het hof werpt tevens het argument gebaseerd op artikel 318 B.W. in volgende bewoordingen: "(...) cet article se réfère au cas exceptionnel où le père déclare répudier lui-même d'une manière complète et définitive tout droit sur les biens et la personne de l'enfant qu'il entend désavouer; dès lors, on conçoit facilement qu'il soit nécessaire d'organiser une véritable tutelle spéciale en vue de défendre les intérêts généraux de l'enfant".

²¹ Rb. Tongeren, 17 januari 1973, *D.M.J.*, I, 260.

²² *Rec. jur. Niv.*, 1968, 25, m.n.

²³ R.W., 1964-65, 103.

²⁴ Omdat de moeder verondersteld werd te zeer onder de invloed van haar man te staan. Hier dient wel opgemerkt te worden dat dit arrest dateert van vóór de wet van 8 april 1965.

²⁵ *Rec. jur. Niv.*, 1968, 160.

handelt een vrijwel identiek geval als het besproken vonnis en komt, vóór de wet van 1 juli 1974, tot dezelfde conclusie: bij het overgaan van de voogdij van de vader in ouderlijke macht, als gevolg van de adoptie van het kind door diens nieuwe echtgenote, kan deze laatste het kind vertegenwoordigen om opheffing te verlenen van de wettelijke hypotheek. Het toenmalige artikel 389 B.W. bepaalde weliswaar dat beide ouders gezamenlijk de ouderlijke macht uitoefenen, maar in geval van "empêchement de droit ou de fait" van een der echtgenoten oefent, volgens de rechtbank, de andere alleen het wettelijk beheer uit²⁶.

11. Ons lijkt het, zowel vóór als na de wet van 1 juli 1974, verkieselijk, in geval van tegenstrijdigheid van belangen van een der ouders en van het kind, indien beide wettelijk beheerder zijn, een buitenstaander als beheerder ad hoc aan te wijzen. Terecht schrijft J.P. Masson: "La solution nous paraît rester la même sous l'empire de la loi du 1er juillet 1974: si la mère peut poser seule les actes d'administration légale, c'est en vertu du mandat réciproque qui est présumé exister entre père et mère. Elle agirait donc à la fois en son nom et au nom de son mari, qui est précisément en opposition d'intérêts avec l'enfant. Il est dès lors préférable de désigner un administrateur *ad hoc*"²⁷. Inderdaad, artikel 389 B.W., zoals gewijzigd door de wet van 1 juli 1974, dat aan ieder der ouders het wettelijk beheer over de goederen van de kinderen toekent tijdens het samenleven, "getuigt van een geloof in de samenwerking tussen de echtgenoten gedurende het huwelijk, gesteund op een wederkerig stilzwijgend mandaat"²⁸. In het licht van het voorgaande lijkt de besproken beslissing van de rechtbank te Antwerpen ons niet gerechtvaardigd: er bestaat in casu wel aanleiding tot aanstelling van een beheerder ad hoc om de voogdijafrekening in ontvangst te nemen en doorhaling te verlenen van de wettelijke hypotheek ten laste van de vader, vroegere voogd.

Zoals het vonnis opmerkt bestaat er inderdaad geen tegenstrijdigheid van belangen met de moeder, alleen beschouwd, aangezien de afrekening plaatsheeft bij de aanvang van haar beheer en betrekking heeft op een beheer waarbij zij uiteraard niet betrokken is geweest. Maar er bestaat wel tegenstrijdigheid van belangen met de moeder, als stilzwijgend gemandateerde van de vader.

"Als medebeheerder over de goederen van de minderjarigen, met de verantwoordelijkheid die zulks meebrengt en de eventuele aansprakelijkheid bij het einde van het beheer, kan aan de huidige echtgenote van de vader, vroegere voogd, het recht niet ontzegd worden dat de afrekening in haar handen zou geschieden", stelt het besproken vonnis nog. Maar niemand ontzegt haar het recht om, samen met de beheerder ad hoc, afrekening van de voogdij te ontvangen.

12. Een laatste probleem in verband met de tegenstrijdigheid van belangen tussen wettelijk beheerder en kind is dat van de sanctie voor handelingen door de wettelijke beheerder *alleen* verricht in naam van het kind ondanks de bestaande tegenstrijdigheid met zijn eigen belangen.

Deze handelingen zijn nietig²⁹. Het gaat hier slechts om een betrekkelijke nietigheid. De nietigheid bestaat ter bescherming van de onbekwame en kan alleen door hemzelf — of zijn wettelijke vertegenwoordiger — gevraagd worden³⁰. De benoeming van een beheerder ad hoc in een rechtsgeding kan, indien ze niet door de wettelijke beheerder zelf gevraagd wordt, ook gevorderd worden door het openbaar ministerie of van rechtswege door de rechtbank bevolen worden³¹, gelet op de algemene controlebevoegd-

heid van de rechtbank van eerste aanleg op de uitoefening van de ouderlijke macht, in het belang van het kind.

13. Een ander punt door het besproken vonnis behandeld betreft het hypothekeken van de goederen die de wettelijke beheerder en de minderjarigen in medeïgendom toebehooren, tot waarborg van een kredietopening ten voordele van de gemeenschappelijke handelszaak. Daarvoor volstaat de machtiging van de rechtbank van eerste aanleg en is geen aanstelling van een beheerder ad hoc vereist, zoals door de verzoeker gevraagd werd. De daden die een voogd niet zonder machtiging van de familieraad, gehomologeerd door de rechtbank, kan verrichten kunnen de wettelijke beheerders niet zonder machtiging van de rechtbank verrichten (artt. 457-458 B.W.)³². Die machtiging wordt alleen verleend uit hoofde van volstrekte noodzakelijkheid of van klaarblijkelijk voordeel (art. 457, § 2)³³. Een bijkomende waarborg onder de vorm van de aanwijzing van een beheerder ad hoc is niet nodig.

Hier moet echter de vraag gesteld worden of het verzoek dat in casu uitging van de vader-wettelijke beheerder alleen wel ontvankelijk was. Artikel 1186 Ger.W. bepaalt inderdaad dat wanneer overgegaan moet worden tot vervreemding van onroerende goederen die geheel of ten dele toebehooren aan minderjarigen, de ouders zich *samen* bij verzoekschrift tot de rechtbank van eerste aanleg moeten wenden om machtiging te bekomen.

In artikel 1886 Ger.W. wordt met vervreemding elke daad van beschikking — vervreemding, aantasting of vernietiging van een goed — bedoeld³⁴. Artikel 1886 Ger.W. stelt een uitzondering vast op de afzonderlijke of concurrentiële uitoefening van het wettelijk beheer, ingevoerd door de wet van 1 juli 1974.

Aangezien het hier gaat om een bij de wet bepaalde uitzondering, zouden beide echtgenoten zich bij verzoekschrift tot de rechtbank moeten wenden om tot de hypothecaire aanwending van een goed van de minderjarigen te kunnen overgaan³⁵.

J. Gerlo
Navorser in het Centrum Burgerlijk Recht
van de V.U.B.
Assistent aan de V.U.B.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

KORT GEDING — 29 SEPTEMBER 1976

Voorzitter: de h. Van Camp

Advocaten: mrs. Delwaide loco Rutsaert, Van der Straeten en De Cuyper

Kort geding—Vereniging tot vrijwaring van het cultuurhistorisch patrimonium—Vordering tot stopzetting van de afbraak van een gebouw—Rechtmatig belang—Inspraak in de verwezenlijking van het klimaat van het leefmilieu—Subjectief recht—Beïnvloed door tegenstrijdige administratieve bevoegdheden—Voorlopig beroep op de rechterlijke macht.

³² DE PAGE, H., I, nr. 800; Rb. Brussel, 16 februari 1972, *Rec. gén.*, 1973, 21730, m.n.; *Rev. not.*, 1972, 215, m.n.

³³ Daaruit volgt dat geen machtiging verleend kan worden om de goederen van de minderjarigen te hypothekeken tot waarborg van een lening voor eigen rekening van de wettelijke beheerder: Rb. Gent, 21 maart 1883, *Pas.*, 1883, III, 177.

³⁴ W. DELVA, "Ouderlijke verplichtingen en rechten", *T.P.R.*, 1975, 285.

³⁵ W. DELVA, *loc. cit.*; "Loi du 1er juillet 1974...", *Rec. gén.*, 1974, nr. 21845, p. 357, nr. 4, en 362, nr. 9. *Anders*: H. NUYTINCK, R.W., 1974-75, 1360; J.P. MASSON, "La loi du 1er juillet 1974", *J.T.*, 1974, 674.

²⁶ Het vonnis verwijst hiervoor naar KEBERS, "Les dispositions de droit civil relatives aux mineurs", nr. 48, *Ann. dr.*, 1966, 119.

²⁷ MASSON, Overzicht van rechtspraak "Personnes", *J.T.*, 1976, 200.

²⁸ *Parl. Besch.*, Kamer, 1974, 20 juni 1974, nr. 112/2, blz. 3.

²⁹ Cass., fr., 13 juli 1903, *Rev. not.*, 1904, 633.

³⁰ DE PAGE, II, nr. 4bis in fine.

³¹ BELTJENS, o.c., nr. 23; Hof Brussel, 13 december 1884 en 22 november 1875, geciteerd. *Anders*: Rb. Gent, 8 juli 1943 *Tijd. Not.*, 1945, 44.

Het nastreven van het doel van verenigingen die tot doel hebben het cultuurhistorisch patrimonium en het esthetisch aspect van een stad te vrijwaren, sluit een voldoende belang in om hiervoor een vordering in rechte in te stellen, in casu ten einde de voorlopige stopzetting te doen bevelen van de sloping van een gebouw waartoe door het Ministerie van Openbare Werken opdracht is gegeven.

Sedert het Decreet van 13 juli 1972 heeft de minister tot wiens bevoegdheid de Nederlandse Cultuur behoort, de macht om een efficiënte rem te plaatsen op zulk afbraakwerk en ten deze blijkt dat dit ernstig overwogen zal worden na ruggespraak met alle betrokken partijen. De inspraak in de verwezenlijking van het klimaat van het leefmilieu is een nieuwe vorm van subjectief recht, een recht dat weliswaar niet kan leiden tot het verlammen van regelmatige overheidsdaden, maar dat een voorlopig beroep op de rechterlijke macht mogelijk maakt wanneer tegenstrijdige evenwaardige administratieve bevoegdheden dit recht ernstig zouden beïnvloeden.

V.Z.W. Aktiegroep Oude Stad e.a. t/ Belgische Staat,
Ministerie van Openbare Werken en P.V.B.A. G.

Overwegende dat de eis de voorlopige stopzetting beoogt der slopingswerken aan de gebouwen gelegen te Antwerpen aan de Koningin Elisabethlaan 18 en 20, toebehorende aan eerste verwerende partij, werken uitgevoerd door de tweede verwerende partij, totdat ten gronde over de rechtmatigheid van deze werken zal zijn beslist;

A. Toelaatbaarheid der vordering

Overwegende dat eerste verwerende partij enig rechtmatig belang ontkent in hoofde van de acht eisende partijen, daar de ondernomen werken hen niet in hun patrimonium zouden aantasten;

Overwegende nochtans dat eisende partijen allen als maatschappelijk doel hebben het cultuurhistorisch patrimonium en het esthetisch aspect van de Stad Antwerpen te vrijwaren;

Dat het nastreven van dit statutair doel een voldoende belang insluit om hiervoor in rechte een vordering in te stellen (Verslag Van Reepinghen, I, blz. 41 en 42; Jacques 't Kint, *Les Associations sans but lucratif*, nr. 391 e.v.);

B. Bevoegdheid

Overwegende dat verwerende partijen terecht opmerken dat de rechter in kort geding in casu onbevoegd zou zijn om de schorsing der afbraakwerken te bevelen op grond van de Wet van 29 maart 1962 op de ruimtelijke ordening en stedenbouw;

Dat inderdaad het beroep op de procedure in kort geding in dat geval beperkt is tot de met name genoemde overheden;

Dat trouwens niet betwist wordt dat de werken worden ondernomen ter uitvoering van een regelmatige slopingvergunning van de panden Koningin Elisabethlaan 18, 20 en 22, gekoppeld aan de oprichting van de tweede schijf van het provinciaal gouvernementsgebouw, afgeleverd op 13 december 1974;

Overwegende dat eisende partijen echter hun eis baseren op de algemene bevoegdheid van de voorzitter

der rechtbank van eerste aanleg, rechtdoende in kort geding, zoals ze thans omschreven is in artikel 584 van het Gerechtelijk Wetboek, namelijk in alle spoedeisende zaken die door de wet niet aan de rechterlijke macht zijn onttrokken;

Overwegende dat het vooraf past de aard en omvang van deze bevoegdheid te omschrijven;

Overwegende dat ze stoelt op een eeuwenoude traditie, overgenomen in het Keizerlijk Decreet van 30 maart 1808, artikel 54, en herhaald in het Gerechtelijk Wetboek in artikel 584;

Overwegende dat de rechter in kort geding deze belangrijke bevoegdheid moet hanteren met voorzichtigheid en gematigdheid en zich moet hoeden voor willekeur, hetgeen hij volgens de wetgever tot heden ongetwijfeld heeft gedaan;

Dat ze hem nochtans niet moet inkapselen in een star conservatisme doch hem integendeel moet aansporen tot stoutmoedige concrete oplossingen, omwille van de diensten die het kort geding elke dag aan de rechtsbedeling kan bewijzen;

Dat aldus in de rechtspraak de rechter in kort geding met toenemende doortastendheid optreedt om het toetsingsrecht op de overheidshandelingen uit te oefenen in vooruitstrevende constitutionele geest (Verslag Van Reepinghen, I, blz. 229 e.v.; Fettweis, II, blz. 252 e.v.; Delva, *T.P.R.*, blz. 440);

Overwegende dat deze bevoegdheid omwille van de rechtszekerheid en de rechtmatige eerbiediging van het beginsel der scheiding der machten, zoals het moet begrepen worden, de vereniging vergt van drie voorwaarden die hierna worden besproken, wel begrepen zijnde dat het beleid van de drie staatsmachten in een rechtsstaat ondergeschikt dient te zijn aan het gemeenschappelijk nastreven van de verdelende rechtvaardigheid;

1. *De betwisting moet niet door de wet aan de bevoegdheid van de rechterlijke macht zijn onttrokken*

Overwegende dat de burgerlijke rechtbanken steeds de traditionele beschermers van de subjectieve burgerlijke of politieke rechten van de medeburgers zijn geweest en het aldus tot Onze verplichting behoort de administratie op positieve wijze te censureren telkens als zulk subjectief recht aan een ongeoorloofd overheidsoptreden zou prijsgegeven worden, wel te verstaan zijnde dat de maatstaf niet gelegen is in de min of meer ernstige graad van machtoverschrijding, *doch de doeltreffende beveiliging van het aangetaste recht* (Delva, o.c., blz. 432);

Overwegende dat verwerende partijen terecht doen gelden dat van machtoverschrijding in hunnen hoofde geen sprake kan zijn, gezien hun geldige vergunning;

Dat evenmin zou kunnen worden volgehouden dat de burgerlijke rechter, sinds het Decreet van 13 juli 1972, het verzuim van het nochtans wenselijk overleg met de Commissie voor Monumenten en Landschappen, zijnerzijds als voldoende feitelijkheid zou vermogen te censureren;

Overwegende echter dat Wij wel verplicht zijn vast te stellen dat sinds voormeld decreet een andere geleding van de Belgische Staat, namelijk de minister tot wiens bevoegdheid de Nederlandse Cultuur behoort, de macht heeft een efficiënte rem te plaatsen op de afbraakwerken ondernomen door de geleding vertegen-

woordigd door de eerste verwerende partij, voor wat het huis nr. 18 betreft, en dat deze mogelijkheid ernstig zal worden overwogen na ruggespraak met alle betrokken partijen, zoals blijkt uit een schrijven van de minister van 27 september 1976 in volgende termen: "Een gemengde werkgroep samengesteld uit vertegenwoordigers van alle betrokken instanties is tot de bevinding gekomen dat de afbraak van het huis nr. 20 aangewezen was. Wat het huis nr. 18 betreft bieden zich perspectieven om er een nieuwe nuttige functie aan te geven nadat het gebouw zal zijn aangepast. Een werkgroep zal verder onderzoeken op welke wijze het gebouw nog kan bewaard blijven. Op basis van dit onderzoek zal dan later een definitieve en voor alle betrokken partijen aanvaardbare beslissing kunnen genomen worden";

Overwegende dat ten huidige dagen de inspraak in de verwezenlijking van het klimaat van het leefmilieu als een nieuwe vorm van subjectief recht beschouwd dient te worden, waarvan eisende partijen de woordvoerders en verklankers zijn, een recht dat vanzelfsprekend nooit zou kunnen leiden tot het verlammen van regelmatige overheidsdaden doch dat een voorlopig beroep op de rechterlijke macht mogelijk maakt wanneer tegenstrijdige evenwaardige administratieve bevoegdheden dit recht ernstig zouden beïnvloeden, niet in het minst omdat geen andere instantie bereikbaar zou zijn om dringende onherroepelijke daden te voorkomen;

Overwegende dat bovendien volgens inlichtingen verstrekt door eerste verwerende partij, tweede verwerende partij rechtmatig privaat eigenaar geworden zou zijn van de gebouwen met hun uitrusting, ingevolge het slopingcontract, zodat in haren hoofde alleszins een recht in betwisting gesteld wordt waarvan de beoordeling aan de rechterlijke macht toekomt;

2. *Er moet hoogdringendheid bestaan*

Overwegende dat hoogdringendheid bestaat bij dreigend gevaar dat een recht, d.i. een wettelijk erkend belang, wordt aangetast;

Dat de rechtspraak niet aarzelt hoogdringendheid te aanvaarden bij ernstige bezwaren die een onmiddellijke beslissing wenselijk maken (Fettweis, II, nr. 469; Delva, o.c., blz. 434);

Overwegende dat de plaatselijke toestand uitwijst dat de afbraak van de nummers 22 en 20 op de Elisabethlaan zodanig ver gevorderd is dat een schorsing der afbraakwerken geen zin meer zou hebben;

Dat evenwel voor de nummers 18-18bis de hoogdringendheid ten genoegen van recht bewezen is, gezien de spoed waarmede deze werken worden uitgevoerd;

3. *De beslissing in kort geding mag de grond der zaak niet benadelen*

Overwegende dat dient benadrukt dat het Ons geenszins toekomt Ons in de plaats te stellen van een van beide geledingen van het Bestuur, Ons op enige wijze te mengen in hun bestuursactiviteit en bevoegdheid of een optie voorop te stellen over hun uiteindelijke esthetische keuze en beslissing;

Overwegende dat Wij evenmin een definitief oordeel dienen te vellen over het recht van eisende partijen vermits de rechter in kort geding slechts "een oppervlakkige beoordelingsmacht" (un pouvoir d'appréciation superficiel) wordt toegekend om dringende gepaste maatregelen te nemen losgekoppeld van een rechtsgeding ten principale (Van Reepinghen, I, blz. 236; Fettweis, nr. 467);

C. *Voorlopige gegrondheid*

Overwegende dat Onze voorlopige beoordelingsmacht op heden rekening dient te houden met de door eisende partijen aangevoerde elementen, het inderdaad stijlvol en harmonisch aspect van het gebouw nr. 18 in tegenstelling tot de naakte hoge muur van het nevenliggend appartementsgebouw die na afbraak zou overblijven, het verlangen tot behoud van het gebouw nr. 18 reeds uitgedrukt in het advies van 30 april 1974 der Stad Antwerpen en de huidige reële mogelijkheid dat een strijdige administratieve beslissing dit beoogde behoud zou verwezenlijken;

Overwegende derhalve dat een matige schorsing der ondernomen afbraakwerken aan het pand 18-18bis voor één maand voldoende voorkomt, eensdeels om de verscheidene emanaties van het Bestuur toe te laten hun eensgezind standpunt te bepalen, rekening houdende met de opmerkingen en de wensen van de eisende partijen, doch anderzijds om het materieel mogelijk nadeel voor tweede verwerende partij zo gering mogelijk te houden;

Om die redenen,

Gezien de hoogdringendheid;

Verklaren de eis toelaatbaar;

Verklaren de eis ongegrond voor wat betreft het stopzetten der slopingwerken aan de panden 20 en 22 aan de Koningin Elisabethlaan te Antwerpen en wijzen eisen-de partijen ervan af;

Verklaren de eis gegrond voor het overige;

Bevelen beide verwerende partijen de slopingwerken aan het pand 18-18bis aan de Koningin Elisabethlaan te Antwerpen stop te zetten voor de duur van een maand vanaf heden, uiterlijk tot vrijdag 29 oktober 1976 te 12.00 uur;

Zeggen dat Onze beschikking van rechtswege uitvoerbaar is niettegenstaande alle beroep en zonder borgstelling bij toepassing van artikel 1039 van het Gerechtelijk Wetboek;

De beslissing inzake de kosten wordt aangehouden.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 28 april 1976

Ondernemingsraad—Veiligheidscomité—Verkiezing van personeelsafgevaardigden—Werknemers wier inschrijving op de kiezerslijsten wordt betwist—Geen partijen in het geding tenzij door tussenkomst.

Tegen het bestreden vonnis (Arbrb. Mechelen, 28 maart 1975) voeren eiseres tot cassatie aan, dat de werknemers wier afvoering van de lijst van het leidinggevend personeel en inschrijving op de lijst van de kiezers door verweerster gevraagd werd, betrokken partijen waren en derhalve door de arbeidsrechtbank gehoord of behoorlijk opgeroepen moesten worden, dat de door de rolgriffier aan eiseres verzonden brief met verzoek de personeelsleden wier inschrijving betwist werd en die naar de terechtzitting wilden gaan, vrijaf te geven, onvolledig was en te laat gestuurd werd, en dat, nu de procedure de openbare orde raakt en het behoorlijk oproepen en horen van de personeelsleden er een onsplitsbaar deel van is, de rechtbank de zaak niet regelmatig behandeld heeft.

"Wat het eerste onderdeel betreft :

"Overwegende dat de werknemers wier inschrijving op de kiezerslijsten voor de verkiezing van de werknemersafgevaardigden in de ondernemingsraad en het comité voor veiligheid, gezondheid en verfraaiing van de werkplaatsen wordt betwist, geen partij zijn in het geding ingeleid door een representatieve, werknemersorganisatie tegen de beslissing over hun inschrijving, tenzij die werknemers vrijwillig in het geding tussenkomen of in gedwongen tussenkomst worden opgeroepen ;

"Overwegende dat het vonnis vaststelt dat noch de eisers noch verweerster iemand in de zaak hebben geroepen en dat niemand om tussenkomst heeft verzocht ;

"Dat de rechtbank derhalve het door de eisers tegen-gestelde middel van niet-ontvankelijkheid terecht verwerpt ;

"Wat het tweede onderdeel betreft :

"Overwegende dat, nu de ontvankelijkheid van het beroep van verweerster niet afhankelijk was van de oproeping van de werknemers wier hoedanigheid betwist was, het vraagpunt of de door de rolgriffier aan eiseres toegezonden brief al dan niet onvolledig of laattijdig was, geen belang vertoonde en het vonnis de conclusie van de eisers dienaangaande niet nader diende te beantwoorden ;

"Wat het derde onderdeel betreft :

"Overwegende dat uit het antwoord op het eerste onderdeel volgt dat, door het beroep van verweerster ontvankelijk te verklaren, het vonnis geen wetsbepalingen die de openbare orde raken, schendt ;

"Dat het middel niet kan worden aangenomen."

(Voorzitter-rapporteur : de h. Naulaerts—Advocaat-generaal : de h. Lenaerts—Advocaat : mr. Houtekier—In de zaak : N.V. I. en voorzitter van de ondernemingsraad bij de N.V. I. t/ L.B.C.)

Hof Gent (3e Kamer), 30 januari 1975

Douane en accijns—1. Verjaring van de strafvordering—Gemeenschappelijke regels—Toepassing van art. 65 Sw.—Voortgezet misdrijf—Aanvang van de verjaringstermijn—2. Vervangende gevangenisstraf—Fiscale geldboeten—Toepassing van art. 60 Sw.—3. Verjaring van de burgerlijke rechtsvordering.

De gedaagden worden vervolgd ter zake van : gepoogd te hebben aan de noordergrens van België de vereiste aangifte te ontgaan betreffende de invoer van koopwaar (vis) in België. De eerste gedaagde wordt ook vervolgd wegens poging aan de oostergrens de vereiste aangifte te ontgaan bij de wederinvoer van een vrachtwagen waaraan in het buitenland herstellingen waren uitgevoerd (feit D).

Met betrekking tot de invoer van vis beslist het hof ten aanzien van de verjaring van de strafvordering :

"Overwegende dat alle vorderingen wegens overtredingen, fraudes en misdrijven, waartegen bij de wetten op het stuk van in- en uitgaande rechten en accijns straffen zijn gesteld, berecht worden overeenkomstig het Wetboek van Strafvordering (art. 247 van de Algemene Wet van 26 augustus 1822) ;

"dat de verjaring ervan beheerst wordt door de gemeenschappelijke regels en meer bepaald door art. 22 van de Wet van 17 april 1878, dat het vroegere art. 638 Sv. vervangen heeft (Cass., 26 januari 1925, *Pas.*, 1925, I, 17) ;

"Overwegende dat art. 65 Sw. van toepassing is inzake douane en accijns, in de mate dat dit niet leidt tot vermindering van geldstraffen, gesteld om de inning van fiscale rechten te verzekeren (art. 100, lid 2, Sw. ; Cass., 25 april 1924, *Pas.*, 1924, I, 215) ;

"Overwegende dat de feiten A1, A2 en B ten laste van de eerste gedaagde en de feiten A2 en B ten laste van de tweede gedaagde met één zelfde misdadig opzet werden gepleegd en aldus ingevolge art. 65 Sw. slechts één voortgezet misdrijf uitmaken, zodat de termijn van de verjaring van de strafvordering slechts begint te lopen vanaf het laatste feit ; dat zulks ook geldt voor de reeks feiten C ten laste van de eerste gedaagde (Cass., 22 maart 1965, *Pas.*, 1965, I, 778, en meer bepaald inzake douane en accijns, Cass., 7 februari 1966, *R.D.P.*, 1965-66, 637) ;

"dat het laatste feit telkens gebeurde op 23 maart 1969 (...) telkens met het opzet invoerrechten te ontduiken ;

"Overwegende dat de verjaring van de strafvordering met betrekking tot de bovenvermelde feiten tijdig en regelmatig werd gestuit door het proces-verbaal van 21 februari 1972, opgesteld door de bevoegde beambten (Cass., 14 juni 1949, *R.W.*, 1949-50, 439)."

Wat de zaak zelf betreft, oordeelt het hof dat de feiten bewezen zijn, dat de door de eerste rechter (Corr. Brugge, 29 april 1974) voor de terecht samengevoegde feiten A en B opgelegde gevangenisstraf (vier maanden voor elke gedaagde), met inbegrip van het verleende uitstel, als een passende beteugeling voorkomt, dat met inachtneming van art. 100, lid 2, Sw. m.b.t. ieder van deze feiten op passende wijze uitspraak werd gedaan nopens de aan de vervolgende administratie te betalen geldboeten en ontdoken rechten, alsmede nopens de verbeurdverklaring. Ook voor de feiten C1 en C2 werden rechtmatige geldboeten uitgesproken. Ten aanzien van de vervangende gevangenisstraffen beslist het hof :

"dat de door de rechtbank ten laste van eerste gedaagde uit hoofde van de feiten A1, A2, B, C1 en C2 uitgesproken vervangende gevangenisstraffen van telkens drie maanden in geval van niet-betaling van de geldboeten, echter krachtens art. 60 Sw. gezamenlijk dienen te worden vermindert tot het dubbel van het wettelijk maximum, te weten zes maanden ;

"dat immers de wegens 'fiscale' geldboeten samen opgelegde vervangende gevangenisstraffen eveneens aan de bepalingen van art. 60 Sw. onderworpen zijn (Cass., 10 december 1923, *Pas.*, 1924, I, 70, en de noot ; 23 september 1957, *Pas.*, 1958, I, 27) ;

"dat de ten laste van de tweede gedaagde uitgesproken vervangende gevangenisstraffen met betrekking tot de fiscale geldboeten, opgelegd voor ieder der feiten A2 en B, als passend mogen worden behouden."

Wat feit D betreft, beslist het hof dat de vorderingen van het Beheer van Douane en Accijns, strekkende tot het opleggen van een gevangenisstraf, een geldboete, een vervangende gevangenisstraf in geval van niet-betaling van deze geldboete en tot verbeurdverklaring van de fictief aangehaalde koopwaar en bij niet-voorbrengring tot betaling van de tegenwaarde ervan, verjaard zijn, daar ze een strafrechtelijk karakter hebben en er meer dan drie jaren verlopen zijn sinds de laatste nuttige daad van stuiting (Cass., 19 september 1949, *Pas.*, 1950, I, 6 ; 24 november 1949, *R.W.*, 1949-50, 935).

"Overwegende dat de verjaring van de strafvordering echter ingevolge art. 1 der Wet van 30 maart 1891 (art. 27 W. 17 april 1878) geen invloed heeft op de burgerlijke rechtsvordering van het Beheer, strekkende tot de inning van de door het misdrijf ontdoken invoerrechten ;

"dat deze vordering slechts verjaart na verloop van dertig jaar (art. 2262 B.W.) en overeenkomstig art. 249 van de Algemene Wet van 26 augustus 1822 door de strafrechter moet worden beslecht indien ze, zoals in het onderhavige geval door de dagvaarding van 26 december 1973, te bewakamer tijd is ingesteld (Cass., 28 november 1949, *Pas.*, 1950, I, 192 ; 15 april 1946, *Pas.*, 1946, I, 153)."

(Voorzitter : de h. De Prêter—Raadsheren : de hh. Verhegge en Matthijs (rapporteur)—Eerste advocaat-generaal : de h. Vanhoudt—Advocaat : mr. Castille—In de zaak : O.M. en minister van Financiën t/ Van G. en B.)

Arbh. Antwerpen (1e Kamer), 4 maart 1976

Arbeidsovereenkomst bedienden—Proefbeding—Vormvereisten—Geen handtekening van werkgever—Ongeldig—Contract voor bepaalde duur—Begrip.

Appellant I. sloot met zijn werkgever A. op 1 maart 1971 een arbeidsovereenkomst. Reeds op 6 maart wordt de overeenkomst door laatstgenoemde beëindigd. Bij vonnis van 16 oktober 1973 beslist de Arbeidsrechtbank te Mechelen tot de rechtsgeldigheid van de beëindiging van de overeenkomst gezien de aanwezigheid van een proefbeding. Appellant daarentegen meent dat het een arbeidsovereenkomst

voor bepaalde tijd betreft, immers het proefbeding kan niet geldig zijn: de overeenkomst was slechts in één exemplaar en daarenboven had appellant zich ertoe verbonden om minstens een jaar voor geïntimeerde te werken. Het arbeidshof vernietigt het eerste vonnis.

"Op grond van de taak die I. vervulde heeft de eerste rechter terecht geoordeeld dat hoofdappellant bediende was, daar zijn functie hoofdzakelijk bestond in verkoop en prospectie.

(...)

"Met betrekking tot de proefclausule in de arbeidsovereenkomst aangegaan op 1 maart 1971 stelt het Hof vast dat partijen slechts één exemplaar van 'het arbeidscontract op proef' voorleggen dat één handtekening draagt en dat deze handtekening van I. is.

"Uit het bepaalde bij artikel 3 van de gecoördineerde bediendenwetten vloeit voort dat een proefbeding slechts geldig is mits het akkoord van beide partijen uit geschreven blijkt (Cass., 19 december 1969, R.W., 1970-71, 562).

"Nu in de onderhavige zaak het akkoord van de partij A. uit geen enkel geschrift blijkt, is het beding van proeftijd in de arbeidsovereenkomst aangegaan op 1 maart 1971 niet geldig.

"Bedoelde arbeidsovereenkomst stipuleert ook dat I. zich ertoe verbindt ten minste één jaar in dienst te blijven.

"Ten onrechte leidt hoofdappellant hieruit af dat hij dientengevolge gebonden was door een arbeidsovereenkomst voor een bepaalde duur. Zodanige overeenkomst veronderstelt immers dat partijen overeengekomen zijn dat de dienstbetrekking na verloop van een bepaalde termijn zal eindigen; wat in casu niet het geval is.

"Op grond van bovenstaande consideransen en vaststellingen besluit het Hof dat A. op 8 maart 1971, d.i. na één week, zonder opzegging een einde heeft gemaakt aan een arbeidsovereenkomst voor bedienden voor onbepaalde tijd. Derhalve is hij schadelijktig overeenkomstig het bepaalde bij artikel 20 van de gecoördineerde bediendenwetten."

(Voorzitter: de h. Rauws—Raadsheren in sociale zaken: de hh. Jacobs, Van den Eede, De Decker en Apers—Advocaten: mrs. Bervoets loco Stiers en Marijnen—In de zaak: I. t/ A.)

BOEKEN

JÜRGEN WEITZEL, *Der Kampf um die Appelation ans Reichskammergericht. Quellen und Forschungen zur höchsten Gerichtsbarkeit im alten Reich*. Bd. 4, Böhlau Verlag, Keulen-Wenen, 1976, XI + 400 blz.

Naar aanleiding van de heruitgave van zijn werk over het Reichskammergericht gaf Rudolf Smend in 1965 uiting aan zijn hoop dat een nieuwe generatie het "oude probleem van recht en macht in de geschiedenis" als voorwerp van het recht van het oude Rijk opnieuw zou bestuderen. Toen de jonge auteur Jürgen Weitzel in 1969 met het onderzoek van de landsheerlijke maatregelen tegen het appel bij het Reichskammergericht begon bleek het hem dat ontoelaatbare beperkingen van dit rechtsmiddel de machtspolitieke ontsporingen van de standen waren. Maar zo eenvoudig was het niet. Vooral de geschiedenis van de rechtsmiddelen en der voorrechten van het gerecht boden het beste aanschouwingsmiddel voor de complexiteit van de relaties, die bestaan tussen recht en macht: juridische instellingen, ontstaan uit de politiek-sociale omstandigheden van hun tijd, worden in de strijd om de territoriale heerschappij gedifferentieerd ingezet en verstarren ten slotte na het verdwijnen van de historisch-politieke verhoudingen in gedogeniseerde figuren. Aan het voorbeeld van de door de Receptie beïnvloede wijzigingen wordt het ook duidelijk dat er nog grotere ontwikkelingsstructuren kunnen zijn, die rechtsstelsels en de er in geleide waarden doen verdwijnen, zonder daarbij, onder invloed van de geïnteresseerde groepen, ooit ten onder te gaan.

L. Th. Maes

Mr. E. KORTHALS ALTES, *De Hoge Raad en het ongeschreven I.P.R. - tien jaren*. Kluwer, Deventer, 1976, 32 blz.

In deze voordracht voor de Studiekring "Prof. Mr. J. Offerhaus, reeks Internationaal Privaatrecht" wordt de tussentijdse balans opgemaakt van de uitspraken van de Hoge Raad, die sedert de wet van 20 juni 1963 een verruimde taak toegewezen kreeg door de mogelijkheid van cassatiegrond wegens schending van het recht in plaats van de vroegere schending van de wet.

De auteur komt tot het besluit dat aan de verruiming van de cassatiegronden wel is waar een aantal principiële uitspraken te danken is, doch dat niet mag worden verwacht dat de leemten in het gecodificeerde I.P.R. binnen een afzienbare tijd door een "judge-made" I.P.R. zullen worden opgevuld. Een verdere codificatie door middel van multilaterale verdragen blijft volgens de auteur nog steeds gewenst. De impuls daartoe zou van de E.E.G. moeten uitgaan.

G.S.B.

Mr. H.V. JESSURUN D'OLIVEIRA, *De ruine van een paradigma: de konfliktregel*. Rede uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in de faculteit der rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam op 16 februari 1976, Kluwer, Deventer, 1976, 32 blz.

Sedert Savigny bestaat de kern van het I.P.R. uit een niet al te groot aantal regels, die in beginsel het hele terrein van het privaatrecht beslaan en die in een internationaal geval aangeven welk nationaal rechtsstelsel toepasselijk is en de oplossing zal geven.

Het vasthouden aan de conflictregels wordt ingegeven door de rechtszekerheid. De auteur is het met deze zienswijze niet eens: "Wij hebben meer dan een eeuw gewerkt met een methode van I.P.R. zonder ons konsekwent af te vragen of de theoretische vooronderstellingen, die aan deze methode ten grondslag lagen, de eindwaarde waarop werd afgestevend, en de maatschappelijke context waarin wordt geopereerd, de aanvaarding van het procédé wel rechtvaardigen. Naar mijn mening schuilt in deze allengs steeds gedachtenlozer receptie van de Savignyaanse techniek, losgemaakt van zijn sociale, kulturele en economische achtergronden, een belangrijke oorzaak voor een zeker isolement waarin het I.P.R. geraakt is" (p. 8-9) en verder "Een rechtsopvatting, die zo uitdrukkelijk politiek en economie buitensluit, die als enig uitgedrukte doel de ontvouwing van de menselijke autonome persoon aanvaardt, en wel door de voorwaarden te scheppen waaronder hij vermogen kan verwerven en in beperkte mate greep op anderen kan krijgen door het binden van hun wil, staat tegen wil en dank in dienst van een liberalisme, dat de vrije concurrentie van de Gründerzeit begunstigt" (p. 10).

De auteur weerlegt de stelling dat het stelsel van de conflictregels aan de eisen van de rechtszekerheid voldoet en betoogt dat de conflictregel als methode steeds minder aansluiting vindt op de ontwikkeling van het recht en op de huidige stand van het denken over het recht (p. 27). "In het opereren met 'principles of preference', in het 'grouping of contacts' in het formuleren van 'choice-influencing considerations' schuilen grotere mogelijkheden voor een dynamisch en processueel verstande rechtszekerheid dan in de toepassing van overgeleverde pseudo hard en fast rules" (p. 30).

Zelden werden de grondregels van het I.P.R. zozeer vergruisd als in deze opmerkelijke rede gebeurde. De ondertitel had mogen luiden: "naar een sociologisch I.P.R.?"

G.S.B.

ADOLF LAUFS, *Die Reichskammergerichtsordnung von 1555. Quellen und Forschungen zur höchsten Gerichtsbarkeit im alten Reich*. Bd. 3, Böhlau Verlag, Keulen-Wenen, 1976, IX + 319 blz., DM. 70.

Dit boek geeft een uitgave van de Reichskammergerichtsordnung van 1555, de omvangrijkste gerechtsorganisatorische en civielprocedureregeling van het Oude Duitse Rijk. De Receptie van het Romeins-canoniek recht vond haar neerslag

in deze uit drie delen bestaande belangrijke wetgeving, de laatste van die aard. Deze uitgave zal nuttig zijn voor de geleerden, die zich met de procedure van het Reichskammergericht bezighouden. De invoering van de "geleerde" procedure heeft, zoals Franz Wieacker opmerkte, het Duitse rechtsdenken nog dieper beïnvloed dan de tot nog toe sterker bestudeerde receptie van het materiële recht. Het Reichskammergericht speelde daarbij een belangrijke rol. Maar veel is ook nu, na het verschijnen van bovenstaand boek, nog onopgelost.

Een rijke bibliografie over de verbreiding van de Reichskammergerichtsordnung van de 15e en 16e eeuw, evenals een zakenregister met glossarium vervolledigen deze uitgave.

L. Th. Maes

MEDEDELINGEN

Pleidooi voor meer bewogenheid

Het is in juridisch Vlaanderen bepaald niet de gewoonte te reageren op geschriften van anderen of in een korte bijdrage een discussie over een betwist punt aan de gang te brengen. Terughoudendheid en beleefd respect zijn bij ons een deugd, polemieken worden weinig gewaardeerd.

Wie af en toe eens een buitenlands juridisch tijdschrift ter hand neemt ervaart telkens weer dat dit bv. in Nederland en de Angelsaksische landen anders is. Het wordt als verrijkend ervaren in open discussie te treden met anderen, zonder al te veel aanzien des persoons en overigens veelal in een prettige en vlotte stijl. Zulke gewoonte schept de mogelijkheid van reactie op een bepaald twistpunt uit wetgeving, rechtspraak of doctrine, zonder dat dit voor de auteur de dikwijls niet te realiseren verplichting meebrengt een uitgebreid en naar volledigheid strevend artikel te plegen. Ook de kans om een losse idee in korte bewoordingen en binnen een redelijke termijn op het juridisch forum te brengen wordt aldus geboden.

Zou het stimuleren van deze praktijk ook in Vlaanderen niet heilzaam zijn ter bevordering van levendigheid, discussie, het loswerken van ideeën en als middel tot vlotte informatie? Wellicht zou het creëren van een rubriek van het type "Opmerkingen en Reacties" (naar analogie met O & M in het *Nederlands Juristenblad*) in het *Rechtskundig Weekblad* de Vlaamse juristen tot zulke participatie uitnodigen. Het moet dan de taak van de redactie zijn ervoor te waken dat deze uitingen van bewogenheid niet uitmonden in eendeloze polemieken waar niemand, behalve de antagonisten, nog wat aan heeft of in scherpe persoonlijke aanvallen waarvan de constructieve bedoeling ver zoek is.

Misschien kan men dit eens uitproberen. De leefbaarheid moet blijken in het gebruik.

Filip Reyntjens
Assistent Universiteit Antwerpen (U.I.A.)
momenteel werkzaam aan de Universiteit
Nationale du Rwanda

Een initiatief van het Ministerie van Justitie van Rheinland-Pfalz inzake rechtshulp

Het wetsvoorstel Pierson, waarin bepaald wordt dat juridisch advies aan Belgische burgers voortaan alleen nog mag worden gegeven door advocaten, notarissen en andere specialisten (*Parl. Besch., Senaat, 1974-75, nr. 674/1*) was o.m. de aanleiding tot mijn korte bijdrage, waarin ik het experiment dat sinds 1 januari 1975 in Beieren loopt, nader uiteenzet ("Een initiatief van het Beierse Ministerie van Justitie inzake rechtshulp", *R.W., 1975-76, 2656*). Terloops vermeldde ik toen dat de deelstaat Rheinland-Pfalz ook een initiatief had genomen met raadgevingscentra, geleid door advocaten en gepensioneerde rechters. Het is over dit experiment dat ik thans iets nader wil mededelen met dankbetuiging aan Ministeriaaldirektor von Doemming, die mij bereidwillig van de nodige informatie voorzag.

1. Algemene beschouwingen

Ook in de deelstaat Rheinland-Pfalz kwam men tot de bevinding dat de balie in haar huidige vorm er niet in slaagde al de rechtzoekenden te bereiken. Meer bepaald was er het probleem dat de minder begoeden moeilijk adequate raad en bijstand van jurisconsulten konden krijgen. Na overleg met de plaatselijke afdeling van de *Deutsche Anwaltverein* (DAV) werd door het Ministerie van Justitie een verordening, *Einrichtung öffentlicher Rechtsauskunftsstellen* (Rechtshilfestellen) bei den Amtsgerichten (AVRHSt), Av.d.JM 15 september 1975 (3006-1-66/75, *J.BI., blz. 175*) uitgevaardigd, waarbij vanaf 15 september 1975 raadgevingscentra (*Rechtshilfestelle*) in de Amtsgerichtbezirke van Bad Kreuznach, Daun, Koblenz, Mainz, Landau in der Pfalz, Ludwigshafen am Rhein, Montabauer, Neuwied, Pirmasens, Simmern en Trier werden ingericht. Rechtsonderhorigen uit andere kantons kunnen zich tot het dichtst bij gelegen raadgevingscentrum wenden. Deze "Rechtshilfestellen" zijn minstens één namiddag in de week geopend. Inlichtingen kunnen gedurende heel de week bij het gerecht worden ingewonnen bij een speciaal daartoe opgerichte "Geschäftsstelle".

2. Taak en bezetting van de Rechtshilfestelle

Het raadgevingscentrum geeft mondeling informatie en advies, in zoverre de tussenkomst van een advocaat niet noodzakelijk geacht wordt, en verwijst in voorkomend geval naar de bevoegde overheidsinstantie. Dit advies wordt verstrekt door advocaten, gepensioneerde rechters en gepensioneerde hoge ambtenaren van het Ministerie van Justitie.

Wanneer de tussenkomst van een advocaat noodzakelijk lijkt, wordt de rechtzoekende verwezen naar een jurisconsult van zijn keuze. Indien degene die op de "Rechtshilfestelle" het advies verstrekt een advocaat is, mag hij de zaak op zich nemen. Wanneer de rechtsonderhorige echter in een ander kanton resideert, wordt hij principieel verwezen naar een advocaat die aan het *Amtsgericht* van dat kanton verbonden is.

In de gevallen waarin een advocaat optreedt, wordt onderzoek of de rechtzoekende behoeftig is. Zo ja, dan krijgt hij van de jurisconsult op de "Rechtshilfestelle" een formulier, "Berechtigungsschein" genaamd, op grond waarvan hij kosteloos een advocaat kan raadplegen. Indien hij niet behoeftig is, wordt hij over de te verwachten kosten ingelicht, dit o.a. om de drempelvrees te verminderen.

3. Geschäftsstelle bij het Amtsgericht

Op deze afdeling van het gerecht moet de rechtzoekende zijn verzoek om kosteloze rechtshulp indienen. Daar wordt ook bepaald wanneer en bij wie hij zich op de "Rechtshilfestelle" mag aanmelden.

De dienst wordt geleid door een beambte van het Ministerie van Justitie. Op deze "Geschäftsstelle" ligt een lijst ter inzage met de namen van de advocaten en de gepensioneerde rechters en ambtenaren die aan het project deelnemen, alsook een lijst van de advocaten die bereid zijn kosteloos advies te verstrekken.

Het is de "Geschäftsstelle" die, in akkoord met de medewerkers, een beurtrol opstelt en de administratie van de "Rechtshilfestelle" voert.

4. Wie komt in aanmerking

Net zoals in Beieren moet ook hier de rechtzoekende die kosteloos advies wenst, aan bepaalde voorwaarden voldoen. Hij moet m.n. "behoefte" zijn. In Beieren toetst men de vermogenstand van de rechtsonderhorige aan § 114 Z.P.O., dat het best te vergelijken valt met ons art. 664 Ger.W. Er worden geen vaste inkomensgrenzen gesteld, en de strenge bewijsregeling van § 118 II Z.P.O. (vgl. met art. 676 Ger.W.) vindt geen toepassing.

In Rheinland-Pfalz geldt als "behoefte" degene die bestendig onderhoudsgelden uitgekeerd krijgt op grond van § 51 B.S.H.G. (Bundessozialhilfegesetz) (vgl. met de Wet op het bestaansminimum van 7 augustus 1974) of die een nederig inkomen heeft, dat belastingvrijdom geniet (vgl. met art. 79 W.I.B.).

Als minvermogen worden ook beschouwd degenen die een gering inkomen genieten, of slechts over een klein vermogen beschikken.

Onder "gering inkomen" wordt verstaan een netto maandelijks inkomen van DM 750 (ca. 12.000 Bfr.) voor een alleen-

staand persoon en van DM 950 (ca. 15.200 Bfr.) voor een echtpaar. Deze bedragen worden verhoogd met DM 150 (ca. 2.400 Bfr.) per inwonend kind ten laste. Ook wordt rekening gehouden met de werkelijke lastendruk voor niet inwonende personen ten laste, en met het bedrag dat maandelijks aan huur, gas, elektriciteit e.d.m. moet worden betaald.

Onder "gering vermogen" wordt verstaan een maximum geldwaarde van het kapitaal dat de rechtzoekende bezit, van DM 1.500 (ca. 24.000 Bfr.) voor een alleenstaand persoon, en van DM 2.250 (ca. 36.000 Bfr.) voor een echtpaar. Deze bedragen worden verhoogd met een bedrag van DM 300 (ca. 4.800 Bfr.) voor iedere persoon die door de rechtzoekende, of door zijn, niet feitelijk van hem gescheiden vrouw wordt onderhouden.

Als het inkomen en/of het vermogen deze grenzen overschrijden, dan nog wordt de rechtzoekende als "behoefstig" beschouwd, wanneer de waarde van het geding dermate is, dat de rechtzoekende zich de bijstand van een advocaat niet kan veroorloven.

De rechtzoekende hoeft zijn behoefte slechts uitzonderlijk te bewijzen. Meestal volstaat zijn mondelinge verzekering dat hij aan de gestelde voorwaarden voldoet.

5. Overzicht en statistiek

Het aanbod van een betere rechtshulp werd ook in Rheinland-Pfalz vrij positief onthaald. Van de 1.479.185 rechtsonderhorigen die in de betrokken kantons woonachtig zijn, deden er in de periode van 15 september 1975 tot 15 maart 1976 2.161 een beroep op de diensten van de "Rechtshilfestelle". Uit andere Amtsgerichtbezirken kwamen er 408 personen naar een raadgevingencentrum.

De aard van de behandelde zaken is vrijwel analoog met de cijfers uit Beieren. De civielrechtelijke problemen betroffen 85,07 % der gevallen, waarbij het accent duidelijk ligt op huur en pacht (18,50 %), levensonderhoud (7,86 %) en erfrecht (7,73 %). Op de tweede plaats werden er problemen uit de publiekrechtelijke sfeer behandeld (10,45 %), met het accent op het administratief recht, inzonderheid het bouwrecht (4,65 %) en het sociaal zekerheidsrecht (1,49 %). Problemen uit het strafrecht besloegen 4,48 % der gevallen.

Van de behandelde gevallen werden 66,64 % direct op de "Rechtshilfestelle" afgehandeld, deels door onmiddellijk advies te verstrekken (54,69 %), deels door verwijzing naar een andere dienst.

In 24,80 % der casussen werd de rechtzoekende met een "Berechtigungsschein" naar een advocaat verwezen, die gratis optrad. De andere 8,56 % werd aangeraden een advocaat te consulteren, doch zij kwamen niet in aanmerking voor een kosteloos rechtsadvies.

De oplossing nam in 77,75 % der gevallen ca. 20 minuten in beslag. In 20,78 % der casussen volstonden 45 minuten. Slechts 0,19 % nam meer dan een uur in beslag.

De waarde van het geding schommelde in 79,71 % der gevallen tussen 200 en 4.000 DM (ca. 3000 tot 60.000 Bfr.). In 13,84 % der casussen schommelde die waarde tussen 4.000 en 20.000 DM (ca. 60.000 tot 300.000 Bfr.) en in 6,45 % bedroeg de waarde meer dan 20.000 DM.

6. Besluit

Ook in Rheinland-Pfalz werd er voor de rechtshulp aan de minvermogenenden een beroep gedaan op de advocatuur. Dit valt ongetwijfeld toe te juichen daar de advocaat wegens zijn beroep en ervaring hiertoe het best geschikt lijkt. Anders dan in Beieren werd ook een beroep gedaan op gepensioneerde rechters en in rust gestelde hogere ambtenaren van de juridische administratie, die op grond van hun opleiding en ervaring uitermate geschikt zijn om in dergelijke projecten ingeschakeld te worden.

Ook dit experiment verdient enige aandacht in België, waar voor het probleem van de rechtshulp nog geen oplossing gevonden werd.

Eric J.H. Moons

Onderzoek criminaliteit en onrustgevoelens in Nederland

Het onderzoekprogramma bij het Ministerie van Justitie in Nederland heeft zich de laatste jaren vooral geconcentreerd om twee centrale thema's: de omvang en de ontwik-

keling van de criminaliteit en de mogelijkheden om tot preventie te komen.

Binnen het raam van het eerste onderwerp heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie een aantal onderzoeken uitgevoerd, waarvan de eerste vier verslagen thans zijn gepubliceerd.

Wie de omvang en de ontwikkeling van de criminaliteit wil peilen kan niet volstaan met de gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Vaak wordt beweerd dat als gevolg van de toegenomen geregistreerde criminaliteit de gevoelens van onrust onder de Nederlandse bevolking sterk zijn toegenomen. Het WODC heeft getracht in twee onderzoeken na te gaan of dit inderdaad het geval is. In een vierde rapport heeft het WODC zich afgevraagd welke invloed de dagbladverslaggeving over de misdaad zou kunnen hebben op deesignaleerde onrustgevoelens.

De vier gepubliceerde rapporten dragen de titels: Geregistreerde en niet-geregistreerde criminaliteit, Onrustgevoelens in Nederland met betrekking tot de criminaliteit, De Nederlandse gemeenteraad en de criminaliteit en De misdaadverslaggeving in Nederland.

Aan de hierover in de "Mededelingen" van het Nederlands Ministerie van Justitie verschaft inlichtingen ontleen wij het volgende:

Geregistreerde en niet-geregistreerde criminaliteit

Betrouwbare criminaliteitscijfers zijn echter voor het beleid van groot belang. Vandaar dat het Ministerie van Justitie een serie slachtofferstudies heeft opgezet, waarbij de volgende doeleinden werden nagestreefd: verhoging van het inzicht in de omvang van de criminaliteit; verhoging van het inzicht in de ontwikkeling van de criminaliteit; vergroting van de kennis omtrent de bereidheid om al dan niet bij de politie aangifte te doen van een misdrijf.

Sinds 1973/1974 wordt tweemaal per jaar door middel van een landelijk goed gespreide steekproef van ongeveer 3.000 personen geënquêteerd. Aan deze personen wordt onder meer gevraagd of zij in het jaar, waarin de enquête wordt gehouden, of in het jaar daarvoor wel eens slachtoffer zijn geweest van misdrijven als inbraak, autodiefstal, bromfietsdiefstal, fietsendiefstal, zakkenrollerij, bedreiging of agressie op straat en doorrijden na een ongeval. Tevens wordt gevraagd naar de eventuele schade en naar het feit of bij de politie aangifte is gedaan. Als dit laatste niet is gebeurd wordt gevraagd waarom niet. Tenslotte wordt voor elk slachtoffer vastgesteld van welk misdrijf men slachtoffer is geworden en worden er gegevens genoteerd zoals geslacht, leeftijd, sociale klasse en woonplaats.

Uit het onderzoek bleek tot nu toe dat de bereidheid om aangifte te doen varieert van delict tot delict. Voor autodiefstal en bromfietsdiefstal is die bereidheid verhoudingsgewijs hoog (resp. 98 % en 92 %). Voor delicten als doorrijden na een ongeval, zakkenrollen en fietsendiefstal ligt het percentage beduidend lager (resp. 59 %, 64 % en 66 %).

De belangrijkste redenen om geen aangifte te doen zijn: het gestolene was van weinig waarde en een aangifte helpt niets. Beide overwegingen worden even vaak genoemd en maken tezamen 53 % uit van de in totaal genoemde motieven om geen aangifte te doen. Nadere analyses van de gegevens hebben aangewezen dat er inderdaad samenhang bestaat tussen de waarde van het gestolene en de bereidheid om het delict bij de politie aan te geven. De niet-aangegeven delicten zijn gemiddeld genomen minder ernstig.

Voor een aantal delicten kon voor de jaren 1972 en 1974 worden nagegaan of het aantal slachtoffers is toegenomen. Het gaat hier om de misdrijven: inbraak, autodiefstal, diefstal uit auto, fietsendiefstal, bromfietsdiefstal, zakkenrollen en agressie op straat. Bij geen van deze delicten was er sprake van een toename van de criminaliteit. Het aantal mensen, dat slachtoffer werd van een bromfietsdiefstal, vertoonde in 1974 zelfs een daling.

Onrustgevoelens met betrekking tot de misdaad

De uitkomsten van recente studies onder de Nederlandse bevolking geven geen steun aan de veronderstelling dat de kans om op straat te worden aangevallen de laatste jaren groter is geworden. Als veel burgers echter het gevoel zouden hebben dat de straten steeds onveiliger worden, zou dat op zichzelf een zorgwekkend verschijnsel zijn. Om deze reden heeft het WODC in 1975 een landelijk onderzoek uit-

gevoerd naar de onrustgevoelens onder de Nederlandse bevolking met betrekking tot de misdaad.

Er is gebleken dat 16 % van de volwassen Nederlanders vindt dat de misdaad het belangrijkste maatschappelijke probleem is. Het merendeel van de bevolking acht de werkloosheid (51 %) of de economische situatie (14 %) het belangrijkste maatschappelijke probleem.

Een kwart van de bevolking voelt zich persoonlijk niet bedreigd door de misdaad. Bij de rest van de bevolking bestaat een zekere ongerustheid over de misdaad. Voor de meerderheid van hen geldt echter dat deze onrustgevoelens niet sterk zijn. Slechts een kleine minderheid heeft zich ooit thuis of op straat angstig gevoeld.

De burgers met relatief veel onrustgevoelens vormen een speciale bevolkingsgroep. Deze "bedreigde burgers" bleken vrijwel allemaal (jonge) vrouwen te zijn die in stedelijke gebieden wonen. Uit de antwoorden op bepaalde vragen bleek dat deze groep vooral is bevreesd voor agressieve zedenmisdriven.

Indien men deze specifieke vorm van onrust buiten beschouwing laat, lijkt er van een serieus onrustprobleem in Nederland nauwelijks sprake.

Burgers, die kort geleden slachtoffer zijn geweest van een misdrijf, bleken niet of nauwelijks meer onrustgevoelens te hebben dan anderen. De eigen ervaringen met criminaliteit spelen bij het ontstaan van onrustgevoelens kennelijk geen belangrijke rol.

De misdaadverslaggeving in de dagbladen kan tot het ontstaan van onrustgevoelens bijdragen. Uit het onderzoek is namelijk gebleken dat 77 % van de volwassen Nederlanders altijd of geregeld de artikelen over de misdaad in de krant lezen, maar dat dit percentage bij de groep met relatief veel onrustgevoelens 87 was. Van hen, die zeiden wel eens na te denken over de mogelijkheid zelf slachtoffer van een misdrijf te worden, gaf 40 % te kennen dat de aanleiding daarvoor meestal een krante-artikel was.

Uit de bestaande onrustgevoelens worden weinig consequenties getrokken. Slechts 20 % van de Nederlanders heeft reeds daadwerkelijk bepaalde veiligheidsmaatregelen getroffen. Het merendeel is niet van plan om dergelijke maatregelen te treffen. Deze gegevens leiden tot de conclusie dat de Nederlandse burger wellicht zou moeten worden aangeemoedigd om zichzelf tegen bepaalde types van vermogenscriminaliteit te beveiligen.

De gemeenteraad en de criminaliteit

In 1974 heeft het WODC een enquête gehouden onder een steekproef van 180 gemeenten. Aan de burgemeesters werd gevraagd of in de gemeenteraad aandacht werd besteed aan het onderwerp criminaliteit. Daarbij was uitgegaan van de veronderstelling dat, als er bij de bevolking van onrustgevoelens over de criminaliteit sprake is, dit ook zou doorklinken in de gemeenteraad.

Het resultaat van dit onderzoek was dat de criminaliteit nauwelijks onderwerp van gesprek vormt in de Nederlandse gemeenteraden. Als er al over wordt gesproken, dan gebeurt dat slechts in een klein deel van de gevallen naar aanleiding van concrete plaatselijke voorvallen. Veel vaker is de landelijke ontwikkeling van de criminaliteit aanleiding of nog vaker het feit dat tijdens de begrotingsbehandeling de criminaliteit aan de orde komt bij het onderwerp politie.

Hoe groter de gemeente is des te vaker wordt er in de gemeenteraad gesproken over de criminaliteit. Dit kan worden verklaard uit het feit dat alleen in de grotere gemeenten de begrotingsbehandeling onder meer een hoofdstuk "politie" betreft. Overigens is het ook in overeenstemming met de bestaande C.B.S. cijfers, die laten zien dat naarmate een gemeente meer inwoners telt, het aantal misdrijven per 100.000 inwoners stijgt.

De misdaadverslaggeving

In het raam van de door het WODC gemaakte studie van de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in de Nederlandse dagbladpers sinds 1965 werden 1320 dagbladedities van 11 representatieve Nederlandse dagbladen geanalyseerd.

In de dagbladedities, die in 1972 en 1974 verschenen, stonden ruim dertig procent méér misdaadartikelen dan in de edities van dezelfde bladen uit 1966 en 1968.

Bovendien stonden in 1972 en 1974 de misdaadartikelen

vaker op de voorpagina en waren ze veel vaker geïllustreerd dan in 1966.

Onder de misdaden, vermeld in de dagbladpers, wordt vooral veel aandacht besteed aan geweldsmisdrijven. Hoewel de geweldsmisdrijven jaarlijks slechts vier procent uitmaken van alle ter kennis van de politie gekomen misdrijven, handelt 31 % van alle misdaadartikelen en 39 % van alle rechtbankverslagen in de Nederlandse dagbladen over deze vorm van criminaliteit.

De omvang van de misdaadverslaggeving verschilt sterk per dagblad. De regionale bladen doen meer aan misdaadverslaggeving dan de landelijke bladen. Van de elf onderzochte dagbladen besteedt De Telegraaf het grootste percentage van de redactionele ruimte aan misdaadverslaggeving. Trouw en NRC/Handelsblad zitten in dit opzicht duidelijk onder het gemiddelde.

De toename van het aantal kolommen met misdaadartikelen in de Nederlandse dagbladen sinds 1966 zal ten dele een gevolg zijn van de stijging van sommige vormen van criminaliteit. De dagbladen hebben dit echter in versterkte vorm weergegeven.

Uit de grote onderlinge verschillen tussen de dagbladen blijkt dat het redactionele beleid hierbij een belangrijke rol speelt.

Nieuw transportrecht in Nederland

Bij de Tweede Kamer heeft minister van Agt een wetsontwerp ingediend tot vaststelling van het eerste stuk van boek 8 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek.

Boek 8 draagt als titel: "Verkeersmiddelen en vervoer". Het nu ingediende deel betreft het zeerecht en het binnenvaartrecht. Het bevat ook regelingen voor vervoersovereenkomsten in het algemeen.

Het wetsontwerp is opgesteld door de regeringscommissaris prof. mr. H. Schadee, die ook het voorontwerp — het zgn. "groene" boek — had samengesteld. Dat voorontwerp had prof. Schadee op 10 mei 1972 aan de minister van Justitie aangeboden. Het nu ingediende wetsontwerp is grotendeels gelijk aan het voorontwerp. Er is o.a. rekening gehouden met commentaren die na publikatie van het voorontwerp verschenen zijn, en met suggesties die in het contact met vervoersorganisaties naar voren zijn gekomen.

Boek 8 zal ook de regelingen gaan bevatten voor het vervoer over de weg en voor het luchtrecht.

Een voorontwerp voor het wegvervoerrecht in de vorm van een "groen boek" is bijna klaar voor publikatie. De invoering van dit onderdeel van het vervoerrecht en die van het thans ingediende wetsontwerp kan te zijner tijd geschieden los van de invoering van andere gedeelten van het nieuwe Burgerlijk Wetboek.

Omtrent invoering van het deel Luchtrecht, waarvoor prof. mr. J.H. Beekhuis reeds een ontwerp voltooid heeft, zal nog nader overleg plaatsvinden.

Internationale studiebijeenkomst over kinderrecht en kinderrechtspraak

Onder auspiciën van de Raad van Europa vond van 11-13 oktober 1976 in het Nederlandse Congresgebouw in Den Haag een internationale studiebijeenkomst plaats over kinderrecht en kinderrechtspraak in Nederland.

Het ging om een zgn. collectief studiebezoek in het kader van de Resolutie 69/30. Dat is een resolutie van het Comité van Ministers van de Raad van Europa, van 26 september 1969, die ten doel heeft een betere kennis te bevorderen van het Europese recht en van de rechtsstelsels van de Lid-Staten. Een van de beste middelen daartoe acht het Comité van Ministers individuele en collectieve studiebezoeken van juristen uit de landen van de Raad van Europa.

Ieder jaar wordt een collectief studiebezoek georganiseerd, bij toerbeurt door een van de Lid-Staten. De eerste vier studiebezoeken: 1970 Zweden, 1971 Engeland, 1972 België, 1973 Italië, hadden betrekking op aspecten van het onderwerp: Rechtspraak en computer. Het studiebezoek van 1974, georganiseerd door Frankrijk, in de Ecole nationale de la magistrature te Bordeaux, ging over de opleiding voor de rechterlijke macht. In 1975 vond een studiebezoek plaats in

Trier, in de Duitse Richterakademie; het onderwerp daar was: deelneming van leken aan de rechtspraak.

De studiebezoeken zijn bedoeld als gelegenheid tot internationale uitwisseling van gedachten tussen juristen over een bepaald onderwerp dat van belang is voor het recht en de rechtsvorming in de landen van de Raad van Europa.

Tijdens het studiebezoek werden inleidingen gehouden over:

— de rechtspraak in Nederland en speciaal de plaats van het kinderrecht daarin door mr. J.C.M. Leyten, raadsheer gerechtshof Den Bosch;

— het kinderrecht in Nederland door mevr. mr. J.C. Hudig, vice-president rechtbank Rotterdam;

— het openbaar ministerie en de kinderrechtspraak door mr. J.J. Abspoel, hoofd arrondissementsparket Alkmaar.

De studiebijeenkomst werd geopend door de minister van Justitie, mr. A.A.M. van Agt en als voorzitter trad op mr. A.J. Cnoop Koopmans, rechter in de rechtbank te Amsterdam.

BERICHTEN

Indexcijfers

Hier volgt een overzicht van de indexcijfers van de consumptieprijzen vanaf juni 1975 tot september 1976. Op te merken is dat het indexcijfer vanaf 1 juni 1976 volgens een nieuwe samenstelling en berekeningsmethode wordt berekend: het heeft als basis de periode juli 1974 - juni 1975 met dien verstande dat het gemiddelde van die twaalf maandenlijkse indexcijfers gelijkgesteld is aan 100.

Kolom 1 vermeldt de maand, kolom 2 het indexcijfer van die maand. De verhoging tegenover de vorige maand wordt in de kolommen 3 en 4 weergegeven, uitgedrukt in punten resp. procenten (voor zover het *Staatsblad* deze inlichting verstrekt). In kolom 5 staat de datum van het *Staatsblad* dat de gegevens heeft gepubliceerd.

1975				
juni	142,28	0,51	0,36	1.7.75
juli	143,65	1,36	0,96	1.8.75
aug.	144,74	1,09	0,76	30.8.75
sept.	145,98	1,24	0,86	30.9.75
okt.	147,64	1,66	1,14	31.10.75
nov.	149,23	1,59	1,08	2.12.75
dec.	150,03	0,80	0,54	1.1.76
1976				
jan.	151,38	1,35	0,90	31.1.76
feb.	151,90	0,52	0,34	28.2.76
maart	152,87	0,97	0,64	31.3.76
april	154,27	1,40	0,92	30.4.76
mei	155,40	1,13	0,73	29.5.76
mei	112,95	(volgens de nieuwe formule)		30.6.76
juni	113,61	0,66		30.6.76
juli	114,53	0,92		31.7.76
aug.	114,97	0,44		31.8.76
sept.	116,46	1,49	1,30	30.9.76

In het *Staatsblad* van 8 oktober 1976 zijn in de officiële berichten tabellen verschenen betreffende:

1) Loongrenzen voor de berekening van sommige bijdragen voor sociale zekerheid — Bedragen van toepassing van 1 oktober 1976 af (spilindex 115,03);

2) Weerslag van de schommeling van het indexcijfer der consumptieprijzen (spilindex 115,03 — coëfficiënt 1,6406) op de sociale uitkeringen.

TIJDSCHRIFTEN

Annales de la faculté de droit de Liège

lg. 21, 1976, nrs 1-2.

Paul Delnoy, Paternité de fait et paternité de droit—Jean-Claude Scholsem, La famille et l'impôt sur le revenu—Paul

Delnoy, Le salaire différé dans l'agriculture et l'horticulture—Jean Gol, L'implantation de centrales nucléaires sur des îles artificielles—Pierre Pestiau, Une nouvelle conception de la justice sociale—Jean-Pierre Pauwels, Comparaison structurelle des exportations des petits pays industriels—Notes et memoranda—Chronique—Bibliographie.

lg. 21, 1976, nr. 3.

P. Graulich, Avertissement.

Tijdschrift voor Notarissen

lg. 40, juli-augustus 1976, nrs 7-8.

W. Delva, Naar een nieuw eigendomsrecht?—Rechtspraak—Wetgeving.

Tijdschrift van de Vrederechters

lg. 85, juin-juillet 1976, nrs 6-7.

Guy Archambeau, Le retrait de prorogation depuis la loi du 30 mars 1976 sur le redressement économique—Rechtspraak.

Tijdschrift voor Gemeenterecht

lg. 28, 5e aflevering, mei 1976.

Rechtspraak.

Rechtspraak der haven van Antwerpen

lg. 119, 1975-76.

Rechtspraak.

De Verzekeringswereld

lg. 14, juli-augustus 1976, nr. 163-164.

I. Sollié, Enkele bedenkingen rond het begrip verzekering—R.J. Potte, Preventie en verzekering—J. Vandeursen, Voorrang van rechts en stilstand door de prioritaire weggebruiker—A.J. Muylaert, In en om het Parlement Burgerlijke aansprakelijkheid-minderjarige militairen—Het totaal verlies in autoschade—H. De Graef, De voornaamste taak van de commissie der Verzekeringen—A. Putteers—J. Van de Rijck, De Verzekering tegen arbeidsongevallen—J. Vandeursen, De Hervorming van de wetgeving op het rijbewijs—Rechtspraak Aansprakelijkheid van de leverancier van stookolie—P. Doevenspeck, Magazine—A.G. Mertens, Het nieuwe wetsontwerp inzake de aansprakelijkheid bij grondwaterwinning.

Bulletin van de Europese Gemeenschappen

lg. 9, 1976, nr. 5.

Gebeurtenissen en studies—Activiteiten in mei 1976—Documentatie.

lg. 9, 1976, nr. 6.

Gebeurtenissen en studies—Activiteiten in juni 1976—Documentatie.

Nederlands Juristenblad

lg. 51, 14 augustus 1976, nr. 28.

H.A.N. Audretsch, De Europese Unie—J. van Slooten, Het eerste lustrum van de ondernemingskamer—R.B. Hartkamp, Bericht van het Medisch-Juridisch Comité politieke gevangenen—G.R. André de la Porte, Kan de fiscus faillissement aanvragen?—J.F.M. Bruijn, Onderwerp: Opperdoes—J.M.H. Dassen, De Opperdoezers en hun hooggeleerde pleitbezorgers—J. Schepel, Geen misbruik van (onbetaald) pleidooi—Louis J.M. van Uden, Onethisch—Rechtspraak.

lg. 51, 4 september 1976, nr. 29.

M.G. Rood, De voorstellen tot wijziging van de wet op de Ondernemingsraden—J.B.M. Vranken, De journalist gemuil-korfd? Verschoningsrecht en vrijheid van meningsuiting—F.G.R. Hoefler, Bloemenhove, Hoe ver reiken de bevoegdheden van de minister van justitie bij opsporing en vervolging van "individuele gevallen"—R.J.B. Bergamin, Conservering van grondrechten—J.W.Scheffer, De Grondwet en onteigening—I.E. Hes Bzn, De Vereniging van Reclasseringsinstellingen en de anti-kraakwet—J.W.M. van den Elzen—Reactie van de Vereniging van Reclasseringsinstellingen—H.M. Voetelink, Pléégt Prof Luypen wel auto-plagiaat?—Rechtspraak.

lg. 51, 11 september 1976, nr. 30.

A.M.M. Orie, Internationaal strafrechtelijke aspecten van de Dost-affaire—E.H. Hondius, Cessie en arbitraal beding—C.J.H. Brunner, Arbitraal beding na cessie—W.H. Heemskerk, Nogmaals: arbitraal beding en cessie van schuldverderingen (antwoorden aan Hondius en Brunner)—P.A. Stein, Leasing en huurkoop van onroerend goed (2) (met naschrift van A.W.A. Joosen).